

PROVEDBENI PROGRAM GRADA CRESA

za razdoblje 2025.-2029. godine

Cres, 2025. godine

NARUČITELJ

GRAD CRES

Creskog statuta 15, 51557 Cres
grad@cres.hr
051 661 950

IZVRŠITELJ

POKRET OTOKA

Ulica Sv. Nikole 38, 21430 Stomorska
info@islandmovement.hr

SADRŽAJ

1. Uvod	5
1.1. Zakonodavni i strateški kontekst te metodologija izrade	5
2. Izazovi i razvojne potrebe	9
2.1. Opći podaci i pregled stanja	9
2.2. Demografija	19
2.3. Odgoj i obrazovanje	26
2.4. Zdravstvo i socijalna skrb	29
2.5. Kultura i kulturno dobro	32
2.6. Sport i civilno društvo	38
2.7. Gospodarstvo	41
2.8. Prostor, infrastruktura i okoliš	52
2.9. Civilna zaštita i vatrogastvo	65
2.10. SWOT analiza	68
3. Ključni kratkoročni razvojni izazovi i potencijali Grada Cresa	74
3.1. Upravljanje razvojem i stvaranje preduvjeta za provedbu	74
3.2. Održivo gospodarstvo, turizam više kvalitete i lokalna valorizacija resursa	75
3.3. Komunalna infrastruktura, mobilnost i okolišna otpornost	76
3.4. Društveni razvoj, javne usluge i identitet zajednice	78
4. Strateški okvir provedbenog programa	79
4.1. Vizija	79
4.2. Misija	79
5. Prioriteti i mjere provedbenog programa	80
PRIORITET 1: Jačanje upravljačkih kapaciteta i stvaranje preduvjeta za provedbu razvoja	80
PRIORITET 2: Razvoj održivog gospodarstva, turizma više kvalitete i lokalne proizvodnje	81
PRIORITET 3: Unaprjeđenje komunalne infrastrukture, mobilnosti i otpornosti	83
PRIORITET 4: Jačanje društvenog razvoja, javnih usluga i kvalitete života	86
6. Doprinos provedbi ciljeva i prioriteta iz povezanih akata strateškog planiranja	88
7. Praćenje, izvještavanje i vrednovanje provedbe Provedbenog programa	91
7.1. Praćenje i izvještavanje	91
7.2. Vrednovanje Provedbenog programa	92
8. Popis tablica, grafova i slika	94

Uvodna riječ gradonačelnika

Drage sugrađanke i sugrađani,

prije svega, zahvaljujem vam se na ukazanom povjerenju za još jedan mandat na čelu našeg grada. To je odgovornost koju prihvaćam ozbiljno i s iskrenom željom da i u godinama pred nama nastavimo raditi predano, odgovorno i u interesu svih naših građana.

Zadovoljstvo mi je što vam mogu predstaviti novi Provedbeni program Grada Cresa za razdoblje do 2029. godine, dokument koji daje jasan pregled razvojnih usmjerenja, prioriteta i mjera koje planiramo provoditi u narednom mandatnom razdoblju. Ovaj dokument važan je i kao alat za planiranje i usmjeravanje rada gradske uprave, ali i kao okvir koji olakšava praćenje rada gradonačelnika i gradske uprave, kako nama, tako i vama.

Provedbeni program definira 4 razvojna prioriteta i 13 mjera, usmjerenih na najvažnija područja života i razvoja Grada Cresa. Prioriteti su usmjereni na jačanje upravljačkih kapaciteta i stvaranje preduvjeta za provedbu razvoja, razvoj gospodarstva temeljenog na lokalnim resursima i održivosti, unaprjeđenje komunalne infrastrukture, mobilnosti i otpornosti te jačanje kvalitete života kroz ulaganja u obrazovanje, zdravstvo, socijalnu skrb, kulturu, sport i zajednicu.

Pred nama su novi izazovi, ali i nove prilike. Veselim se zajedničkom radu sa svim građanima, ustanovama, udrugama, gospodarstvenicima i partnerima na daljnjem razvoju našega grada i boljitku našeg otoka. Vjerujem da ćemo suradnjom, odgovornim radom i međusobnim uvažavanjem nastaviti graditi Cres kao kvalitetno i poželjno mjesto za život.

Vaš gradonačelnik,
Marin Gregorović

1. Uvod

1.1. Zakonodavni i strateški kontekst te metodologija izrade

Donošenjem Zakona o sustavu strateškog planiranja 2017. godine Republika Hrvatska pokrenula je reformu načina planiranja i upravljanja razvojem, s ciljem otklanjanja slabosti postojećeg sustava te postizanja veće učinkovitosti, otvorenosti i usmjerenosti javnih politika na stvarne potrebe društva i gospodarstva. Time je konačno uspostavljen jedinstveni okvir strateškog planiranja na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, koji je usklađen s europskim praksama i koji povezuje javne politike s proračunskim planiranjem te omogućuje smisleno praćenje stvarnih učinaka provedbe.

Izrada Provedbenog programa Grada Cresa temelji se na novom Zakonu o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem RH iz 2022. (NN 123/17, 151/22), Uredbi o smjernicama za izradu akata strateškog planiranja iz 2023. (NN 37/23), te pravilnicima o rokovima i postupcima praćenja i izvještavanja o provedbi akata strateškog planiranja (NN 44/24) te o provedbi postupka vrednovanja akata strateškog planiranja iz 2023. (NN 44/23). Dokument je oblikovan u skladu s Uputama za izradu provedbenih programa JLP(R)S koje je 2025. donijelo Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU-a, a koje osiguravaju uniformiranu strukturu te olakšavaju praćenje provedbe mjera.

Provedbeni programi su kratkoročni akti strateškog planiranja, tj. strateški akti "najniže razine" kojima se operacionaliziraju ciljevi utvrđeni nadređenim strateškim aktima (županijskim i nacionalnim) te se donose za period trajanja mandata izvršnog tijela JLS-a. Struktura, elementi i način izrade propisani su gore spomenutim smjernicama, a sadržaj obuhvaća analizu stanja, viziju, misiju i djelokrug rada, analizu izazova i potencijala, ciljeve i prioritete, mjere i aktivnosti njihove provedbe, pokazatelje, procjenu sredstava i izvora financiranja, planiranje rokova provedbe te opis sustava praćenja i izvješćivanja.

Provedbeni program Grada Cresa za razdoblje od 2025. do 2029. je stoga izrađen u skladu s prioritetima aktualnog Plana razvoja Primorsko-goranske županije (PGŽ) za razdoblje od 2022. do 2027. te s Planom razvoja otoka PGŽ za isto razdoblje. Program je u cijelosti usklađen i s Nacionalnom razvojnom strategijom RH do 2030. godine (NRS 2030) kao i s višegodišnjim financijskim okvirom (VFO) EU za razdoblje 2021. - 2027. Izrada, struktura i provedba ovog Programa omogućuju jasnoću procesa, djelotvornu provedbu te dosljedno usmjeravanje prema ciljevima održivog razvoja Cresa u predstojećem mandatu. Važno je istaknuti da će, s obzirom na period važenja nadređenih strateških dokumenata, biti potrebno napraviti reviziju Provedbenog programa nakon 2027. godine.

NRS 2030 definira temeljne razvojne smjerove i strateške ciljeve kako za nacionalni tako i za regionalni i lokalni razvoj, a strukturiran je kroz četiri ključna razvojna smjera:

1. Održivo gospodarstvo i društvo;
2. Jačanje otpornosti na krize;
3. Zelena i digitalna tranzicija;
4. Ravnomjeran regionalni razvoj.

Nacionalna strategija je pak usklađena s prioritetima i ciljevima regionalne i kohezijske politike EU koja se temelji na pet glavnih ciljeva:

1. Pametnija Europa - inovacije, digitalizacija, ekonomska transformacija uz podršku MSP-ovima;
2. Zelena Europa - zaštita okoliša, energetska učinkovitost, OIE i klimatska neutralnost;
3. Povezanija Europa - poboljšana prometna i digitalna povezanost regija i gradova;
4. Socijalnija Europa - inkluzija, obrazovanje, zapošljavanje, kohezija i jednake mogućnosti;
5. Europa bliža građanima - jačanje uloge lokalnih zajednica kroz održivi razvoj i participaciju.

Na taj način Nacionalna razvojna strategija osigurava usklađenost i sinergijski učinak lokalnih strategija s nadređenim nacionalnim i europskim strategijama, uključujući sektorske (nišne) strategije. Pored toga, Provedbeni program Grada Cresa je usklađen i s relevantnim srednjoročnim strateškim dokumentom tj. s Planom razvoja PGŽ za razdoblje od 2022. do 2027., a koji definira sljedećih pet strateških prioriteta do 2027. godine:

1. Pametna regija konkurentnog gospodarstva baziranog na znanju i naprednim tehnologijama s 3 posebna cilja:
 - 1.1. Konkurentno gospodarstvo temeljeno na znanju i inovacijama
 - 1.2. Gospodarski rast usmjeren na jačanje izvoza podizanjem produktivnosti i digitalnu transformaciju
 - 1.3. Atraktivno poslovno okruženje za zapošljavanje, rast i ulaganja
2. Djeca i mladi u fokusu s 2 posebna cilja:
 - 2.1. Podrška osnivanju i funkcioniranju obitelji te razvoj sustava brige o djeci i mladima
 - 2.2. Dostupnost stanovanja i atraktivnih bolje plaćenih poslova za mlade

3. Zelena tranzicija temeljena na održivom upravljanju i korištenju vlastitih resursa s 3 posebna cilja:
 - 3.1. Pametan i održiv pristup upravljanju prostorom i prirodnim resursima
 - 3.2. Zelena i energetska tranzicija prema ugljičnoj neutralnosti
 - 3.3. Kvalitetna, dostupna i održiva javna i komunalna infrastruktura na cjelokupnom području
4. Obrazovani stanovnici s kompetencijama i vještinama za poslove budućnosti s 3 posebna cilja:
 - 4.1. Razvoj modernog obrazovnog sustava prilagođenog društvenim izazovima
 - 4.2. Konkurentne visokoškolske ustanove povezane s potrebama regionalnog gospodarstva
 - 4.3. Suvremeni regionalni koncept usavršavanja, prekvalifikacija i cjeloživotnog učenja
5. Ravnomjernim razvojem do europskog standarda i visoke kvalitete života za sve građane s 5 posebnih ciljeva:
 - 5.1. Regija zdravlja i kvalitete života
 - 5.2. Visok socijalni standard i dostojanstveno starenje
 - 5.3. Razvoj kulture i sporta te poticanje kreativnosti
 - 5.4. Unaprjeđenje i daljnji razvoj civilnog društva
 - 5.5. Razvoj mikroregija aktiviranjem razvojnih potencijala.

Provedbeni program Grada Cresa dalje razrađuje mjere koje doprinose provedbi ciljeva iz gore navedenih strategija (kao i povezanih nišnih/ sektorskih strategija) i planova hijerarhijski nadređenih akata strateškog planiranja te predstavlja svojevrsan hodogram upravljanja razvojem grada s naglaskom na pametnom planiranju, transparentnom upravljanju te održivoj i financijski odgovornoj implementaciji gradskih programa i projekata. Usklađenošću s višim strateškim razinama, Provedbeni program Grada Cresa osigurava učinkovitu provedbu razvojnih mjera, racionalno korištenje nacionalnih i europskih sredstava te usmjeravanje svih budućih planova i projekata prema unapređenju kvalitete života, gospodarskoj konkurentnosti i održivom razvoju lokalne zajednice u skladu s nacionalnim, županijskim i europskim smjernicama.

Izrada Provedbenog programa Grada Cresa provedena je u skladu sa smjernicama za izradu akata strateškog planiranja (NN 37/23) te primjenom dobrih praksi uključivog strateškog planiranja, a koje se temelji na načelima:

- točnosti, provjerljivosti i cjelovitosti,
- učinkovitosti i mjerljivosti,
- odgovornosti i transparentnosti,

- partnerstva i
- održivosti.

Izrada strateškog dokumenta započela je analizom stanja i razvojnih potreba, s ciljem procjene vanjskog i unutarnjeg okruženja u kojem djeluje Grad Cres. Ta analiza obuhvatila je društveno-gospodarske čimbenike, razvojne trendove i organizacijske kapacitete koji mogu, pozitivno ili negativno, utjecati na sposobnost Grada da ostvari svoju viziju razvoja te ispuni misiju i ciljeve utvrđene strateškim aktima višeg reda. Provedena je na temelju širokog spektra podataka, uključujući interna izvješća Grada Cresa i gradskih ustanova, podatke Državnog zavoda za statistiku, Financijske agencije, Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, Turističke zajednice te drugih relevantnih nacionalnih, županijskih i lokalnih institucija i organizacija.

Pored analize relevantnih razvojnih dokumenata, statističkih podataka i trendova, provedeni su i intervjui, konzultacije te tematski sastanci sa zaposlenicima gradskih odjela, predstavnicima trgovačkih društava i ustanova u vlasništvu Grada Cresa, kao i s predstavnicima profesionalnih udruženja i organizacija civilnog društva koja djeluju na području Grada Cresa i otoka. Cilj takvog pristupa bio je osigurati da Provedbeni program odražava stvarne potrebe i prioritete otočana, uvažavajući specifične gospodarske, društvene i infrastrukturne okolnosti života na otoku. U okviru izrade dokumenta analizirane su i postojeće baze projekata i projektna dokumentacija projekata u provedbi, s ciljem osiguranja kontinuiteta i realnog planiranja u narednom razdoblju.

Sukladno članku 19. Zakona o lokalnoj samoupravi (NN 144/20), gradovi u svom djelokrugu obavljaju poslove od lokalnog značaja kojima se ostvaruju potrebe građana, a koji nisu Ustavom ili zakonom dodijeljeni državnim tijelima. Uvažavajući navedeno, za potrebe izrade Provedbenog programa Grada Cresa 2025.–2029. analiza, kao preduvjet definiranja razvojnih potreba, potencijala i organizacije planskog procesa, je strukturirana na sljedeći način:

- a. indeks razvijenosti i razvojni kapacitet,
- b. demografska struktura,
- c. odgoj i obrazovanje,
- d. zdravstvo i socijalna skrb,
- e. kultura i kulturno dobro,
- f. sport i civilno društvo,
- g. gospodarstvo i
- h. prostor, infrastruktura i okoliš.

Analiza stanja i razvojnih potreba, uz definiranje baze razvojnih projekata i programa, poslužila je kao temelj za izradu SWOT analize, definiranje vizije, misije te strateških smjerova i prioriteta razvoja. Temeljem navedenog pristupilo se razradi mjera i ključnih aktivnosti te izradi terminskog, akcijskog i financijskog plana provedbe, kako bi se osigurala operativnost i realističnost provedbe

planiranih mjera, aktivnosti i projekata. Mjere se svrstavaju u tri skupine: reformske (R), investicijske (I) i ostale (O). Za svaku mjeru utvrđuju se ključne aktivnosti, rokovi provedbe, pokazatelji rezultata te procijenjena sredstva potrebna za cijelo razdoblje provedbe.

Na kraju dokumenta izrađen je indikativni financijski okvir koji služi kao strateška osnova za planiranje proračuna te okvir za praćenje i izvještavanje čiji su rokovi i postupci propisani Pravilnikom o praćenju i izvještavanju (NN 44/24). Nositelji izrade programa podnose polugodišnje i godišnje izvješće, a provedbeni se program može ažurirati jednom godišnje ili prema potrebi, ovisno o promjenama u javnim politikama i fiskalnom okruženju. Posljednje je posebno važno s obzirom na to da važeći nadređeni strateški akti, uključujući Plan razvoja PGŽ, uglavnom istječu 2027. godine, pa će usklađivanje s novim strateškim dokumentima biti ključno za kontinuitet provedbe lokalnih razvojnih politika.

Praćenje provedbe Provedbenog programa odvijat će se putem digitalizirane baze pokazatelja i financijskih podataka, u skladu sa standardima MRRFEU. Ovakav pristup omogućuje jednostavnije praćenje učinkovitosti, pravodobno izvještavanje i transparentnost provedbe. Praćenje se zasniva na pokazateljima rezultata (najmanje jednim, najviše trima po mjeri) s početnim i godišnjim ciljanim vrijednostima; oni omogućuju redovito izvješćivanje, uočavanje odstupanja i upravljanje provedbom. Pri izboru pokazatelja razlikuju se „inputs“, „outputs“ i „rezultati“, a ciljne vrijednosti planiraju se uvažavajući nadređene ciljeve, trošak mjera i fiskalne kapacitete Grada. Financijska usklađenost osigurava se jasnom poveznicom svake mjere s programskom klasifikacijom proračuna, prema preporučenim načelima: jedan posebni cilj može se financirati iz jednog ili više programa; na jednom programu planira se jedan posebni cilj; pojedina mjera financira se iz točno jednog programa; a na jednoj proračunskoj aktivnosti ne planira se više od jedne mjere.

Provedbeni program vremenski je usklađen s mandatom izvršnog tijela Grada Cresa (2025. - 2029.) i predstavlja temelj za godišnje planiranje proračuna, izvještavanje o rezultatima te vrednovanje učinaka lokalnih javnih politika.

2. Izazovi i razvojne potrebe

2.1. Opći podaci i pregled stanja

2.1.1. Položaj i značaj Grada Cresa

Grad Cres je jedinica lokalne samouprave u sastavu Primorsko-goranske županije, smještena na otoku Cresu u Kvarnerskom zaljevu. Područje Grada obuhvaća 26 naselja utvrđenih Statutom (Beli, Cres, Dragozetići, Filozići, Grmov, Ivanje, Loznati, Lubenice, Mali Podol, Martinšćica, Merag, Miholašćica, Orlec, Pernat, Porozina, Predošćica, Stanić, Stivan, Sveti Petar, Valun, Važminež, Vidovići, Vodice, Vrana,

Zbičina i Zbišina). Prema Popisu stanovništva 2021. Grad Cres ima 2.716 stanovnika¹, pri čemu je najveća koncentracija stanovništva u naselju Cres.

S površinom od 405,7 km², Cres je najveći hrvatski otok, što mu daje poseban geostrateški i ekološki značaj. Središnje naselje Cres predstavlja prirodno i uslužno središte za šire cresko-lošinjsko otočno područje. Središnje naselje Cres koncentrira ključne javne funkcije i usluge (upravne, zdravstvene, obrazovne i kulturne), zbog čega ima ulogu primarnog administrativnog i servisnog čvorišta otoka. Cres i susjedni otok Lošinj čine funkcionalno povezanu cjelinu, a prometna povezanost dvaju otoka ostvaruje se preko pokretnog mosta u Osoru. Iako je Cres najveći hrvatski otok, njegova cjelokupna površina nije u administrativnom obuhvatu Grada Cresa. Površina Grada Cresa naime iznosi 291,5 km², što znači da administrativno obuhvaća približno 71,85 % otočne površine, dok se preostalih 28,15 % nalazi u obuhvatu Grada Malog Lošinja. Ta teritorijalna podjela važna je za razumijevanje razvojnog i upravljačkog konteksta, jer iako Grad Cres obuhvaća veći dio otoka, južni dio otoka Cresa administrativno pripada susjednom Malom Lošinj.

Otočni položaj znači da su mobilnost stanovnika, opskrba i dostupnost usluga izravno vezani uz pomorske trajektne veze prema Istri i otoku Krku (Brestova-Porozina i Valbiska-Merag), uz izraženu osjetljivost na vremenske uvjete i sezonske promjene u frekvenciji linija. Reljefno i obalno, otok je razveden (obala oko 247,7 km), s najvišim vrhovima Gorice (648 m) i Sisa (638 m), što u otočnim uvjetima povećava složenost i jedinične troškove izgradnje i održavanja infrastrukture.

Ključni prirodni resurs je Vransko jezero, slatkovodni rezervoar u središtu otoka (površine oko 5,75 km²; dubine do oko 75 m) koji je temelj vodoopskrbe cresko-lošinjskog otočnog prostora. Istodobno, Grad Cres je dio europske ekološke mreže Natura 2000 (npr. područje HR2001358 "Otok Cres"), a u cresko-lošinjskom akvatoriju uspostavljena je Natura 2000 zaštita važna i za morske vrste poput dobrog dupina, što postavlja visoke standarde upravljanja prostorom, ali otvara i mogućnosti financiranja mjera očuvanja i održivog razvoja kroz EU instrumente. Posebno mjesto u prirodnom identitetu Cresa zauzima bjeloglavi sup (*Gyps fulvus*), jedna od najupečatljivijih i najprepoznatljivijih prirodnih posebnosti otoka. Riječ je o strogo zaštićenoj vrsti čija je kvarnerska populacija posljednja u Hrvatskoj, a Cres je jedno od njezinih ključnih uporišta. Očuvanje ove vrste aktivno se provodi kroz Centar za posjetitelje i oporavilište za bjeloglave supove u Belom, koji ima važnu ulogu ne samo u zaštiti prirode, nego i u edukaciji, interpretaciji baštine i jačanju svijesti o jedinstvenoj vrijednosti creskog prirodnog prostora. Identitet Cresa dodatno obilježavaju i tradicija ovčarstva, creska ovca te rad s vunom, koji nisu važni samo u gospodarskom smislu, nego i kao dio krajolika, lokalnih običaja i prepoznatljivosti otoka.

Značaj Grada Cresa proizlazi iz njegove uloge administrativnog središta otoka i nositelja ključnih javnih funkcija, uz istodobnu potrebu uravnoteženja razvojnih

¹ Izvor: DZS, Popis stanovništva 2021.

pritisaka (osobito sezonskih) s ograničenim prostorom i osjetljivim okolišem, kako bi se dugoročno očuvala otpornost zajednice i kvaliteta života stanovnika. U praktičnom smislu, otočni položaj Grada Cresa ne određuje samo prometnu povezanost s kopnom, nego i svakodnevno funkcioniranje javnih službi, dostupnost radne snage, organizaciju komunalnih djelatnosti te mogućnosti ravnomjernog razvoja svih naselja, osobito u uvjetima izražene sezonalnosti i prostorne raspršenosti otočnog područja.

2.1.2. Indeks razvijenosti i razvojni kapacitet

Prema važećoj Odluci Vlade Republike Hrvatske o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti (NN 3/2024) Grad Cres razvrstan je u osmu (VIII.) razvojnu skupinu. Usporedna analiza iste odluke pokazuje da se u Primorsko-goranskoj županiji u VIII. skupinu, uz Cres, ubrajaju gradovi Mali Lošinj i Krk, dok je grad Rab razvrstan u sedmu (VII.) razvojnu skupinu.

Tablica 1. Razvojna skupina otočnih gradova PGŽ²

Jedinica lokalne samouprave	Skupina indeksa razvijenosti
Grad Cres	VIII
Grad Mali Lošinj	VIII
Grad Krk	VIII
Grad Rab	VII

Indeks razvijenosti je složeni pokazatelj socioekonomskih varijabli (dohodak, zaposlenost, demografija i fiskalni kapacitet), no visoka statistička pozicija otočnih jedinica ne uklanja strukturne izazove otočnosti. Za Grad Cres posebno je relevantna izražena sezonalnost: prema eVisitor izvještajima po mjesecima (2021–2024), u kolovozu se ostvaruje 223–293 puta više noćenja nego u veljači, pri čemu ljetni mjeseci (VI–IX) čine 88,5%–95,4% ukupnih godišnjih noćenja. To generira sezonski porast opterećenja prometne i komunalne infrastrukture te povećava potrebe za radnom snagom i operativnim kapacitetima javnih službi kroz kratko razdoblje godine.³

Razvojni kapacitet Grada u takvim uvjetima ne ovisi samo o formalnoj razini razvijenosti, nego i o sposobnosti realnog prioritetiziranja, pripreme projekata i osiguravanja sufinanciranja, osobito kroz nacionalne i europske izvore. U otočnim uvjetima pritom je posebno važno da razvojni kapacitet uključuje i operativnu sposobnost provedbe: dostupnost stručnih kadrova, organizacijsku spremnost gradske uprave i gradskih društava, koordinaciju s otočnim i županijskim

² Izvor: NN 3/2024. Odluka Vlade RH o razvrstavanju JLS.

³ Izvor: eVisitor – “Dolasci/noćenja po mjesecima”, 2021–2024

institucijama te mogućnost fazne realizacije projekata u skladu s financijskim i prostornim ograničenjima. Grad Cres raspolaže razmjerno snažnim projektnim potencijalom, ali se dio ključnih razvojnih zahvata istodobno suočava s tipičnim otočnim ograničenjima: nedostatkom kadra, složenim imovinsko-pravnim odnosima, visokim troškovima infrastrukture i sezonskim opterećenjem sustava. Stoga visoka razvojna pozicija treba biti polazište za ciljane i provedive intervencije usmjerene na otpornost sustava, ravnomjerniji razvoj naselja i kvalitetu života stanovnika tijekom cijele godine.

2.1.3. Gradska uprava i djelokrug rada

Grad Cres obavlja poslove iz samoupravnog djelokruga sukladno Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, a ustroj, ovlasti i način rada tijela Grada uređeni su Statutom Grada Cresa. Statut utvrđuje da su tijela Grada Gradsko vijeće i gradonačelnik, pri čemu je Gradsko vijeće predstavničko tijelo sastavljeno od 13 vijećnika te donosi ključne opće akte, uključujući proračun, odluku o izvršenju proračuna i godišnje izvješće o izvršenju proračuna, te uređuje ustrojstvo i djelokrug upravnih odjela i službi.

Gradonačelnik je nositelj izvršne vlasti i zastupa Grad te, među ostalim, priprema prijedloge općih akata, osigurava njihovo izvršavanje te utvrđuje prijedlog proračuna i izvršenje proračuna.

Stručne i administrativne poslove za potrebe predstavničkog i izvršnog tijela obavlja nadležno upravno tijelo, a Statut predviđa i radna tijela Gradskog vijeća te određuje da stručne poslove za Gradsko vijeće obavlja nadležno upravno tijelo Grada.

Operativni okvir unutarnje organizacije dodatno se uređuje općim aktima Grada, uključujući Pravilnik o unutarnjem redu Jedinственog upravnog odjela Grada Cresa, objavljen u Službenim novinama Grada Cresa.

Uz upravna tijela i proračunske korisnike, dio javnih funkcija i komunalnih poslova Grad Cres ostvaruje i putem trgovačkih društava u svom vlasništvu ili suvlasništvu, koja imaju važnu operativnu ulogu u svakodnevnom funkcioniranju grada i šireg otočnog prostora.

Komunalne usluge Cres Lošinj d.o.o. komunalno su društvo u vlasništvu gradova Cresa i Malog Lošinja, koje djeluje na području cresko-lošinjskog arhipelaga, uključujući otoke Cres, Lošinj, Susak, Unije, Ilovik i Srakane. Društvo predstavlja dobar primjer funkcionalne suradnje dvaju otočnih gradova koji dijele zajednički prostorni, prometni i komunalni okvir te kroz zajedničko trgovačko društvo osiguravaju kontinuitet važnih javnih usluga na širem otočnom području. Osnovano je 2014. godine kao pravni sljednik društva Vodovod i čistoća Cres Mali Lošinj d.o.o., nakon izdvajanja djelatnosti vodoopskrbe i odvodnje u posebno društvo. Društvo prosječno zapošljava 120 radnika, a njegove djelatnosti

obuhvaćaju odlaganje komunalnog otpada, održavanje čistoće javnih površina, održavanje zelenih površina, održavanje groblja i pogrebne usluge, upravljanje i održavanje prostora i zgrada za usluge tržnice na malo te ostale prateće djelatnosti u kopnenom prometu. U kontekstu funkcioniranja Grada Cresa, društvo ima važnu ulogu u održavanju komunalnog standarda, uređenosti naselja i kvaliteti svakodnevnog života stanovnika, osobito u području gospodarenja otpadom i održavanja javnih prostora.

Otočna razvojna agencija d.o.o. za očuvanje otočja (OTRA) zajedničko je trgovačko društvo gradova Cresa i Malog Lošinja, u suvlasničkom omjeru 50:50, koje ima važnu ulogu u jačanju razvojnih kapaciteta cresko-lošinjskog otočnog prostora. Društvo predstavlja vrijedan primjer funkcionalne suradnje dvaju otočnih gradova koji kroz zajedničku razvojnu infrastrukturu nastoje odgovoriti na specifične izazove i potrebe otočnog područja. U operativnom smislu OTRA je prvenstveno usmjerena na pripremu, provedbu i koordinaciju razvojnih i europskih projekata, osobito tzv. soft projekata, kroz koje se podupiru održivi razvoj, očuvanje otočnih resursa, međusektorska suradnja i jačanje lokalnih institucionalnih kapaciteta. Prema trenutno raspoloživim podacima, društvo ima četiri zaposlena djelatnika, uz planirano daljnje kadrovsko jačanje, dok se dio stručnog i projektnog kapaciteta osigurava i kroz suradnju s osobama uključenima u provedbu projekata u kojima sudjeluje i Grad Cres. Djelovanje OTRA-e nadovezuje se na ranije razvojne inicijative usmjerene na cresko-lošinjski arhipelag, a danas je osobito važno u povezivanju lokalne samouprave, razvojnih dionika i projektnih partnera u pripremi i provedbi aktivnosti važnih za dugoročni razvoj otočja. U tom je smislu posebno značajan doprinos agencije projektima i inicijativama usmjerenima na energetske tranziciju i zajednice obnovljivih izvora energije, pametna rješenja za održivo gospodarenje otpadom te razvoj inovativnih rješenja povezanih sa zelenim vodikom i održivom otočnom mobilnošću. Među njima posebno se ističu projekti ISLET, EcoMedIslands, NASCHA i NAHV te inicijativa osnivanja energetske zadruge Apsyrtydes.

Uz razvojne i komunalne funkcije koje Grad ostvaruje putem navedenih društava, za funkcioniranje otočnog prostora osobito važnost ima i sustav javne vodoopskrbe i odvodnje, koji je u novije vrijeme prošao značajnu organizacijsku promjenu. Vodoopskrba i odvodnja Cres Lošinj d.o.o. je društvo koje je bilo u suvlasništvu gradova Cres i Mali Lošinj (50:50) koje je obavljalo poslove vodoopskrbe i odvodnje otpadnih voda na području otoka Cresa i Lošinja, uz dodatne poslove tehničkog ispitivanja i analize vode, izvođenja priključenja na komunalnu infrastrukturu, vođenja projekata izgradnje komunalne infrastrukture te održavanja funkcionalnosti objekata sustava vodoopskrbe i odvodnje. Međutim, sukladno Zakonu o vodnim uslugama i procesu reorganizacije vodouslužnih područja, društvo je pripojeno društvu Ponikve voda te danas djeluje kao podružnica u novom organizacijskom okviru. Pravo odlučivanja Grada Cresa, kao i Grada Malog Lošinja, u novom trgovačkom društvu iznosi po 6,79 % (zajedno 13,58 % glasova). U takvom modelu za Grad Cres osobito ostaje važno očuvanje učinkovite, lokalno osjetljive i razvojno usmjerene organizacije vodoopskrbe i odvodnje, imajući u vidu

specifičnosti otočnog prostora i činjenicu da se opskrba vodom oslanja na strateški važan resurs Vranskog jezera.

U području otvorenosti rada i komunikacije s građanima, Grad provodi savjetovanja s javnošću kroz službenu rubriku i arhivu objava, čime se osigurava standardiziran kanal za komentare i prijedloge na nacрте općih akata. U segmentu digitalnih alata koji jačaju transparentnost, Grad je uspostavio aplikaciju „Transparentan proračun“, kojom je omogućen pretraživ uvid u plaćanja iz gradskog proračuna (uključujući ustanove kojima je Grad osnivač) od 1. siječnja 2022.

U organizacijskom i razvojnom smislu, Grad Cres posljednjih godina postupno jača i digitalne alate upravljanja. Posebno je važan razvoj GIS sustava, u koji se postupno unose podaci o komunalnoj infrastrukturi, javnoj rasvjeti, vodovodu, odvodnji i drugim prostornim elementima, čime se olakšava planiranje zahvata i svakodnevno upravljanje prostorom. Istodobno, u narednom razdoblju ostaje prostor za daljnje unaprjeđenje digitalnih usluga prema građanima i gospodarstvu, osobito u segmentu online preuzimanja, ispunjavanja i podnošenja zahtjeva, digitalne komunikacije te jednostavnijih i dostupnijih prijava komunalnih problema. Dodatni iskorak u tom smjeru predstavlja i sudjelovanje Grada Cresa u projektu DIGITAL ISLANDS, koji je usmjeren na razvoj digitalnih rješenja za jačanje kvalitete života na otocima, osobito u području dostupnosti javnih usluga, zdravlja, obrazovanja, mobilnosti i digitalnog uključivanja zajednice. U otočnom kontekstu takva rješenja imaju dodatnu vrijednost jer mogu smanjiti administrativno opterećenje građana, povećati dostupnost usluga udaljenijim naseljima i olakšati svakodnevni rad gradskih službi.

Važan element razvoja participativnog i uključivog upravljanja predstavlja i participativno budžetiranje, koje Grad već provodi kao alat uključivanja građana u oblikovanje dijela lokalnih prioriteta. U kontekstu malog otočnog grada takve prakse imaju dodatnu vrijednost jer jačaju povjerenje građana, povećavaju vidljivost lokalnih potreba i doprinose tome da razvojne odluke budu snažnije povezane sa svakodnevnim životom zajednice.

2.1.4. Proračunski okvir i fiskalni kapacitet

Proračunski okvir Grada Cresa temelji se na konsolidiranom proračunu koji obuhvaća Grad i tri proračunska korisnika: Dječji vrtić „Girice“, Gradsku knjižnicu i čitaonicu „Frane Petrića“ te Creski muzej, uz pet mjesnih odbora. Ovaj model omogućuje jedinstveno planiranje i izvršavanje proračuna, ali i veću transparentnost i kontrolu javnih financija.

U promatranom četverogodišnjem razdoblju (2022. – 2024.), Grad je kontinuirano ostvarivao višak prihoda nad rashodima, što ukazuje na stabilan fiskalni kapacitet i mogućnost sufinanciranja projekata iz nacionalnih i EU izvora.

Tablica 2. Izvršenje proračuna Grada Cresa (2022.-2024.) i plan za 2025. godinu⁴
 Napomena: Iznosi za 2022. preračunati su iz HRK u EUR po fiksnom tečaju 1 EUR = 7,53450 HRK.

Godina	Prihodi i primici (€)	Rashodi i izdaci (€)	Razlika (Višak/Manjak) (€)
2022.	4.083.457,09	3.748.756,01	+334.701,08
2023.	5.378.173,46	4.561.980,87	+816.192,59
2024.	6.163.737,46	5.627.733,52	+536.003,94
2025. (Plan)	7.831.900,00	7.548.550,00	+283.350,00

Kontinuirani pozitivan rezultat poslovanja omogućuje Gradu predfinanciranje kapitalnih projekata i osiguranje vlastitog učešća u projektima sufinanciranim iz EU fondova. Primjerice, ostvareni višak u 2023. godini od 816.192,59 EUR omogućio je predfinanciranje ključnih infrastrukturnih radova i nabavu opreme za javne institucije bez potrebe za kratkoročnim zaduživanjem. Ipak, važno je naglasiti da je dinamika akumulacije viškova izravno uvjetovana intenzitetom investicijskih ciklusa i dinamikom povlačenja bespovratnih sredstava, što se jasno vidi u projekcijama za naredno razdoblje.

Tablica 3. Plan proračuna za 2026. godinu i projekcije za 2027. i 2028. godinu⁵

Opis	Plan 2026. (€)	Projekcija 2027. (€)	Projekcija 2028. (€)
Prihodi poslovanja i prodaje imovine	8.433.146	8.172.656	6.801.794
Primici od financijske imovine i zaduživanja	1.000.000	0	0
UKUPNO PRIHODI I PRIMICI	9.433.146	8.172.656	6.801.794
Rashodi poslovanja i nabave imovine	9.149.796	7.783.923	6.343.999
Izdaci za financijsku imovinu i otplate	283.350	388.733	457.795
UKUPNO RASHODI I IZDACI	9.433.146	8.172.656	6.801.794

Analiza proračunskih kretanja ukazuje na stabilno poslovanje uz kontinuirani rast prihoda, što je primarno rezultat uspješnog povlačenja sredstava iz EU fondova i nacionalnih izvora pomoći. Planirano zaduživanje od 1.000.000 EUR u 2026. godini označava početak novog investicijskog ciklusa usmjerenog na ključne infrastrukturne i društvene projekte.

⁴ Izvor: Službeni proračunski dokumenti Grada Cresa (2022.-2025.)

⁵ Izvor: Proračun Grada Cresa za 2026. godinu i projekcije za 2027.-2028.

Među najznačajnijim kapitalnim ulaganjima u razdoblju 2026.-2028. ističu se:

- Izgradnja i opremanje dislocirane jedinice Doma za starije osobe, čime se rješava jedno od najvažnijih socijalnih pitanja na otoku.
- Ulaganja u Poslovnu zonu Martinšćica, s ciljem poticanja gospodarskog razvoja i otvaranja novih radnih mjesta.
- Energetska obnova javnih zgrada, uključujući Dječji vrtić „Girice,“ što će doprinijeti održivosti i smanjenju operativnih troškova.
- Uređenje interpretacijskog centra graditeljske baštine, kojim se jača kulturna i turistička ponuda grada.

Ovakva struktura proračuna osigurava ravnotežu između tekuće stabilnosti i dugoročnog razvoja, uz istovremeno osiguranje sredstava za redovite otplate postojećih obveza koje se u projekcijama povećavaju sukladno dinamici investicija.

2.1.5. Članstva i partnerstva

Grad Cres angažiran je u četiri glavne institucionalne mreže koje zajednički povećavaju mogućnost povlačenja europskih sredstava, jačaju upravne kapacitete i šire međunarodnu vidljivost lokalne zajednice.

Kroz članstvo u Udruzi gradova RH sudjeluje u radnim skupinama za praćenje zakonodavnih promjena, razmjenu iskustava s drugim gradovima i zajedničkom zastupanju pred državnim tijelima, što u konačnici olakšava i ubrzava prilagodbu lokalnih propisa nacionalnim i EU okvirima.

U području ruralnog razvoja sudjeluje u Lokalnoj akcijskoj grupi „Kvarnerski otoci“, čija je osnovna funkcija provedba LEADER programa. Grad Cres je preko LAG-a iz mjere 7.4.1. s iznosom od 336.015,00 HRK (44.596,85 €) odnosno s 67,62% intenzitetom potpore financirao projekt izgradnje sportskog igrališta fitness/street workout parka Cres. Ukupna vrijednost radova bila je 496.917,50 HRK (65.952,29€), a projekt je završen sredinom 2023.

Tablica 4. LEADER projekti LAG-a Kvarnerski otoci 2022.-2023.⁶

Naziv projekta	Lokacija	Ukupno (€)	Bespovratno (€)
Izgradnja sportskog igrališta fitness/street workout parka Cres	Cres	65.952,29	44.596,85 (67,62 %)

U sektoru ribarstva Grad je član Lokalne akcijske grupe u ribarstvu (FLAG) Vela vrata koja financira projekte iz Europskog pomorskog, ribarskog i akvakulturnog fonda. Grad Cres je kao partner u projektu "Creski kaić - očuvanje i valorizacija ribarske i pomorske baštine otoka Cresa", koji se financira iz Programa za ribarstvo i akvakulturu (prijašnji Operativni program za pomorstvo i ribarstvo), od 2022. do 2026. godine povukao ukupno 116.297,02 €.

⁶ Izvor: LAG Kvarnerski otoci 2023.

Na međunarodnoj razini održava se strateško partnerstvo i pobratimljenje s gradom Comacchio (Italija) od 2008. godine, koje se konkretizira kroz zajedničke kulturne i obrazovne projekte te razmjenu iskustava u upravljanju zaštićenim krajobrazima. Suradnja se nastavlja kroz aktualni projekt „VALUE PLUS“ (nasljednik projekta VALUE), usmjeren na jačanje uloge kulturnih i prirodnih resursa u lokalnom razvoju, čime se dodatno osnažuje vidljivost Cresa na jadranskoj razini. Cres je također bratimljen i s talijanskom općinom Motta di Livenza s kojom surađuje na kulturnoj razmjeni kroz sudjelovanje na manifestacijama.

Sveukupno, navedena članstva omogućuju Gradu Cres godišnji priljev od najmanje 450.000 € bespovratnih sredstava (2022.-2023.), povećavaju vidljivost otoka u fondovskim krugovima i stvaraju temelje za nastup na novim EU programskim pozivima, što ujedno predstavlja i jedan od ključnih resursa za provedbu ovog Provedbenog programa.

2.1.6. Otočni i županijski okvir

Grad Cres djeluje u županijskom i otočnom razvojnom okviru koji određuju Plan razvoja Primorsko-goranske županije 2022.–2027. i Plan razvoja otoka Primorsko-goranske županije 2022.–2027. Ovi dokumenti postavljaju teritorijalne prioritete i služe kao temelj za usklađivanje lokalnih projekata s razvojnim ciljevima županije i otočnog područja, uključujući pripremu i provedbu ulaganja kroz Integrirani teritorijalni program (ITP) 2021.–2027.

U okviru ITP-a, otoci su obuhvaćeni kroz područje „Razvoj pametnih i održivih otoka“, a ulaganja su usmjerena na jačanje otpornosti i kvalitete života kroz kombinaciju infrastrukturnih, energetske, okolišnih i gospodarskih intervencija. Za Grad Cres to znači da se razvojne inicijative i investicijski projekti pozicioniraju unutar prioritetnih područja ITP-a (javna i društvena infrastruktura, kulturna baština, zelena i plava infrastruktura, energetska učinkovitost i poslovna infrastruktura), uz jasnu povezanost s lokalnim razvojnim dokumentima cresko-lošinjskog otočja.

Koordinacija otočnih dionika provodi se kroz Otočno partnerstvo Primorsko-goranske županije, koje je potvrdilo listu strateških projekata za financiranje. Za projekte na otocima u sklopu ITP-a predviđena je visoka stopa sufinanciranja bespovratnim sredstvima (do 85 %), što značajno rasterećuje lokalni proračun.

Tablica 5. Prioritetni ITP projekti za Grad Cres (2021.–2027.)⁷

Naziv projekta	Nositelj / Partner	Procijenjena vrijednost (€)	Bespovratna sredstva ITP (€)	Status
Izgradnja vatrogasnog doma Cres	Grad Cres	2.941.177	2.500.000	Potvrđeno (Lista 20)
Uređenje centra za poboljšanje kvalitete života na otocima	Dom zdravlja PGŽ (lokacija Cres)	2.088.000	1.774.800	Potvrđeno (Lista 20)

Uvrštenje ključnih projekata poput Vatrogasnog doma i Doma zdravlja (Centar za kvalitetu života) na listu prioritiziranih projekata osigurava Gradu Cresu stabilan izvor financiranja za najvažnije društvene potrebe u narednom razdoblju.

U otočnom kontekstu osobito je važna funkcionalna povezanost Cresa s Malim Lošinjem i ostalim otočnim dionicima, ne samo kroz formalne razvojne dokumente nego i kroz zajedničko rješavanje infrastrukturnih, komunalnih, zdravstvenih i prometnih pitanja. Dio razvojnih potreba Grada Cresa se ne može promatrati izolirano, nego u okviru šireg cresko-lošinjskog otočnog sustava. Istodobno, uspješnost korištenja županijskih i ITP mehanizama ovisit će ne samo o uvrštenosti projekata na prioritetne liste, nego i o kapacitetu njihove pravovremene pripreme, projektiranja i provedbe.

2.1.7. Ključni izazovi i razvojni potencijali

Grad Cres ulazi u plansko razdoblje iz pozicije iznadprosječne razvijenosti (VIII. razvojna skupina), ali istodobno u uvjetima otočnosti koji generiraju strukturalna ograničenja i specifične razvojne potrebe. Iako se nalazi u prvom kvartilu najrazvijenijih JLS u Republici Hrvatskoj, visoka razvojna pozicija ne uklanja realne lokalne pritiske: infrastrukturnu uvjetovanost, sezonsku prenapučenost, demografsko starenje i visoke troškove opskrbe.

Glavni izazovi proizlaze iz potrebe za usklađivanjem visokovrijednih prirodnih resursa s rastućim opterećenjima na komunalnu i javnu infrastrukturu. To zahtijeva sustavno razvojno balansiranje:

- Očuvanje prostora i okoliša kao temeljne konkurentske prednosti.
- Podizanje kvalitete usluga kroz cijelu godinu, a ne samo tijekom turističke sezone.
- Jačanje otpornosti sustava, posebno u segmentima energetske neovisnosti, vodoopskrbe i civilne zaštite.
- Spremnost za provedbu velikih investicija unutar okvira ITP-a i županijske teritorijalne strategije.

⁷ Izvor: ITP 2021.–2027. – Dodatak 2: Lista unaprijed određenih prijavitelja i prioritiziranih projektnih prijedloga; Zapisnik Otočnog partnerstva PGŽ.

Potencijali Grada Cresa oslanjaju se na već uspostavljeni strateški okvir i snažnu mrežu partnerstava. Plan razvoja cresko-lošinjskog otočja do 2027. godine daje jasan srednjoročni smjer, dok članstva u Udruzi gradova, LAG-u „Kvarnerski otoci“ i FLAG-u „Vela vrata“ otvaraju konkretne kanale financiranja za poduzetništvo i zajednicu. Poseban potencijal leži u međunarodnoj suradnji (Comacchio) te aktivnom sudjelovanju u europskim programima poput VALUE PLUS.

Ključni zadatak u mandatnom razdoblju je pretvoriti prepoznate potencijale u jasno prioritizirane i mjerljive projekte. Fokus će biti na realizaciji strateških zahvata (Vatrogasni dom, Centar za kvalitetu života, poslovna infrastruktura) koji istodobno povećavaju kvalitetu života stanovnika, čuvaju okoliš i jačaju otpornost otočnog sustava u skladu s dostupnim mehanizmima financiranja (ITP).

Istodobno, Cres raspolaže značajnim razvojnim potencijalima. Oni proizlaze iz očuvanog prostora i okoliša, snažnog identiteta otoka, razvijene projektne aktivnosti, iskustva u korištenju EU i nacionalnih izvora financiranja te funkcionalne povezanosti s otočnim i županijskim partnerima. Posebna razvojna vrijednost Cresa leži u mogućnosti da gospodarski razvoj, komunalna ulaganja, demografske mjere i zaštitu prostora povezuje u održiv razvojni model usmjeren na kvalitetu života stanovnika.

Dodatni potencijal predstavljaju razvoj javne i društvene infrastrukture, ulaganja u kadrovsko stanovanje, energetska tranzicija, digitalizacija uprave i komunalnih sustava te jačanje otočne otpornosti kroz projekte koji povezuju energetiku, okoliš i pametna otočna rješenja. U mandatnom razdoblju ključno će biti pretvoriti te potencijale u jasno prioritizirane, fazno izvedive i financijski održive projekte.

2.2. Demografija

2.2.1. Demografska struktura

Prema Popisu stanovništva 2021. godine, Grad Cres broji 2.716 stanovnika. U razdoblju 2011.–2021. zabilježen je pad ukupnog broja stanovnika (-163), uz izraženu prostornu koncentraciju stanovništva u naselju Cres, koje je servisno središte otoka. Manja naselja bilježe dugoročnu osjetljivost na depopulaciju, što povećava troškove i složenost organizacije javnih usluga (zdravstvo, prijevoz, komunalne usluge) te zahtijeva ciljne mjere za očuvanje vitalnosti naselja izvan središta.

Tablica 6. Stanovništvo Grada Cresa po naseljima (2011. i 2021.)⁸

Naselje	Stanovništvo 2011.	Stanovništvo 2021.	Promjena
Beli	47	54	+7
Cres	2.289	2.185	-104
Dragozetići	20	22	+2
Filozici	6	8	+2
Grmov	2	2	0
Ivanje	3	9	+6
Loznati	40	36	-4
Lubenice	12	6	-6
Mali Podol	3	3	0
Martinščica	132	103	-29
Merag	10	22	+12
Miholaščica	36	31	-5
Orlec	92	88	-4
Pernat	8	2	-6
Porozina	29	28	-1
Predoščica	3	1	-2
Stanić	0	0	0
Stivan	40	24	-16
Sveti Petar	14	7	-7
Valun	65	64	-1
Važminež	0	0	0
Vidovići	2	4	+2
Vodice	7	5	-2

⁸ Izvor: Državni zavod za statistiku (DZS), Popis stanovništva 2011. i 2021. (finalni rezultati; tablice po naseljima).

Vrana	12	7	-5
Zbičina	5	3	-2
Zbišina	2	2	0
UKUPNO	2.879	2.716	-163

Analiza dobne strukture stanovništva Grada Cresa prema Popisu 2021. ukazuje na izražene procese demografskog starenja. Od ukupno 2.716 stanovnika, najveći udio čini radno sposobno stanovništvo (15–64), dok je udio starijih (65+) značajno viši od udjela mladih (0–14), što rezultira visokim indeksom starenja.

Tablica 7. Dobna struktura stanovništva Grada Cresa (2021.)⁹

Dobna skupina	Broj stanovnika	Udio (%)
0–14 godina	385	14,17
15–64 godine	1.668	61,41
65+ godina	663	24,42
UKUPNO	2.716	100,00

Usporedbom s 2011. godinom, kada je udio stanovništva starijeg od 65 godina iznosio 19,3%, vidljiv je porast udjela starijeg stanovništva za više od 5 postotnih bodova u jednom desetljeću. Indeks starenja (odnos 65+ prema 0–14) za Grad Cres iznosi 192,3, što upućuje na duboku demografsku starost zajednice i rast potreba za zdravstvenom i socijalnom infrastrukturom te mjerama zadržavanja mladih i privlačenja radno aktivnog stanovništva. U otopnom kontekstu demografsko starenje nema samo socijalne i zdravstvene posljedice, nego i teritorijalne: u manjim i udaljenijim naseljima ono dodatno povećava rizik smanjenja dostupnosti svakodnevnih usluga, prometne izoliranosti i postupnog slabljenja društvene vitalnosti.

Prirodno kretanje stanovništva (odnos živorođenih i umrlih) u razdoblju 2022.–2024. bilježi negativnu prirodnu promjenu svake godine (-11, -18 i -12), što potvrđuje da bez migracijske kompenzacije ukupno stanovništvo dugoročno pada.

⁹ Izvor: DZS, Popis stanovništva 2021. (finalni rezultati)

Tablica 8. Prirodno kretanje stanovništva Grada Cresa (2022.–2024.)¹⁰

Godina	Živorodeni	Umrli	Prirodna promjena	Vitalni indeks*
2022.	27	38	-11	71,1
2023.	15	33	-18	45,5
2024.	21	33	-12	63,6

*Vitalni indeks: broj živorođenih na 100 umrlih.

2.2.2. Migracije stanovništva

Mehaničko kretanje (doseljavanje i odseljavanje) u otočnim sredinama predstavlja ključnu polugu demografske stabilizacije jer izravno utječe na ublažavanje negativne prirodne promjene. Za Grad Cres migracije su od presudne važnosti, a odluka o trajnom naseljavanju snažno je povezana s dostupnošću stanovanja, prometnom povezanošću, cjelogodišnjim radnim mjestima te kvalitetom javnih usluga.

Tablica 9. Godišnji migracijski saldo (2021.–2024.)¹¹

Godina	Doseljeni	Odseljeni	Migracijski saldo
2021.	145	106	+39
2022.	106	102	+4
2023.	108	73	+35
2024.	133	78	+55

U razdoblju 2021.–2024. Grad Cres bilježi kontinuirano pozitivan migracijski saldo, što je važan signal u otočnom kontekstu. Najviši saldo u promatranom razdoblju zabilježen je 2024. godine (+55).

Struktura doseljavanja pokazuje rast udjela doseljenih iz inozemstva: u 2021. godini doseljeni iz inozemstva čine 42,1% svih doseljenih (61 od 145), a u 2024. godini 62,4% (83 od 133). Ovakva dinamika upućuje na rast međunarodne privlačnosti Cresa, ali i na potrebu sustavnog upravljanja integracijom novih stanovnika (stanovanje, dostupnost usluga i uključivanje u zajednicu) kako bi se migracijski priljev dugoročno pretvorio u trajno naseljavanje. Istovremeno, treba istaknuti da to podrazumijeva i aktivniji pristup integraciji doseljenih radnika i njihovih obitelji,

¹⁰ Izvor: DZS, Prirodno kretanje stanovništva RH u 2022., 2023. i 2024. (podaci za gradove/općine; Grad Cres).

¹¹ Izvor: DZS, PxWeb baza (Migracije), tablica SM31 – doseljeno i odseljeno stanovništvo po gradovima/općinama

osobito kroz jezičnu podršku, uključivanje u zajednicu i stvaranje uvjeta da dio migracijskog priljeva preraste iz privremenog rada u trajnije naseljavanje. Pozitivna migracijska bilanca sama po sebi nije dovoljan pokazatelj demografske otpornosti. Ključno pitanje za Grad Cres nije samo koliko se ljudi doseljava, nego pod kojim uvjetima mogu ostati tijekom cijele godine. U tom smislu, trajnost naseljavanja izravno ovisi o dostupnosti dugoročnog stanovanja, mogućnosti zapošljavanja izvan uskog sezonskog vrhunca, kvaliteti javnih usluga te prometnoj povezanosti otoka s kopnom i među naseljima.

2.2.3. Demografske mjere

Demografske mjere Grada Cresa strateški su usmjerene na dva ključna operativna cilja: pružanje izravne financijske potpore obiteljima pri rođenju ili posvojenju djeteta te poticanje ravnomjernijeg zadržavanja stanovništva u manjim otočnim naseljima izvan samog središta Cresa.

Ključni iskorak učinjen je donošenjem Odluke o pravu na novčanu naknadu za novorođenu i posvojenu djecu u 2024. godini, kojom su povećani iznosi potpora i izjednačena prava za novorođenu i posvojenu djecu (posvojenje do 14. godine života).¹²

Model naknade

- 1. dijete: 700,00 € (jednokratno)
- 2. dijete: 1.000,00 € (jednokratno)
- 3. dijete: 5.000,00 € (isplata u 5 godišnjih obroka po 1.000,00 € do navršene 5. godine djetetova života)
- 4. dijete: iznos višekratne naknade uvećava se za dodatnih 1.000,00 €
- 5. dijete: iznos višekratne naknade uvećava se za dodatnih 2.000,00 €
- 6. i svako sljedeće dijete: iznos višekratne naknade uvećava se za dodatnih 1.000,00 € po djetetu; isplata se provodi tako da se uveća prvi obrok, a ostatak isplaćuje u jednakim iznosima od 1.000,00 € godišnje do navršene 5. godine.

Dodatak „Balans naselja“: roditelji i dijete s prijavljenim prebivalištem u ostalim naseljima Grada Cresa (osim naselja Cres) najmanje godinu dana prije rođenja/posvojenja imaju pravo na dodatnu naknadu u visini od 300,00 € po djetetu.

Realizacija ovih mjera prati se kroz proračunsku aktivnost „Socijalna zaštita“, a godišnja izvješća o izvršenju proračuna prikazuju iznose isplata i broj korisnika u razdoblju 2022.–2024.

¹² Izvor: Odluka o pravu na novčanu naknadu za novorođenu i posvojenu djecu na području Grada Cresa

Tablica 10. Naknade za novorođenu djecu – realizacija (2022.–2024.)¹³

Godina	Broj novorođenčadi (korisnika)	Ukupno isplaćeno	Napomena
2022.	28	18.050,30 €*	Isplate prema starom modelu naknada
2023.	20	12.362,70 €	Pad broja rođenih prati otočni trend
2024.	19	18.090,84 €	Povećanje isplata uslijed nove Odluke

*Preračunato iz HRK prema fiksnom tečaju konverzije.

Iako broj korisnika bilježi pad (s 28 na 19), u 2024. godini zabilježeno je povećanje ukupno isplaćenih sredstava, što je u skladu s višom razinom potpore po korisniku i promjenama modela naknade iz 2024.

2.2.3.1. Povezane demografske mjere

Kako bi se osigurala cjelovitost dokumenta bez dvostrukog navođenja podataka, u nastavku se ističu mjere koje se detaljno razrađuju u pripadajućim poglavljima (Obrazovanje i Socijalna skrb), a imaju izravan demografski učinak:

- Besplatan vrtić (0,00 €): Roditelji–korisnici usluga (i otac i majka s djetetom) koji imaju prebivalište na području Grada Cresa sudjeluju u cijeni redovitog programa predškolskog odgoja i obrazovanja u iznosu od 0,00 €, sukladno Odluci o mjerilima za naplatu usluga Dječjeg vrtića Girice Cres.
- Stipendije učenika i studenata: Grad dodjeljuje stipendije učenicima i studentima kroz više kategorija, uključujući stipendije za deficitarna zanimanja te posebnu kategoriju za studente deficitarnog zanimanja koji su upisali studij medicine, sukladno javno objavljenim natječajima.

Uz izravne novčane potpore i standardne demografske mjere, za Grad Cres sve važniju ulogu imaju i tzv. posredne demografske mjere, odnosno one koje izravno utječu na mogućnost ostanka i doseljavanja stanovništva. Dostupnost predškolskog odgoja, stipendiranja, osiguravanja stanovanja za deficitarna zanimanja te stvaranja uvjeta za dugoročniji ostanak stručnog kadra u zdravstvu, obrazovanju i javnim službama su od iznimne važnosti. U otočnim uvjetima upravo kombinacija financijskih potpora, dostupnih usluga i stambenih rješenja određuje stvarni doseg demografske politike.

Posebno važan primjer povezivanja demografske politike i stanovanja predstavlja model POS stanova, kroz koji je na području Cresa osigurano ukupno 16 stanova,

¹³ Izvor: Grad Cres, godišnje izvješće o realizaciji proračuna

čime je stvoren važan presedan u lokalnoj stambenoj politici. Vrijednost tog modela nije samo u broju stanova, nego i u tome što pokazuje da Grad pitanje stanovanja prepoznaje kao jedno od središnjih pitanja demografske stabilnosti, zadržavanja obitelji i dugoročnog ostanka stanovništva na otoku.

2.2.4. Ključni izazovi i razvojni potencijali

Demografska slika Grada Cresa u narednom će se razdoblju nastaviti oblikovati na sjecištu dviju suprotstavljenih sila. S jedne strane, dugoročan trend starenja i negativna prirodna promjena potvrđuju da se bez vanjskog priljeva stanovništvo prirodnim putem smanjuje, uz rast potreba za zdravstvenim i socijalnim uslugama te sve veći pritisak na radni kontingent. S druge strane, pozitivna migracijska dinamika u razdoblju 2021.–2024. pokazuje da Cres ima realan potencijal stabilizacije ukupnog broja stanovnika, ali samo ako se migracijski priljev uspije pretvoriti u trajno naseljavanje.

Ključni strukturni izazovi pritom su međusobno povezani. Nepovoljna dobna struktura znači da raste udio starijeg stanovništva, što povećava zahtjeve za dostupnim zdravstvenim i socijalnim uslugama (uključujući pomoć u kući) te za prilagodbom javnih prostora potrebama starijih i ranjivih skupina. Istodobno, sužavanje radno sposobnog kontingenta otežava osiguravanje kadrova u ključnim javnim i uslužnim sustavima, osobito u uvjetima sezonalnog opterećenja.

U takvom kontekstu stanovanje se nameće kao središnje “usko grlo” demografske stabilizacije: i kada postoji interes za preseljenje na otok, ograničena dostupnost dugoročnog najma i visoke cijene nekretnina otežavaju trajno naseljavanje i zadržavanje mladih kućanstava. Ovaj izazov dodatno je pojačan teritorijalnom raspršenošću naselja. Naime, koncentracija stanovništva u naselju Cres olakšava organizaciju dijela javnih usluga, no istovremeno generira visoke troškove održavanja komunalnog standarda i dostupnosti usluga u manjim, udaljenijim naseljima. Zbog toga demografska politika u otočnim uvjetima mora biti i politika ravnomjernog razvoja, kako bi se spriječilo daljnje pražnjenje manjih mjesta.

Dodatnu težinu demografskim izazovima daje pitanje dostupnosti kadrova u ključnim javnim službama. Stanovanje postaje jedno od središnjih pitanja ne samo za mlade obitelji, nego i za privlačenje i zadržavanje stručnog kadra u zdravstvu, obrazovanju, socijalnoj skrbi i gradskoj upravi. U otočnim uvjetima stoga demografska otpornost nije moguća bez aktivnijeg povezivanja stambene politike, javnih usluga i mjera usmjerenih na deficitarna zanimanja.

Istodobno, Cres raspolaže jasnim razvojnim polugama koje mogu djelovati kao “sustav potpore” demografskoj stabilizaciji. Među tim polugama posebno se ističu konkretni modeli stambene politike, poput POS stanova, koji pokazuju da Grad pitanje ostanka i naseljavanja nastoji rješavati i kroz stvaranje novih stambenih mogućnosti. Prva opća poluga je međutim migracijska privlačnost – pozitivna bilanca doseljavanja i odseljavanja u posljednje četiri godine, uz rast udjela

doseljenih iz inozemstva, otvara prostor za obnavljanje dobne strukture i jačanje radnog kontingenta, pod uvjetom da se osigura integracija novih stanovnika kroz stanovanje, dostupnost usluga i uključivanje u lokalnu zajednicu.

Druga poluga je “otočna logika” demografskih mjera – sustav naknada za novorođenu i posvojenu djecu, uz dodatak “Balans naselja”, prepoznaje veće životne troškove i izazove života izvan središta te izravno potiče ostanak i ravnomjerniju vitalnost naselja. Treća poluga je sustav stipendiranja i privlačenja kadrova, osobito kroz fokus na deficitarna zanimanja, koji može pridonijeti jačanju dostupnosti javnih usluga, ali u punom učinku tek kada se snažnije poveže s aktivnim politikama stanovanja i zadržavanja mladih.

U konačnici, demografski oporavak Cresa ovisit će o tome koliko će uspješno Grad pretvoriti migracijski priljev u trajno naseljavanje kroz stanovanje, cjelogodišnja radna mjesta i kvalitetne javne usluge, uz istodobno očuvanje teritorijalne ravnoteže i dostupnosti standarda života u manjim naseljima.

2.3. Odgoj i obrazovanje

Sustav odgoja i obrazovanja ključan je za demografsku održivost otoka, razvoj ljudskih resursa i kvalitetu života stanovnika Cresa. Grad Cres osigurava odgojno-obrazovni kontinuitet kroz tri razine institucionalnog djelovanja: predškolski odgoj u Dječjem vrtiću Girice Cres, osnovnoškolsko obrazovanje u Osnovnoj školi Frane Petrića Cres te srednjoškolsko obrazovanje kroz područni odjel Srednje škole Ambroza Haračića (Malí Lošinj) u Cresu. U otočnim uvjetima održivost mreže izravno ovisi o dostupnosti kadrova i fleksibilnoj organizaciji rada jer broj djece i učenika po generacijama oscilira, a logistika (prijevoz, dostupnost usluga, stanovanje kadra) ima veći utjecaj nego u kopnenim sredinama. Razgovori s ključnim dionicima potvrđuju da sustav odgoja i obrazovanja na Cresu ima znatno širu funkciju od same institucionalne dostupnosti. U otočnim uvjetima on je jedan od temeljnih preduvjeta za ostanak mladih obitelji, privlačenje novih stanovnika i zadržavanje stručnog kadra. Zbog toga se kvaliteta i dostupnost vrtića i škola ne mogu promatrati izdvojeno, nego u vezi sa stanovanjem, prometnom povezanošću, radnim uvjetima i ukupnim standardom života na otoku.

2.3.1. Predškolski odgoj (DV Girice)

Predškolski odgoj na području Grada Cresa provodi se u Dječjem vrtiću Girice Cres. U otočnim uvjetima vrtić ima izrazitu demografsku i logističku funkciju: dostupnost jaslica i vrtića izravno utječe na mogućnost ostanka i doseljavanja mladih obitelji.

Podaci iz godišnjih izvješća o ostvarivanju plana i programa pokazuju da se u posljednje četiri pedagoške godine broj djece kreće na stabilno visokoj razini, uz manje oscilacije po generacijama, što zahtijeva fleksibilno upravljanje kapacitetima i organizacijom rada (Tablica 11). Posebna pažnja posvećena je inkluziji i dodatnoj stručnoj podršci: u pedagoškoj godini 2024. /2025. osnivač je dao suglasnost i

osigurao sredstva za prijem dva dodatna odgojitelja i dva pomoćnika za rad s djecom s teškoćama u razvoju. Istodobno, praksa pokazuje da pitanje podrške djeci s teškoćama u razvoju ne završava unutar predškolskog sustava, nego otvara potrebu jačeg povezivanja odgojno-obrazovnih, socijalnih i stručnih oblika podrške i u kasnijim fazama odrastanja.

Postojeći kapaciteti vrtića, koji je 2021. dograđen, rade pod stalnim opterećenjem te se raspoloživi prostorni i organizacijski okvir sve teže prilagođavaju rastućim potrebama. U razgovorima s dionicima istaknuto je da je vrtić posljednjih godina kontinuirano popunjen, zbog čega se kao realna razvojna potreba nameće proširenje kapaciteta, osobito u jasličkom segmentu, uz istodobno unaprjeđenje pratećih sadržaja i uvjeta rada.

Kao važan nadstandard demografske politike ističe se model sudjelovanja roditelja u cijeni redovitog programa predškolskog odgoja i obrazovanja u iznosu od 0,00 € za roditelje–korisnike usluga (otac i majka s djetetom) s prebivalištem na području Grada Cresa.¹⁴ Uz financijsku dostupnost, razgovori s ključnim dionicima upućuju na potrebu daljnjeg podizanja funkcionalnog standarda ustanove. Kao prioriteti se ističu osiguravanje dodatnih jasličkih kapaciteta, proširenje kuhinje i vešeraja, uređenje senzorne sobe te prilagodba vanjskih i pristupnih površina potrebama djece, roditelja i zaposlenika. Time se predškolski sustav ne jača samo kao socijalna usluga, nego i kao važan element demografske i razvojne otpornosti Grada.

Tablica 11: Dječji vrtić Girice Cres – ključni pokazatelji¹⁵

Pedagoška godina	Djeca ukupno	Broj odgojnih skupina
2021./2022.	109	7
2022./2023.	123	7
2023./2024.	124	7
2024./2025.	125	7

2.3.2. Osnovnoškolsko obrazovanje (OŠ Frane Petrića)

Osnovnoškolsko obrazovanje provodi se u Osnovnoj školi Frane Petrića Cres. Iako je osnivač škole Primorsko-goranska županija, Grad Cres aktivno sudjeluje u podizanju standarda kroz sufinanciranje radnih materijala i izvannastavnih aktivnosti. U otočnim uvjetima kvaliteta osnovnoškolskog standarda ne ovisi samo o formalno dostupnoj mreži, nego i o mogućnosti zadržavanja stručnog kadra te o dobroj koordinaciji između škole, osnivača i Grada. Razgovori s dionicima upućuju na to da je za dugoročnu stabilnost sustava važno nastaviti jačati nadstandard koji

¹⁴ Službene novine Grada Cresa, br. 13/24)

¹⁵ Izvor: DV Girice Cres – Godišnja izvješća o ostvarivanju plana i programa (2021./2022., 2022./2023., 2023./2024.).

rasterećuje obitelji i povećava privlačnost života na otoku, osobito u kontekstu demografskog starenja i potrebe za zadržavanjem mladih obitelji.

Tablica 12: Osnovna škola u Gradu Cresu – odabrani pokazatelji¹⁶

Školska godina	Broj škola	Broj učenika	Broj učitelja
2021./2022.	1	213	41
2022./2023.	1	199	32
2023./2024.	1	202	40
2024./2025.	1	198	33

2.3.3. Srednjoškolsko obrazovanje (Područni odjel Cres)

Srednjoškolsko obrazovanje na Cresu organizirano je kroz područni odjel Srednje škole Ambroza Haračića (Mali Lošinj). Postojanje područnog odjela važno je za ostanak mladih na otoku nakon završetka osnovne škole jer smanjuje potrebu za ranim odlascima učenika u veća središta radi nastavka školovanja. Upisni okvir područnog odjela opće gimnazije utvrđuje se odlukama o upisu u I. razred srednje škole objavljenima u Narodnim novinama (Tablica 13), pri čemu se planirani kapacitet može mijenjati po godinama (npr. za 2025./2026. planirano je 16 mjesta).

Od 2024. godine dodatno rasterećenje za učenike i obitelji povezano je s ostvarivanjem prava na besplatan javni otočni cestovni prijevoz, prema Pravilniku objavljenom u Narodnim novinama.

Tablica 13: Upisni kapacitet – Područni odjel Cres¹⁷

Školska godina	Program	Razredni odjeli	Planirani broj učenika (I. razred)
2021./2022.	Opća gimnazija (4 g.)	1	20
2022./2023.	Opća gimnazija (4 g.)	1	20
2023./2024.	Opća gimnazija (4 g.)	1	20
2024./2025.	Opća gimnazija (4 g.)	1	20
2025./2026.	Opća gimnazija (4 g.)	1	16

Grad Cres podupire srednjoškolsko obrazovanje na otoku kroz mjere usmjerene na dostupnost obrazovanja i rasterećenje učenika i obitelji, uključujući sustav stipendija i druge potpore koje se razrađuju u proračunskim dokumentima i provedbenim mjerama Grada. Očuvanje srednjoškolskog obrazovanja na otoku ima širi razvojni značaj jer smanjuje potrebu za ranim odlaskom mladih iz lokalne

¹⁶ Izvor: DZS, Gradovi i općine u statistici – osnovne škole

¹⁷ Izvor: Narodne novine – Odluke o upisu u I. razred srednje škole

zajednice i pridonosi održavanju obrazovnog kontinuiteta u otočnim uvjetima. Praksa pokazuje da dostupnost srednjoškolskog programa, uz sustav stipendija i prijevoznih pogodnosti, predstavlja važan element kvalitete života obitelji s djecom školske dobi, ali i dio šire slike atraktivnosti Cresa kao mjesta za dugoročan život.

2.3.4. Ključni izazovi i razvojni potencijali

Sustav odgoja i obrazovanja na području Grada Cresa osigurava stabilan institucionalni kontinuitet, ali njegova dugoročna održivost u otočnim uvjetima izravno ovisi o sposobnosti privlačenja i zadržavanja stručnog kadra te o organizaciji logistike, prijevoza i svakodnevnog funkcioniranja obitelji. Najizraženiji izazov predstavlja osiguravanje kadrova u deficitarnim profilima, što je na otoku snažno povezano sa stanovanjem i troškovima života. Istodobno, oscilacije u broju djece po generacijama zahtijevaju fleksibilno planiranje jasličkih i vrtičkih skupina te školskih odjela, kako bi se očuvao pedagoški standard i dostupnost usluga

U predškolskom segmentu ključni razvojni izazov nije samo prostorni i kadrovski, nego i organizacijski: kako osigurati kontinuitet kvalitetne usluge u uvjetima oscilirajućeg broja djece, sezonalnih pritisaka i ograničene mogućnosti brzog povećanja kapaciteta. Infrastrukturne i programske potrebe detaljno su razrađene u poglavlju 2.3.1.

Razvojni potencijali sustava povezani su s demografskim nadstandardima koji jačaju atraktivnost otoka za mlade obitelji. Model sudjelovanja roditelja u cijeni vrtića u iznosu 0,00 € za korisnike koji ispunjavaju uvjete prebivališta predstavlja snažnu mjeru rasterećenja kućnih proračuna i poticaj ostanku. Uz to, provedba prava na besplatan otočni cestovni prijevoz doprinosi boljoj dostupnosti obrazovanja i smanjenju troškova obiteljima, što dodatno povećava kvalitetu života i uvjete za ostanak na otoku.

U sljedećem razdoblju prioritet ostaje integrirani pristup: očuvanje obrazovnog standarda uz ciljane mjere za kadrove i stanovanje, postupno unaprjeđenje prostora i opreme te jačanje dostupnosti i kvalitete usluga za djecu i obitelji. Time odgojno-obrazovni sustav može ostati jedan od ključnih razvojnih oslonaca demografske održivosti i kvalitete života na Cresu.

2.4. Zdravstvo i socijalna skrb

Zdravstvena i socijalna skrb na području Grada Cresa temelje se na otočnom modelu u kojem je temeljna zaštita dostupna lokalno, dok se dio specijalističkih i bolničkih usluga ostvaruje izvan otoka. U uvjetima demografskog starenja i sezonskih pritisaka, ovi sustavi predstavljaju ključni stup sigurnosti i kvalitete života. I ovdje treba podsjetiti da u otočnim uvjetima dostupnost zdravstvene i socijalne skrbi ne ovisi samo o formalnoj mreži usluga, nego i o sposobnosti sustava da osigura kontinuitet rada, stručni kadar i organizacijsku otpornost tijekom cijele godine. Zbog toga se zdravstvena i socijalna skrb na Cresu ne mogu promatrati

odvojeno od pitanja stanovanja, prometne povezanosti, sezonalnosti i ukupnih uvjeta života na otoku.

2.4.1. Zdravstvena zaštita

Zdravstvenu zaštitu provodi Dom zdravlja Primorsko-goranske županije – Ispostava Cres. Na otoku se osigurava primarna zdravstvena zaštita (obiteljska medicina), dentalna medicina i ginekološka ambulanta, uz medicinsko-biokemijski laboratorij i ljekarničku skrb u naselju Cres. Za specijalističku i bolničku skrb stanovnici se u pravilu oslanjaju na Rijeku, što zdravstveni sustav na Cresu čini osjetljivijim na prometnu povezanost i dostupnost prijevoza.

Praksa pokazuje da održivost otočne zdravstvene zaštite ne ovisi samo o organizaciji mreže, nego i o mogućnosti privlačenja i zadržavanja zdravstvenih radnika. Pitanje dostupnosti liječnika i drugog medicinskog kadra sve više postaje povezano s mogućnostima stanovanja i općim uvjetima života na otoku, zbog čega se osiguravanje kadrovskih stanova nameće kao važan preduvjet stabilnosti zdravstvenog sustava. U tom smislu posebno je važan projekt izgradnje zgrade s četiri stana za deficitarne kadrove, od kojih je zdravstveni kadar prioritetan. Riječ je o zajedničkoj investiciji Grada Cresa i Primorsko-goranske županije ukupne vrijednosti oko 650.000 eura, pri čemu obje strane sudjeluju s po 50 % sredstava. Projekt ima izravno razvojno značenje jer pokazuje da Grad problem dostupnosti liječnika ne tretira samo kroz jednokratne potpore, nego i kroz stvaranje trajnih stambenih uvjeta za ostanak i rad medicinskog kadra na otoku. Dodatnu važnost daje činjenica da se radi o prvom takvom projektu u Primorsko-goranskoj županiji, zamišljenom kao primjer odgovora na sve izraženiji problem nedostupnosti zdravstvenog kadra u otočnim i drugim perifernim sredinama.

Grad Cres dodatno podupire dostupnost zdravstvenih usluga kroz proračunsko sufinanciranje, osobito u segmentu hitne medicinske službe. U 2024. godini iznos sufinanciranja hitne medicinske službe iznosio je 38.743,65 €, dok je ukupno izvršenje programa zdravstva iznosilo 95.454,59 €. Preostali dio odnosi se na ostale programe u zdravstvu i povezane aktivnosti (56.710,94 €).¹⁸

Tijekom turističke sezone organizira se rad turističke ambulante, a u Programu raspodjele sredstava turističke pristojbe za 2024. godinu za tu je namjenu planirano 12.000,00 €, čime se u sezoni rasterećuju redovni timovi primarne zaštite.

Istodobno, razgovori s ključnim dionicima upućuju na to da sezonsko rasterećenje sustava, iako važno, ne rješava dugoročno pitanje otpornosti zdravstvene zaštite. U narednom razdoblju bit će važno jačati stabilne modele kadrovskog zadržavanja i organizacije rada kako bi dostupnost zdravstvenih usluga bila pouzdana i izvan vrhunca turističke sezone.

¹⁸ Izvor: Grad Cres, Godišnji izvještaj o izvršenju proračuna za 2024. godinu + Obrazloženje

2.4.2. Socijalna skrb i skrb o starijima

Socijalna skrb provodi se kroz suradnju s Hrvatskim zavodom za socijalni rad (Područni ured Cres–Lošinj) te kroz gradske programe i subvencije. Gradski sustav socijalne zaštite temelji se na kombinaciji stalnih i jednokratnih pomoći, uključujući podmirenje troškova stanovanja te druge oblike potpore kućanstvima u riziku od siromaštva.

U okviru socijalne skrbi predviđena je i pomoć za podmirenje troškova provođenja zdravstvene njege u kući (organiziranje prehrane, kućni poslovi i pomoć u osobnoj higijeni), čime se podržava dulji ostanak starijih i nemoćnih osoba u vlastitom domu. Na otoku upravo ovakvi oblici izvaninstitucionalne podrške imaju posebnu važnost jer omogućuju starijim osobama dulji ostanak u vlastitom domu i poznatoj zajednici, uz manji pritisak na obitelji i ograničene institucionalne kapacitete. Praksa pokazuje da će s daljnjim starenjem stanovništva rasti potreba za raznolikijim oblicima pomoći u kući, podrške obiteljima te organizacijskim modelima koji povezuju zdravstvenu i socijalnu komponentu skrbi.

U izvršenju proračuna za 2024. godinu za programe socijalne skrbi izdvojeno je ukupno 148.077,58 €, čime se osigurava kontinuitet mjera pomoći i podrške najranjivijim skupinama.¹⁹

Najznačajniji razvojni iskorak u segmentu skrbi o starijima jest priprema projekta novog doma za starije osobe u Cresu: Sporazumom o suradnji Grada Cresa, Doma za starije 'Marko A. Stuparić' i Primorsko-goranske županije predviđen je novi objekt s planiranim okvirnim kapacitetom od 90 kreveta. Razgovori s ključnim dionicima potvrđuju da se potreba za jačanjem skrbi o starijima ne iscrpljuje samo u institucionalnom smještaju. Uz dom za starije, važan razvojni smjer predstavlja i širenje dostupnosti izvaninstitucionalnih usluga, kao i stvaranje preduvjeta za kadar koji će takve usluge moći pružati. U tom smislu, pitanje stanovanja i zadržavanja radnika u zdravstvenom i socijalnom sektoru izravno utječe na stvarni doseg skrbi na otoku.

2.4.3 Ključni izazovi i razvojni potencijali

Najveći strukturni izazov u području zdravstva i socijalne skrbi predstavlja rast potreba starijeg stanovništva u uvjetima ograničenih otočnih kapaciteta. To se očituje i u nesrazmjeru između potreba za skrbi i postojećih institucionalnih mogućnosti, ali i u sve većem pritisku na obitelji, izvaninstitucionalne oblike pomoći i svakodnevno funkcioniranje sustava. U otočnim uvjetima dodatni izazov predstavlja činjenica da dio ključnih zdravstvenih i specijalističkih usluga ostaje vezan uz kopno, zbog čega kvaliteta sustava ovisi i o prometnoj povezanosti, dostupnosti prijevoza i organizacijskoj otpornosti u kriznim i sezonski opterećenim razdobljima.

¹⁹ Izvor: Godišnji izvještaj o izvršenju proračuna Grada Cresa za 2024. + Obrazloženje

Razgovori s ključnim dionicima pokazuju da je jedno od središnjih pitanja održivosti sustava osiguravanje i zadržavanje stručnog kadra. U zdravstvu i socijalnoj skrbi dostupnost usluge ne ovisi samo o financiranju i mreži, nego i o tome postoji li mogućnost da liječnici, medicinske sestre i drugi stručni radnici dugoročno žive i rade na otoku. Zbog toga se pitanje kadrovskih stanova i općih uvjeta života nameće kao važan razvojni preduvjet, a ne kao izdvojeno stambeno pitanje.

Razvojni potencijali u narednom razdoblju vezani su uz jačanje kapaciteta skrbi o starijima, i institucionalno i izvaninstitucionalno, te uz daljnje povezivanje zdravstvene i socijalne komponente skrbi. Važnu razvojnu osnovu predstavljaju postojeća proračunska izdvajanja, sezonski modeli rasterećenja zdravstvenog sustava, priprema doma za starije osobe te već započeto konkretno ulaganje u osiguravanje stanovanja za medicinski kadar kroz zajednički projekt Grada Cresa i PGŽ, kojim se grade četiri stana za deficitarne kadrove.

U sljedećem razdoblju ključan će biti integrirani pristup koji povezuje zdravstvo, socijalnu skrb, stanovanje za deficitarna zanimanja i organizaciju usluga tijekom cijele godine. Takav pristup može povećati otpornost sustava, smanjiti pritisak na obitelji i pridonijeti sigurnosti i kvaliteti života stanovnika Cresa, osobito starijih i ranjivijih skupina.

2.5. Kultura i kulturno dobro

Kulturni identitet Grada Cresa temelji se na iznimno bogatoj materijalnoj i nematerijalnoj baštini koja svjedoči o dugom kontinuitetu života na otoku. Kultura na Cresu predstavlja nosivi stup otočnog identiteta, društvene kohezije i prepoznatljivosti, uz trajnu odgovornost lokalne zajednice za sustavno očuvanje, stručnu zaštitu i suvremenu valorizaciju baštinskih resursa. Za otoke kultura nema samo reprezentativnu i turističku funkciju, nego i važnu ulogu u održavanju društvene vitalnosti zajednice tijekom cijele godine. Za Grad Cres je stoga posebno važno razvijati kulturne sadržaje i prostore koji će, uz očuvanje baštine, istodobno odgovarati na potrebe lokalnog stanovništva, mladih i cjelogodišnjeg života na otoku.

2.5.1. Kulturne ustanove i prostori

Sustav kulture Grada Cresa oslanja se na ključne javne ustanove koje djeluju kao kulturna infrastruktura i vitalni servisi zajednice tijekom cijele godine. Programi javnih potreba u kulturi definiraju javni interes i okvir financiranja kulturnih ustanova, manifestacija i programa.

Gradska knjižnica i čitaonica Frane Petrića temeljna je javna ustanova s tradicijom od 1905. godine, a prema izvješću za 2023. godinu raspolaže knjižnim fondom od 17.518 svezaka.²⁰ Uz posudbenu djelatnost, knjižnica provodi kulturno-animacijske

²⁰ Gradska knjižnica i čitaonica Frane Petrića, Izvješće za 2023. godinu

programe, predavanja i izložbe, te ima važnu ulogu informacijskog središta lokalne zajednice.

Creski muzej, smješten u palači Arsan, nositelj je stručne zaštite i interpretacije otočne baštine. U 2024. godini u inventarnu knjigu upisana su 62 predmeta vezana uz tvornicu za preradu ribe "Plavica", dovršena je interpretacijsko-muzeološka studija/idejno rješenje novog stalnog postava, a kao infrastrukturni izazov ističe se potreba sanacija prizemlja nakon redovitih zimskih poplava. Praksa pokazuje da je za daljnji razvoj muzejske djelatnosti presudna sanacija i funkcionalna obnova same zgrade, jer bez rješavanja problema prostora, vlage i tehničkih uvjeta nije moguće u punoj mjeri razvijati stalni postav i dugoročnije programske iskorake.

Palača Moise funkcionira kao edukacijsko i znanstveno središte kroz suradnju Grada Cresa i Sveučilišta u Rijeci te predstavlja primjer revitalizacije kulturnog dobra kroz znanost i obrazovanje.

Razgovori s ključnim dionicima dodatno upućuju na važnost širenja funkcionalne kulturne infrastrukture izvan postojećih ustanova. Posebno se ističe potreba za prostorima koji mogu preuzeti širu društveno-kulturnu ulogu: za programe mladih, izvanredne programe muzeja i knjižnice, predavanja, radionice, projekcije i druge sadržaje koji mogu jačati cjelogodišnji kulturni život zajednice.

U kulturnu infrastrukturu uključuju se i prostori za sezonske programe (npr. ljetno kino), čime se dodatno proširuje ponuda u razdoblju najveće posjećenosti. Važno je istaknuti i obnovu te ponovno aktiviranje pojedinih prostora koji mogu imati višestruku kulturnu i društvenu funkciju. U tom se kontekstu kao značajan potencijal prepoznaju Susajda i ljetno kino: ne samo kao mjesta povremenih događanja, nego kao prostori koji uz odgovarajući programski model mogu doprinijeti većoj dostupnosti sadržaja za lokalno stanovništvo, osobito izvan vrhunca turističke sezone. Dodatnu razvojnu važnost ljetnom kinu daje i činjenica da je u novije predstavljenim urbanističkim promišljanjima grada prepoznato kao jedan od prioriteta za uređenje i aktiviranje, ne samo kao prostor filmskih projekcija nego i kao potencijalno novo mjesto javnog okupljanja i višefunkcionalnog kulturnog korištenja. Istovremeno, dodatna razvojna važnost Susajde leži u mogućnosti da preuzme funkciju prostora namijenjenog mlađim generacijama. Dojam u lokalnoj zajednici je da Cres dio mladih gubi iz svakodnevnog otočnog života jer se školuju na kopnu i na otok se vraćaju prvenstveno vikendom, zbog čega se potreba za sadržajima i prostorima namijenjenima upravo njima nameće kao važno društveno pitanje. U tom smislu Susajda se ne promatra samo kao kulturni objekt, nego i kao mogući „dnevni boravak” mladih, odnosno prostor koji bi mogao jačati njihovu povezanost s lokalnom zajednicom i cjelogodišnjim životom grada.

Tablica 14: Financijsko poslovanje Gradske knjižnice i čitaonice Frane Petrića (2021. – 2024.)²¹

Stavka	2021. (€)*	2022. (€)*	2023. (€)	2024. (€)
Ukupni prihodi	78.450	81.200	85.060	92.691
Prihodi iz proračuna Grada	68.900	71.500	74.490	79.875
Pomoći (Ministarstvo/ostali)	6.500	6.800	7.699	9.450
Vlastiti prihodi i donacije	3.050	2.900	2.871	3.366

*Iznosi za 2021. i 2022. preračunati su iz HRK po fiksnom tečaju

Tablica 15: Financijsko poslovanje Creskog muzeja (2021. – 2024.)²²

Stavka	2021. (€)*	2022. (€)*	2023. (€)	2024. (€)
Ukupni prihodi	115.600	128.400	139.297	150.923
Prihodi iz proračuna Grada	98.400	108.900	118.220	127.503
Pomoći (Ministarstvo/ostali)	7.800	8.200	8.954	15.400
Vlastiti prihodi i donacije	9.400	11.300	12.123	8.020

*Iznosi za 2021. i 2022. preračunati su iz HRK po fiksnom tečaju

Financijski podaci za razdoblje 2021.–2024. pokazuju da se rad Gradske knjižnice i čitaonice Frane Petrića te Creskog muzeja u najvećoj mjeri financira iz proračuna Grada Cresa, pri čemu se udio gradskog financiranja kreće oko 85% ukupnih prihoda (približno 84–86%, ovisno o godini i ustanovi). To potvrđuje ključnu ulogu Grada u osiguravanju stabilnosti i kontinuiteta rada ustanova u kulturi, osobito izvan ljetne sezone.

Vlastiti prihodi i donacije (npr. prodaja ulaznica, publikacija i suvenira) bilježe oscilacije, ali ostaju važan dopunski izvor za provedbu programa i manja ulaganja. U 2024. godini vidljiv je rast pomoći izvan gradskog proračuna kod obje ustanove, a posebno kod Creskog muzeja, što upućuje na jačanje projektne aktivnosti i sposobnosti povlačenja sredstava iz resornih i drugih izvora financiranja.

²¹ Izvor: Financijska izvješća Gradske knjižnice i čitaonice Frane Petrića (2021.-2024.).

²² Izvor: Financijska izvješća Creskog muzeja (2021.-2024.)

2.5.2. Zaštita i očuvanje kulturne baštine

Područje Grada Cresa odlikuje se visokom koncentracijom baštinskih resursa. Prema pregledu kulturnih dobara, evidentirano je ukupno 60 zaštićenih kulturnih dobara, od čega 42 čine nepokretna pojedinačna kulturna dobra, 5 kulturno-povijesnih cjelina te 13 arheoloških zona/nalazišta.²³ Značajan udio arheoloških zona i nalazišta upućuje na višeslojnost povijesnih razdoblja na otoku te otvara prostor za sustavniju interpretaciju i označavanje lokaliteta u funkciji edukacije i kulturnog turizma.

Među ključnim nepokretnim dobrima ističu se kulturno-povijesna cjelina grada Cresa, palača Arsan, odabrani sakralni kompleksi te naselje Lubenice, koje je uvršteno na UNESCO tentativnu listu.

Ključna nepokretna kulturna dobra (izbor iz Registra):

- Povijesna cjelina grada Cresa (Z-2685): Urbanistička cjelina s očuvanom srednjovjekovnom i renesansnom strukturom, uključujući gradske zidine, vrata i palače.
- Naselje Lubenice (Z-2686): Srednjovjekovno naselje na vrhu litice, uvršteno na tentativnu listu UNESCO-a.
- Palača Arsan (Z-2203): Gotičko-renesansna palača u kojoj je smješten Creski muzej.
- Crkva sv. Marije Snježne (Z-1824): Renesansna crkva s vrijednim inventarom.
- Samostan sv. Frane s crkvom (Z-2202): Franjevački samostan s bogatom knjižnicom i arhivom.

U segmentu nematerijalne baštine posebno se ističe umijeće suhozidne gradnje, upisano na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Značajan udio arheoloških zona i nalazišta upućuje na višeslojnost povijesnih razdoblja na otoku te otvara prostor za sustavniju interpretaciju i označavanje lokaliteta u funkciji edukacije i kulturnog turizma.

Uz to, na Cresu se njeguje niz lokalnih tradicija i manifestacija (npr. pučke svečanosti i sajamske tradicije poput Creskog semenja, te lokalne glazbene prakse), koje su važan dio identiteta zajednice. Ovaj skup dobara predstavlja temelj identiteta i razvojni potencijal, ali zahtijeva koordiniran pristup upravljanju, održavanju i interpretaciji kako bi baština bila dostupnija i razumljivija stanovnicima i posjetiteljima tijekom cijele godine. Važan dio nematerijalnog identiteta otoka vezan je i uz ovcu, vunu i tradicijske načine njezine obrade. U tom smislu posebno je vrijedna uloga Udruge Ruta, koja od 2000. godine djeluje s misijom očuvanja izvornih vrijednosti i poboljšavanja društvenog, kulturnog, ekološkog i turističkog identiteta otoka Cresa. Kroz svoje aktivnosti Ruta sustavno oživljava i reinterpreтира tradiciju rada s vunom, osobito kroz filcanje kao tehniku

²³ Izvor: Registar kulturnih dobara

prerade vune, te povezuje stare otočne prakse s edukacijom, kreativnim radom, održivim razvojem i suvremenom prezentacijom baštine. Time ovca i vuna na Cresu ne ostaju samo dio prošlosti, nego postaju i živa sastavnica lokalnog identiteta i prepoznatljivosti. Posebna vrijednost tog pristupa leži u činjenici da Ruta vunu ne tretira samo kao sirovinu, nego i kao kulturni, edukativni i ekološki resurs. Kroz projekte poput „Creske vune“, „Majstora Macmalića“ i „Umrežene vune“ pokazuje se kako se zanemarena otočna sirovina može povezati s očuvanjem tradicije, radom s djecom i mladima, razvojem kreativnih proizvoda i promocijom otoka na održiv način. Time se tradicija creske ovce i vune pretvara u suvremen razvojni i interpretacijski potencijal.

Važan doprinos očuvanju i interpretaciji ovčarske baštine daje i Muzej ovčarstva u Lubenicama, smješten u nekadašnjem lubeničkom župnom dvoru. Riječ je o projektu usmjerenom na očuvanje materijalne i nematerijalne baštine otoka Cresa, pri čemu muzejski postav prikazuje poslove i običaje vezane uz ovčarstvo kroz godišnji ciklus rada te uključuje sadržaje o strigi ovaca, obradi kože i izradi sira. Iako muzej ima ograničeno radno vrijeme, ostaje prisutan kao resurs lokalne zajednice koji nosi značajan potencijal za daljnji razvoj.

Očuvanje baštine nije samo pitanje formalne zaštite, nego i pitanje njezine žive interpretacije i uključivanja u svakodnevni život zajednice. U tom smislu važan razvojni smjer predstavlja jačanje interpretacijskih sadržaja, povezivanje baštine s obrazovanjem i kulturnim programima te razvoj modela predstavljanja lokalnih priča, identiteta i povijesnih slojeva Cresa na suvremen i pristupačan način.

2.5.3. Kulturne manifestacije i financiranje udruga

Grad Cres sustavno podržava kulturni amaterizam i programe udruga putem godišnjih odluka o dodjeli sredstava za javne potrebe u kulturi.

Tablica 16: *Financiranje udruga u kulturi (2021.–2024.)*²⁴

Godina	Broj odobrenih projekata	Ukupno dodijeljena sredstva (€)	Ključni nositelji programa
2021.	11	16.590*	Klupa Teha, FD Orlec, Samostan sv. Frane
2022.	12	17.250*	Cres Rock, Klupa Burin, Udruga Magriž
2023.	10	17.800	Društvo Tramuntana, Realms Long Forgotten
2024.	10	18.000	Klupa Teha (30 god.), Isle of Wonders Cres

Podaci pokazuju da Grad Cres održava stabilnu razinu potpore kulturnim udrugama i manifestacijama kroz cijelo razdoblje 2021.–2024., uz blagi rast ukupno

²⁴ Izvor: Grad Cres, Odluke o dodjeli financijskih sredstava za kulturu (2021.-2024.).

dodijeljenih sredstava (s 16.590 € na 18.000 €) i relativno stabilan broj odobrenih projekata (10–12 godišnje). Struktura nositelja upućuje na naglasak na lokalnim kulturnim akterima koji nose cjelogodišnji kulturni život – od očuvanja tradicijske baštine (klape, folklor, sakralna baština) do suvremenih kulturnih i glazbenih programa i manifestacija. Ovakav model financiranja omogućuje kontinuitet kulturne ponude i jača društvenu koheziju, osobito izvan vrhunca turističke sezone.

Istodobno, razgovori s ključnim dionicima upućuju na potrebu daljnjeg jačanja programske raznolikosti i otpornosti kulturnog sektora, osobito kroz podršku sadržajima koji aktiviraju mlađe dobne skupine i jačaju cjelogodišnji život zajednice. Poseban potencijal pritom imaju manifestacije i programi koji povezuju lokalnu baštinu sa suvremenim kulturnim izrazima, novim publikama i kvalitetnijom interpretacijom otočnog identiteta. U tom se smislu kao zanimljiv noviji primjer ističu i manifestacije novijeg tipa, poput Fantasy festivala, koje pokazuju da Cres ima prostor i za programe koji privlače nove publike i šire kulturnu i turističku vidljivost otoka.

2.5.4. Ključni izazovi i razvojni potencijali

Kulturni sektor Grada Cresa suočava se s istodobnom potrebom očuvanja baštine, unaprjeđenja funkcionalnosti kulturne infrastrukture i održavanja cjelogodišnje kulturne živosti u specifičnim otočnim uvjetima. Najizraženiji izazov predstavlja činjenica da se značajan dio kulturne infrastrukture nalazi u povijesnim i tehnički osjetljivim objektima, gdje su zahvati složeniji zbog konzervatorskih uvjeta, klimatskih utjecaja, vlage i potrebe za stručnim pristupom obnovi i održavanju. To je osobito važno u slučaju muzejske infrastrukture, gdje kvaliteta prostora izravno određuje mogućnosti razvoja stalnog postava i suvremenih programa.

Organizacijski izazovi ne odnose se samo na financiranje i ljudske resurse, nego i na pitanje kako obnovljene ili revitalizirane prostore sadržajno i dugoročno održivo aktivirati. Razgovori s ključnim dionicima upućuju na to da razvoj kulturne infrastrukture mora pratiti i jasan programski model, osobito kada je riječ o prostorima koji mogu imati višestruku kulturnu i društvenu funkciju. U otočnim uvjetima nije dovoljno samo obnoviti prostor; potrebno je osigurati i kontinuitet sadržaja, suradnju ustanova i udruga te publiku koja će te prostore koristiti tijekom cijele godine.

Razvojni potencijali Cresa leže u snažnoj povezanosti kulturne baštine, lokalnog identiteta i bogatog povijesnog nasljeđa, ali razgovori s ključnim dionicima jasno upućuju na to da taj potencijal još nije dovoljno kvalitetno interpretiran i ispričan. Kao jedan od konkretnih izazova prepoznaje se nedovoljno razvijen storytelling Cresa, odnosno manjak sadržaja i alata koji bi lokalne priče, običaje, baštinu i posebnosti otoka približili stanovnicima i posjetiteljima na suvremen, jasan i privlačan način. Upravo zato važan razvojni potencijal predstavlja jačanje interpretacijskih sadržaja, tematskih pristupa, označavanja i drugih modela predstavljanja identiteta otoka, uz poseban naglasak na sadržaje koji nisu

usmjereni isključivo na posjetitelje, nego i na lokalnu zajednicu, mlade i zimski kulturni život otoka. Među važnim lokalnim potencijalima posebno se izdvaja mogućnost snažnije interpretacije tradicije ovčarstva, vune i filcanja, pri čemu važnu ulogu imaju udruge civilnog društva.

U sljedećem razdoblju prioritet će biti povezivanje ulaganja u otpornost i funkcionalnost kulturnih objekata s jačanjem programskih kapaciteta i partnerstava između ustanova, udruga i obrazovnih te znanstvenih aktera. Takav pristup može osigurati da kultura na Cresu ostane istodobno prostor očuvanja baštine, društvene kohezije i suvremenog otočnog života.

2.6. Sport i civilno društvo

Civilno društvo i sport na području Grada Cresa čine temelj društvene dinamike, osiguravajući visoku razinu socijalne uključenosti, promicanje zdravih stilova života te očuvanje lokalnih tradicija. Kroz rad brojnih udruga Grad Cres održava bogat društveni život unatoč izazovima otočne izoliranosti i raspršenosti naselja.

2.6.1. Civilno društvo i udruge

Sektor civilnog društva na Cresu razvijen je i raznolik. Prema Registru udruga Republike Hrvatske, na području Grada aktivno djeluje 49 udruga koje pokrivaju širok spektar djelatnosti – od kulture i sporta do socijalne skrbi, zaštite okoliša i hobističkih aktivnosti. Struktura udruga pokazuje snažnu ulogu civilnog sektora i u manjim naseljima, gdje udruge često preuzimaju dio društvenih i kulturnih funkcija koje bi u većim sredinama nosile formalne institucije.

Udruge su pritom i važan partner Grada u prepoznavanju i rješavanju lokalnih potreba. Izdvajaju se zavičajne i kulturne udruge koje nose društveni život u manjim mjestima, socijalno-humanitarne udruge usmjerene na djecu, mlade i starije, te strukovne i hobi udruge (npr. pčelarstvo, lovstvo i sl.) koje doprinose očuvanju tradicije i održivom razvoju otočnog gospodarstva. Grad Cres sustavno podupire rad udruga kroz godišnje javne pozive i sufinanciranje projekata te osiguravanje prostora za rad, čime se jačaju operativni kapaciteti civilnog sektora.

2.6.2. Sport i rekreacija

Sport na Cresu ima dugu tradiciju i visoku razinu uključenosti, osobito među djecom i mladima. Sportske aktivnosti provode se kroz klubove koji djeluju na području naselja Cres i većih mjesta, uz oslonac na osnovnu sportsku infrastrukturu (nogometno igralište, dvoranski sportovi, jedriličarski i borilački sportovi te sportski ribolov).

Među ključnim kolektivima i disciplinama ističu se nogomet i košarka, dok jedriličarski klubovi čuvaju pomorsku orijentaciju otoka kroz školu jedrenja i regate. Uz njih djeluju i klubovi iz dvoranskih sportova te sportsko-rekreativne udruge i klubovi koji povezuju sport s tradicijskim načinom života (sportski ribolov).

Sport na Cresu ima važnu ulogu u radu s djecom i mladima, ali postojeći uvjeti ne prate u potpunosti potrebe razvoja sportskih programa. Posebno se ističe činjenica da se za dvoranske sportove i rekreaciju koristi postojeća školska dvorana (u kojoj prioritet uvijek imaju polaznici), koja dugoročno ne zadovoljava sve potrebe sportskih klubova i rekreativnih korisnika, osobito u razdobljima intenzivnijeg korištenja.

Tablica 17: *Financiranje javnih potreba u sportu (2021. – 2024.)*²⁵

Godina	Broj odobrenih programa	Ukupno dodijeljena sredstva (€)	Ključni nositelji (prema visini potpore)
2021.	9	52.400*	NK Cres, KK Cres, ŠK Cres
2022.	10	55.800*	NK Cres, KK Cres, JK Reful
2023.	11	134.120**	NK Cres, KK Cres, RK Cres
2024.	13	145.000***	NK Cres, KK Cres, JJ klub Pura Vida

U 2023. i 2024. godini vidljiv je značajan rast ukupno dodijeljenih sredstava za sport, što upućuje na proširenje opsega financiranih programa i jačanje potpore sportskim klubovima i rekreativnim programima.

*Iznosi za 2021. i 2022. preračunati su iz HRK.

**Uključuje redovan rad i dodatne programe.

***Zbirni iznos temeljem 1., 2. i 3. dijela Odluke za 2024. godinu.

2.6.3. Sportska infrastruktura

Sportska infrastruktura Grada Cresa obuhvaća nogometno igralište (Dari) kao središnji vanjski sportski objekt, školsku sportsku dvoranu kao primarni prostor za dvoranske sportove i rekreaciju tijekom zimskih mjeseci, te vanjska multifunkcionalna igrališta raspoređena po naseljima koja osiguravaju osnovne uvjete za sport i rekreaciju u manjim sredinama.

Grad kroz programe javnih potreba u sportu osigurava tekuće održavanje Nogometnog igrališta Cres te povezane troškove, uključujući potrošnju vode, čime se potvrđuje kontinuitet ulaganja u osnovnu sportsku infrastrukturu.

Jedna od najizraženijih razvojnih potreba Cresa je sportska dvorana koja bi osigurala primjerenije uvjete za dvoranske sportove, školske aktivnosti i rekreaciju. Istodobno, praksa pokazuje da uz veće sportske objekte važnu ulogu imaju i manja igrališta i višenamjenski prostori u naseljima, osobito za djecu i mlade, jer upravo

²⁵ Izvor: Grad Cres, Odluke o dodjeli financijskih sredstava za sport (2021.-2024.)

oni osiguravaju svakodnevnu dostupnost sportskih i rekreativnih sadržaja izvan samog gradskog središta.

Dodatni razvojni potencijal postoji i u dugoročnijem uređenju sportskih zona na prostoru Cresa. Tu se posebno ističe prostor buduće sportske zone Piskel, za koji postoji idejno rješenje, ali čiju realizaciju usporavaju složeni imovinsko-pravni odnosi i neriješena prostorno-planska pitanja, uključujući liniju pomorskog dobra. Upravo zato se taj prostor u ovom trenutku ne može promatrati kao kratkoročno izvediv zahvat, ali ima važnost kao dugoročan razvojni potencijal grada. U narednom razdoblju realnijim se smjerom pokazuje fazna priprema projektne dokumentacije i stvaranje pravnih i planskih preduvjeta za buduće uređenje sportske zone, a ne preuzimanje nerealnih obveza brze realizacije.

2.6.4. Ključni izazovi i razvojni potencijali

Sektor sporta i civilnog društva na Cresu suočava se s izazovima održavanja kontinuiteta rada u uvjetima ograničenih ljudskih, prostornih i infrastrukturnih resursa. U civilnom sektoru kao konkretan izazov ističe se oslanjanje na relativno uzak krug aktivnih i volonterski angažiranih ljudi, što otežava dugoročno planiranje, prijenos odgovornosti i organizacijsku stabilnost udruga. Taj je problem posebno osjetljiv u manjim naseljima, gdje udruge često imaju širu društvenu i identitetsku ulogu od same provedbe pojedinih programa.

U sportskom segmentu ključni infrastrukturni deficit — nepostojanje namjenske sportske dvorane i ograničena dostupnost pratećih sadržaja po naseljima — izravno sužava mogućnosti razvoja programa, posebno za dvoranske sportove i rekreaciju izvan ljetnih mjeseci. Otočni položaj pritom dodatno povećava troškove i logističku složenost sudjelovanja na natjecanjima, što dugoročno opterećuje klubove i smanjuje dostupnost sporta za mlade. Infrastrukturne potrebe i razvojni okvir za njihovo rješavanje detaljno su opisani u poglavljima 2.6.2. i 2.6.3.

Razvojni potencijali Cresa leže u snažnoj uključenosti djece, mladih i lokalnih udruga u sportski i društveni život te u mogućnosti da se sport, rekreacija i društveni sadržaji dodatno povežu s kvalitetom života i cjelogodišnjim korištenjem javnih prostora.

U sljedećem razdoblju važan razvojni smjer bit će jačanje organizacijskih kapaciteta udruga, stvaranje boljih uvjeta za uključivanje mladih te postupno unaprjeđenje sportske i rekreativne infrastrukture, od većih objekata do manjih igrališta i prostora za svakodnevne aktivnosti. Takav pristup može sport i civilno društvo dodatno učvrstiti kao važan oslonac društvene kohezije, zdravih stilova života i privlačnosti Cresa kao mjesta za život tijekom cijele godine.

2.7. Gospodarstvo

2.7.1. Opći podaci

Gospodarstvo Grada Cresa temelji se na dugogodišnjoj tradiciji uslužnih djelatnosti, trgovine i malog poduzetništva, uz izraženu dominaciju turističkog sektora kao primarnog generatora prihoda i gospodarske aktivnosti. Strukturu lokalnog gospodarstva obilježava snažna prisutnost mikro i malih poduzetnika, što omogućuje visoku razinu fleksibilnosti i prilagodbe sezonalnim tržišnim kretanjima, ali istodobno povećava osjetljivost na promjene u turističkim tokovima i prometnoj povezanosti.

Prema podacima Registra poslovnih subjekata (RPS) i Obrtnog registra na području Grada Cresa aktivno djeluje ukupno 486 gospodarskih subjekata. Od toga je 320 subjekata evidentirano u Registru poslovnih subjekata, dok je 166 aktivnih obrta registrirano u Obrtnom registru (status: „U radu“).

Ovakav broj gospodarskih subjekata, u odnosu na veličinu stanovništva, potvrđuje izraženu poduzetničku dinamiku i visoku razinu samozapošljavanja na otoku.

Tablica 18: Struktura gospodarskih subjekata prema pravnom obliku²⁶

Pravni oblik	Broj subjekata	Udio (%)
Obrti	166	34,2 %
d.o.o.	105	21,6 %
j.d.o.o.	47	9,7 %
Udruge (RPS)	61	12,6 %
Ostali pravni oblici i poslovne jedinice (RPS)	107	22,0 %
UKUPNO	486	100,0 %

Struktura pokazuje da obrti čine više od trećine ukupnog broja subjekata, dok trgovačka društva (d.o.o. i j.d.o.o.) zajedno čine nešto više od 31 % ukupnog broja. Takav omjer potvrđuje prevladavajući model malog i obiteljskog poduzetništva, uz postupnu profesionalizaciju poslovanja kroz trgovačka društva.

Gospodarska aktivnost prostorno je najgušća u naselju Cres, koje funkcionira kao administrativno, trgovačko i uslužno središte otoka. Istodobno je prisutna poduzetnička aktivnost i u manjim naseljima poput Martinšćice, Valuna i Belog,

²⁶ Izvor: Državni zavod za statistiku – Registar poslovnih subjekata; Ministarstvo gospodarstva – Obrtni registar (status „U radu“, Grad Cres); obrada: Grad Cres

prvenstveno kroz obiteljske obrte u turizmu, ribarstvu i poljoprivredi, čime se doprinosi očuvanju vitalnosti cijelog otočnog prostora.

Sektorska analiza prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti (NKD), temeljena na kombinaciji podataka RPS-a i Obrtnog registra, potvrđuje dominantnu orijentaciju gospodarstva prema tercijarnim djelatnostima, osobito ugostiteljstvu i uslugama povezanim s turizmom.

Tablica 19: Dominantni gospodarski sektori (NKD)²⁷

Sektor (NKD djelatnost)	Procijenjeni broj subjekata	Značaj
Ugostiteljstvo (smještaj, restorani, kafići)	~80–90	Primarna djelatnost, nositelj turističkog prometa
Trgovina na malo	~45	Opskrba lokalnog stanovništva i posjetitelja
Stručne i ostale uslužne djelatnosti	~35	Podrška poslovanju i kvaliteti života
Građevinarstvo i zanatske usluge	~30	Investicijski ciklus i održavanje infrastrukture
Prijevoz, skladištenje i najam	~25	Otočna mobilnost i nautički turizam

Ukupna struktura gospodarstva potvrđuje izrazitu povezanost s turističkim sektorom, uz snažan multiplikativni učinak na trgovinu, građevinarstvo, prijevoz i niz pratećih usluga. Istodobno, visok udio obrta i mikro poduzetnika ukazuje na fleksibilnost, ali i potrebu za jačanjem otpornosti lokalnog gospodarstva kroz diverzifikaciju djelatnosti i produljenje turističke sezone.

Razvoj otočnog gospodarstva, dakako, ne ovisi samo o broju aktivnih subjekata, nego i o uvjetima u kojima posluju. Kao praktična ograničenja posebno se izdvajaju nedostatak raspoloživih poslovnih, proizvodnih i skladišnih prostora, otežano pronalaženje radne snage te visoki troškovi organizacije poslovanja u sezonski opterećenom otočnom okruženju. Upravo zato se otpornost gospodarstva na Cresu ne može graditi samo na turističkom prometu, nego i na jačanju infrastrukturnih i organizacijskih preduvjeta za rad tijekom cijele godine.

U tom se smislu kao važan razvojni smjer nameće i stvaranje novih proizvodnih i skladišnih prostora u poduzetničkim zonama. Potreba za takvom infrastrukturom nije apstraktna, nego vrlo konkretna i prisutna među malim poduzetnicima, obrtnicima, poljoprivrednicima i građevinskim sektorom na otoku. Upravo zato

²⁷ Izvor: Analiza RPS i Obrtnog registra; obrada: Grad Cres.

planiranje montažnih proizvodnih i skladišnih kapaciteta treba promatrati kao odgovor na jedno od stvarnih ograničenja otočnog gospodarstva.

2.7.2. Poljoprivreda

Poljoprivreda predstavlja značajan sektor gospodarstva Grada Cresa, duboko ukorijenjen u tradiciju i otočni identitet. Održivi razvoj poljoprivrede ključan je za diverzifikaciju gospodarstva, očuvanje krajobraza i osiguravanje lokalne opskrbe hranom. Analiza ovog sektora temelji se na dostupnim podacima iz ARKOD sustava i Upisnika poljoprivrednika.

Prema podacima iz ARKOD sustava na dan 31. prosinca 2025., na području Grada Cresa evidentirano je 195 poljoprivrednih gospodarstava (PG) sa sjedištem u Gradu, koja obrađuju 1.992,25 hektara poljoprivrednih površina raspoređenih na 1.690 parcela. Ukupna poljoprivredna površina fizički smještena na teritoriju Grada Cresa iznosi 2.068,02 ha, pri čemu razlika odražava parcele u obradi poljoprivrednika sa sjedištem izvan Grada. Struktura gospodarstava odražava tipičan otočni obrazac — prevladavaju manja obiteljska gospodarstva s raspršenim posjedom i pretežito ekstenzivnom proizvodnjom, što je ujedno i jedan od ključnih strukturnih ograničavajućih čimbenika razvoja sektora.

Distribucija poljoprivrednih površina i gospodarstava po naseljima Grada Cresa pokazuje izrazitu koncentraciju aktivnosti u nekoliko ključnih područja:

Tablica 20: Distribucija poljoprivrednih površina i gospodarstava po naseljima (2025.)²⁸

Naselje	Broj PG	Broj parcela	Površina (ha)
Cres	139	1.087	1.177,11
Orlec	22	191	390,83
Beli	5	36	46,42
Dragozetići	2	82	73,29
Loznati	4	37	48,43
Ostala naselja	23	257	256,17
UKUPNO	195	1.690	1.992,25

Dominantne grane poljoprivrede na Cresu su maslinarstvo i ovčarstvo. Prema podacima iz ARKOD sustava (31.12.2025.), maslinarstvo je površinom najzastupljenija kultura s 162,90 ha maslinika raspoređenih na 823 parcele, što potvrđuje njegovu duboku ukorijenjenost u otočni prostor i gospodarstvo. Creska janjetina i maslinovo

²⁸ Izvor: ARKOD sustav, Podaci o broju i površini PG-a po jedinicama lokalne samouprave, 31.12.2025.

ulje prepoznatljivi su proizvodi s dugom tradicijom i značajnim potencijalom za daljnje brendiranje i plasman na tržište.

U maslinarstvu postoji velik neiskorišten razvojni potencijal, kako u obnovi zapuštenih stabala i boljoj organizaciji pristupa maslinicima, tako i u jačanju preradbenih kapaciteta. U tom smislu posebno se ističe inicijativa za izgradnju nove uljare u poduzetničkoj zoni, koja bi bila važna ne samo kao pojedinačna investicija nego i kao preduvjet za snažnije tržišno pozicioniranje lokalnog ulja i veću dodanu vrijednost cjelokupnog sektora.

Ovčarstvo na Cresu ima značenje koje nadilazi uski okvir poljoprivredne proizvodnje. Creska ovca dio je prepoznatljivog otočnog krajolika, tradicijskog načina života i lokalnog identiteta. Vidljiva je u prehrani, običajima, suhozidnom krajobrazu i radu s vunom. Upravo zato njezino očuvanje nije važno samo radi proizvodnje janjetine, nego i radi zaštite kulturnog krajolika i baštinskih praksi po kojima je otok prepoznatljiv. Kao važan ograničavajući čimbenik pritom sve više dolaze do izražaja štete od divljači i zahtjevni uvjeti otočnog uzgoja, o čemu se detaljnije govori u nastavku poglavlja.

Uz maslinarstvo i ovčarstvo, značajnu ulogu u otočnoj poljoprivredi imaju i pčelarstvo, kozarstvo te manji uzgoj konja i magaraca. Podaci o brojnom stanju stoke vode se u Jedinственном registru domaćih životinja (JRDŽ) te su podložni godišnjim promjenama ovisno o kretanjima u sektoru.

Strukturni izazov sektora predstavlja i starost poljoprivredne mehanizacije, koja je u prosjeku znatno starija od europskog prosjeka, što upućuje na potrebu postupne modernizacije i obnove opreme. Osim same mehanizacije, važan razvojni problem predstavlja dostupnost osnovne poljoprivredne infrastrukture na terenu. Posebno se ističe potreba za daljnjim ulaganjem u maslinarske i poljoprivredne putove te u održavanje nerazvrstanih cesta koje omogućuju pristup zemljištu. Bez takvih zahvata dio proizvodnog potencijala ostaje teško dostupan ili gospodarski neisplativ, osobito u uvjetima raspršenih parcela i zahtjevne konfiguracije terena.

Dodatni izazov predstavlja i održavanje privatnih poljoprivrednih parcela, osobito ondje gdje dugotrajna zapuštenost zemljišta pridonosi širenju invazivnih vrsta i smanjenju uporabne vrijednosti poljoprivrednog krajolika. U razgovorima s dionicima istaknuta je potreba za sustavnijim pristupom tom pitanju kroz organizacijska rješenja koja bi omogućila postupno uvođenje reda u korištenje i održavanje poljoprivrednog prostora.

Izazov predstavlja i tržišna valorizacija lokalnih proizvoda. Cres raspolaže prepoznatljivim proizvodima i oznakama kvalitete poput Creskog ekstra djevičanskog maslinovog ulja koje ima oznaku izvornosti. Cres je definiran i kao područje proizvodnje za zaštićene oznake izvornosti Istarski med i Istarski ovčji sir, no te se oznake još ne koriste dovoljno snažno ni u marketingu ni u ugostiteljskom lancu. Poseban prostor za iskorak postoji kod maslinovog ulja, kroz jače brendiranje i snažnije povezivanje s lokalnom gastronomijom i identitetom otoka.

Konkretan primjer razvojnog iskoraka u preradi je sirana u Loznatima, povezana s Poljoprivrednom zadrugom Loznati. Riječ je o ulaganju usmjerenom ne samo na

proizvodnju sira, skute i mliječnih proizvoda, nego i na šire jačanje otočnog stočarstva i povezivanje lokalnih proizvođača u zajednički proizvodni lanac. Ovakav projekt šalje važnu poruku da Cres u poljoprivredi može graditi veću dodanu vrijednost kroz preradu i lokalne proizvode.

2.7.3. Ribarstvo

Ribarstvo je tradicionalna djelatnost na Cresu, koja doprinosi lokalnom gospodarstvu i očuvanju pomorske baštine. Grad Cres je aktivan član Lokalne akcijske grupe u ribarstvu (FLAG) „Vela vrata,“ koja obuhvaća područje Grada Cresa, Grada Malog Lošinja, Grada Opatije, Općine Lovran i Općine Mošćenička Draga. Kroz FLAG se provode projekti usmjereni na diverzifikaciju prihoda ribarskih obitelji, očuvanje obalne baštine i razvoj plave ekonomije.

Prema podacima iz Lokalne razvojne strategije u ribarstvu FLAG-a „Vela vrata“ za razdoblje 2021.-2027., na području Grada Cresa zabilježeni su sljedeći podaci o gospodarskim subjektima u ribarstvu²⁹:

- Trgovačka društva (TD) u ribarstvu: Registrirano je 9 trgovačkih društava koja se bave ribarstvom, što čini 6,12% od ukupnog broja trgovačkih društava u Cresu.
- Zaposleni u TD ribarstvu: U ovim trgovačkim društvima zaposleno je 248 osoba, što predstavlja značajnih 14,99% svih zaposlenih u trgovačkim društvima na području Grada Cresa.
- Obrti u ribarstvu: Na području udruženja obrtnika Cres-Lošinj, koje obuhvaća i Grad Cres, registriran je 71 obrt u ribarstvu (stanje 31. kolovoza 2023. godine).

Ribarska flota Grada Cresa, prema podacima iz LRSR FLAG-a „Vela vrata,“ sastoji se od 35 registriranih plovila za gospodarski ribolov, sva dužinske kategorije manje od 12 metara. Izdano je ukupno 35 povlastica za gospodarski ribolov na moru za područje Grada Cresa.

Akvakultura je razvijena grana na području Cresa i Malog Lošinja, s fokusom na uzgoj bijele ribe. Tvrtka ORADA Adriatic d.o.o. upravlja ribogojilištima za uzgoj orada i brancina, zapošljavajući preko 190 osoba. Proizvodi su vrhunske kvalitete i plasiraju se pod robnom markom Royal Adriatic na tržištima Hrvatske, Italije i Slovenije. Kao konkretan izazov ističe se činjenica da riba proizvedena na Cresu još nije dovoljno prisutna u lokalnoj opskrbi i ugostiteljskoj ponudi, premda upravo takvi subjekti predstavljaju važan razvojni potencijal za jačanje kraćih lanaca opskrbe, lokalne dodane vrijednosti i prepoznatljivosti otočnih proizvoda.

Ključna iskrcajna mjesta za ribolov na području Grada Cresa su Cres, Martinšćica, Valun, Porozina i Merag. Trženje ribe i morskih plodova odvija se direktno putem ugostiteljskih objekata i hotela, u malim lokalnim ribarnicama, ambulantom prodajom te direktnom prodajom s ribarskih brodova. Značajan dio ulova izvozi se u Italiju.

²⁹ Lokalna razvojna strategija u ribarstvu lokalne akcijske grupe u ribarstvu "Vela vrata"

Uz postojeće kanale prodaje, prostor za unaprjeđenje vidi se i u boljoj dostupnosti ribljih proizvoda stanovništvu manjih naselja. Ističe se potreba za funkcionalnijim i mobilnijim oblicima opskrbe stanovništva manjih naselja, osobito kada je riječ o ribi i svježim prehrambenim proizvodima. Budući da su sela već dijelom upućena na “ambulantne” oblike opskrbe osnovnim trgovinskim sadržajima, kao realan razvojni smjer nameće se i promišljanje mobilnih modela distribucije ribljih proizvoda, a potencijalno i drugih prehrambenih proizvoda, kako bi se povećala dostupnost i ojačala povezanost lokalne proizvodnje s otočnim svakodnevnim životom.

2.7.4. Turizam

Turizam Grada Cresa temelji se na spoju autentične otočne atmosfere, kulturne baštine i prirodnih ljepota. Grad se pozicionira kao destinacija mira, baštine i aktivnog odmora, s naglaskom na održivost, očuvanje identiteta i kvalitetu ponude. Uloga turizma je ključna za lokalno gospodarstvo, uz potrebu uravnoteženja razvoja i zaštite resursa. Ključni turistički proizvodi su:

- Nautički turizam (luka Cres, ACI marina Cres),
- Kulturna baština (stara gradska jezgra, crkve, samostani, arheološka nalazišta),
- Prirodne atrakcije (Vransko jezero, plaže, uvale, bjeloglavi supovi),
- Outdoor i aktivni odmor (pješačenje, biciklizam, ronjenje, kajakarenje),
- Enogastronomija (creska janjetina, maslinovo ulje, sir, med, lokalne konobe).

Vizija razvoja turizma temelji se na načelima kvalitete ispred kvantitete, produljenju sezone i održivom upravljanju kapacitetima u skladu s otočnim ograničenjima. Takav smjer razvoja ima čvrsto uporište u lokalnom kontekstu jer se Cres i dalje doživljava kao očuvan otok koji nije izgubio prostorni i identitetski integritet. Upravo zato daljnji razvoj turizma ne bi trebao ići prema intenziviranju izgradnje i masovnosti, nego prema jačanju kvalitete iskustva, očuvanju prirodnih i krajobraznih vrijednosti te snažnijem povezivanju turizma s lokalnim proizvodima, baštinom i svakodnevnim životom zajednice. Dodatni razvojni potencijal u području održivog turizma predstavlja sudjelovanje Grada Cresa u projektu VALUE Plus, usmjerenom na jačanje kulturne i prirodne baštine kao osnove za diverzifikaciju turističke ponude, produljenje sezone i smanjenje pritiska masovnog turizma. Za Cres je osobito značajna pilot-aktivnost razvoja multimedijskog VR vodiča s 3D rekonstrukcijom renesansnog Cresa, kojom se kulturna baština interpretira na suvremen i posjetiteljima pristupačan način.

Među selektivnim oblicima turizma posebno se ističe cikloturizam, koji na Cresu već ima važnu ulogu, osobito izvan vrhunca ljetne sezone. Otok ima dobru osnovu za daljnje jačanje tog segmenta, koja je trenutno ograničena nedostatkom odvojenih i sigurnijih biciklističkih staza. Upravo zato se cikloturizam na Cresu

može promatrati i kao razvojni potencijal i kao pokazatelj potrebe za boljim povezivanjem turističke ponude s prometnom i rekreativnom infrastrukturom.

Među autentičnim elementima otočnog identiteta posebno mjesto zauzima creska ovca, koja nije važna samo u gastronomskoj ponudi nego i u širem kulturnom i interpretacijskom smislu. Tradicija ovčarstva, rad s vunom i suvremene aktivnosti poput onih koje provodi Udruga Ruta daju Cresu dodatnu prepoznatljivost i otvaraju prostor za sadržajniju prezentaciju lokalne baštine u funkciji održivog i diferenciranog turizma. Dodatnu vrijednost toj priči daje i Muzej ovčarstva u Lubenicama, koji ovčarsku tradiciju otoka predstavlja kao dio autentične baštine i sadržajnije ponude za posjetitelje zainteresirane za prirodu, lokalni identitet i održivi otočni turizam.

Posebno se izdvaja potencijal bjeloglavog supa i Centra za posjetitelje i oporavišta za bjeloglave supove u Belom. Riječ je o prirodnoj i interpretacijskoj posebnosti koja Cres razlikuje od velikog broja drugih jadranskih destinacija: bjeloglavi sup nije samo strogo zaštićena vrsta i simbol otoka, nego i snažan motiv za razvoj selektivnih oblika turizma povezanih s promatranjem ptica, prirodom, edukacijom i outdoor iskustvima. Kako službeni sadržaji Centra i stručne informacije o kvarnerskoj populaciji pokazuju, promatranje bjeloglavih supova predstavlja poseban doživljaj atraktivan i ljubiteljima prirode i široj skupini posjetitelja. Zbog toga Beli i sustav zaštite supova treba promatrati ne samo kao vrijednost očuvanja prirode, nego i kao jednu od najuvjerljivijih osnova za diferencijaciju Cresa kao destinacije autentičnog, održivog i sadržajno bogatijeg turizma.

Uz takve snažne prirodne i identitetske diferencijatore, dodatni razvojni prostor postoji i u kvalitetnijoj interpretaciji manjih naselja i lokalnih posebnosti koje još nisu dovoljno vidljive u ukupnom turističkom doživljaju otoka. U tom smislu važno je jačati sadržaje koji posjetitelju ne nude samo boravak, nego i razumijevanje prostora. Manja naselja, njihova povijest, ambijentalne posebnosti i tradicijski način života mogu se snažnije uključiti u turističku ponudu kroz storytelling pristup, tematske interpretacijske točke, označene rute i digitalne sadržaje. Takvu interpretacijsku logiku dodatno može obogatiti i kadulja, koja na sjevernom dijelu otoka oblikuje prepoznatljiv krajobraz visoke vrijednosti, povezan s pčelarstvom, ovčarstvom, aromatičnim biljem i lokalnom gastronomijom. Time se otvara prostor za razvoj sadržajnijih i autentičnijih oblika selektivnog turizma koji Cres dodatno profiliraju kao otok prirode, znanja i otočnih resursa.

Razvoj turizma na Cresu pokazuje koliko su na otoku međusobno povezani zaštita prostora, tradicionalne djelatnosti i upravljanje prirodnim resursima. U razgovorima s dionicima posebno je istaknuto da se uz druge oblike selektivnog turizma na dijelu otoka razvio i lovni turizam, ali da on ne uklanja temeljni problem prekomjernog širenja divljači i šteta koje ona uzrokuje ovčarstvu, krajobrazu i ukupnoj održivosti prostora. To je osobito važno na Cresu, gdje je tradicionalni pregonski uzgoj ovaca dio identiteta otoka, kulturnog krajolika i turističke autentičnosti. Upravo zato upravljanje ovim problemom treba promatrati i kao dio šireg usklađivanja turističkog razvoja, zaštite prostora i očuvanja lokalnog načina života.

2.7.4.1. Sezonalnost

Sezonalnost turističkog prometa na Cresu i dalje je vrlo izražena. Prema podacima za 2024. godinu, više od 60 % ukupnih noćenja ostvaruje se u srpnju i kolovozu, dok lipanj i rujan zajedno čine približno četvrtinu godišnjeg prometa. Istodobno se u predsezoni, osobito u travnju i svibnju, nazire postupni rast, što upućuje na blago širenje turističke aktivnosti izvan vrhunca ljeta. Takav trend predstavlja pozitivan pomak, ali još uvijek ne mijenja temeljnu činjenicu da je turistički sustav Cresa i dalje snažno koncentriran u nekoliko ljetnih mjeseci, s posljedičnim pritiskom na prometnu, komunalnu i uslužnu infrastrukturu. Upravo zato produljenje sezone ostaje jedan od ključnih razvojnih zadataka, osobito kroz sadržaje i motive dolaska koji mogu jačati predsezonu i posezonu. Na obrasce sezonalnosti pritom izravno utječe i sama struktura smještajne ponude, koja u velikoj mjeri određuje profil gostiju, duljinu boravka i ritam turističkog prometa tijekom godine.

2.7.4.2. Struktura ponude i potražnje

Tablica 21: Ukupni turistički promet (2021. – 2024.)³⁰

Godina	Dolasci	Noćenja	Turistička pristojba (EUR)
2021	115.617	961.805	1.045.907,66
2022	135.266	1.101.002	1.623.555,19
2023	139.051	1.126.541	1.699.723,39
2024	135.394	1.056.164	2.171.670,02

U razdoblju 2021.–2024. turistički promet na Cresu raste do 2023. godine, dok se u 2024. bilježi blagi pad ukupnog broja noćenja. Istodobno, prihodi od turističke pristojbe kontinuirano rastu, što upućuje na veću ukupnu turističku potrošnju i/ili promjene u cjenovnoj strukturi smještaja i usluga. Takva kretanja sugeriraju stabilnost turističke potražnje, ali i potrebu da se daljnji razvoj sve snažnije usmjeri na kvalitetu ponude, a ne samo na volumen prometa.

Struktura smještaja potvrđuje specifičan turistički profil Cresa. Kampovi generiraju više od polovice ukupnih noćenja (55,2 %), što jasno upućuje na snažnu orijentaciju destinacije prema boravku u prirodi i otvorenom prostoru. Značajan udio objekata u domaćinstvu te kuća i stanova za odmor pokazuje važnost individualnog i disperziranog turističkog modela, dok relativno nizak udio hotelskog smještaja potvrđuje da u segmentu više kategorizirane i cjelogodišnje ponude još postoji prostor za razvojni iskorak.

³⁰ Izvor: Turistička zajednica Grada Cresa – eVisitor, godišnji izvještaji 2021.–2024.

Tablica 22: Struktura smještaja - udjeli po noćenjima (2024.)³¹

Vrsta smještaja	Broj noćenja	Udio (%)
Kampovi	582.723	55,2 %
Objekti u domaćinstvu	222.863	21,1 %
Hoteli	57.950	5,5 %
Kuća za odmor (vikendica)	55.756	5,3 %
Stan za odmor (vikendica)	51.305	4,9 %
Ostalo	85.967	8,1 %
UKUPNO	1.056.164	100,0 %

Kampovi ostaju dominantan oblik smještaja, što potvrđuje poziciju Cresa kao destinacije za ljubitelje prirode i boravka na otvorenom. Značajan udio privatnog smještaja i nekomercijalnih kapaciteta (vikendice) ukazuje na važnost individualnog turizma. Relativno nizak udio hotelskog smještaja otvara prostor za kvalitativni pomak ponude kroz ulaganja u hotele više kategorije.

Važan kvalitativni iskorak u turističkoj ponudi Cresa predstavlja otvaranje hotela The Isolano krajem 2024. godine, kao investicije vrijedne 17 milijuna eura pod brendom Autograph Collection by Marriott. Riječ je o prvom Marriott hotelu otvorenom na nekom hrvatskom otoku, što dodatno povećava međunarodnu vidljivost destinacije i potvrđuje da Cres ulazi i u segment više kategorizirane, diferenciranije i sadržajno bogatije turističke ponude. Istodobno se u smještajnom i širem turističko-gospodarskom sustavu otoka posebno ističe Cresanka d.d., kao jedan od ključnih nositelja turističkog prometa i razvoja destinacije. Njezina važnost ne proizlazi samo iz velikih kapaciteta, osobito u kamping segmentu, nego i iz činjenice da njezin razvojni ciklus izravno utječe na standard, vidljivost i tržišnu poziciju Cresa u cjelini.

Posebno je važno da Cresanka d.d. radi na podizanju kategorizacije Hotela Kimen na četiri zvjezdice, pri čemu je jedan od praktičnih izazova prilagodba postojeće kvadrature soba standardu više kategorije. Uz to, ulaže se u wellness sadržaje koji bi trebali pridonijeti produljenju turističke sezone, a planira se i višenamjenska dvorana kongresnog tipa. Takav razvojni smjer važan je jer pokazuje da Cres ima realnu osnovu za jačanje predsezone i posezone te za razvoj ponude više kvalitete koja ne ovisi isključivo o vrhuncu ljetnih mjeseci.

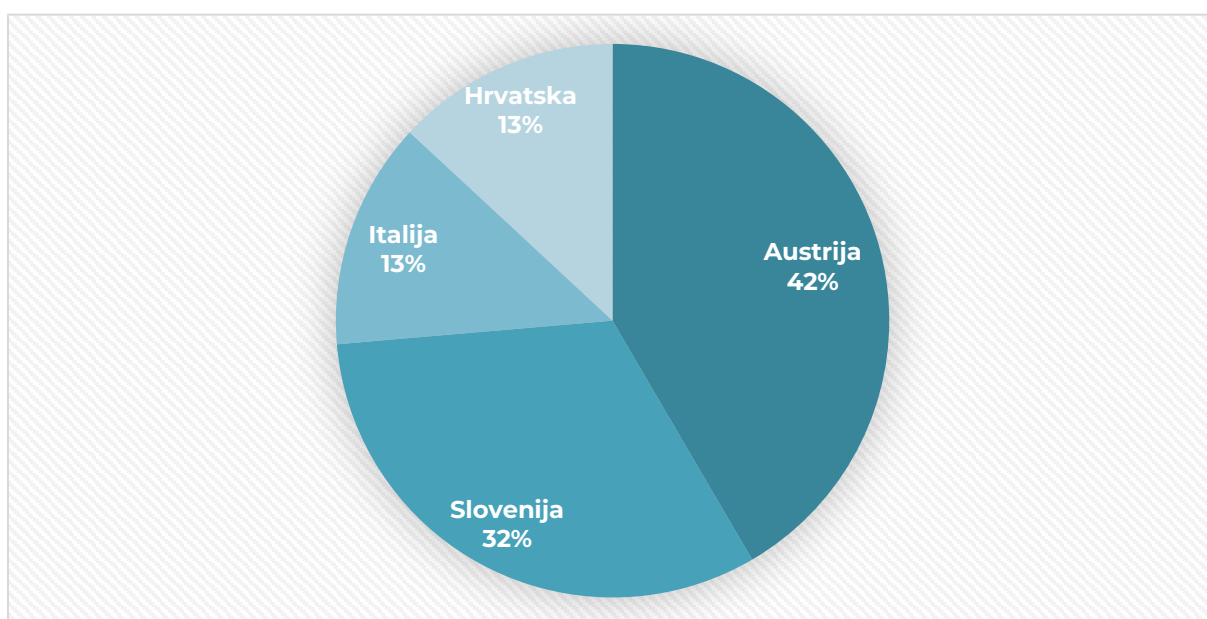
Razvojna uloga Cresanke pritom nadilazi uski okvir smještaja. Tvrtka pruža i trgovačke usluge, ulaže u energetska infrastrukturu, razvija maslinarske kapacitete te raspolaže dodatnim prostorima i infrastrukturom koje nastoji staviti u funkciju šireg gospodarskog razvoja. Posebno je značajno da je uključena u ulaganja u fotonaponske elektrane, infrastrukturu za punjenje električnih vozila te energetska zadrugu Apsyrtides, što pokazuje da dio turističkog sektora na Cresu već aktivno sudjeluje u energetske tranziciji otoka. Uz to, tvrtka razvija i vlastite maslinike i

³¹ Izvor: Turistička zajednica Grada Cresa – eVisitor, 2024.

produkciju ulja, čime turističko poslovanje povezuje s krajobrazom, lokalnom proizvodnjom i identitetom prostora.

Važan element njezina šireg gospodarskog značaja vidi se i u aktiviranju drugih poslovnih i infrastrukturnih resursa. Cresanka raspolaže skladišnim prostorima koje daje u zakup, među ostalim i za potrebe tvrtke Orada Adriatic, čime posredno podupire i druge gospodarske aktivnosti na otoku. Osim toga, većinski je vlasnik brodogradilišta, za koje se razmatra razvoj prema nautičkom centru s pratećim sadržajima i uslugama. To pokazuje da Cresanka raspolaže dodatnim razvojnim potencijalom koji ne proizlazi samo iz postojećeg turističkog poslovanja, nego i iz mogućnosti kapitalizacije većih površina, infrastrukture i prostora u funkciji šireg lokalnog gospodarstva.

Graf 1: Emisijska tržišta (top 5, noćenja 2024.)³²

Emisijska struktura pokazuje da Njemačka i Slovenija čine stabilnu jezgru turističke potražnje, dok Italija, Hrvatska i Austrija ostaju važna dopunska tržišta. Takav raspored upućuje na relativno uravnoteženu međunarodnu potražnju, ali i na potrebu daljnjeg jačanja prepoznatljivosti Cresa na tržištima koja su sklonija duljem boravku, većoj potrošnji i dolascima izvan vrhunca ljetne sezone.

Uz stabilnu turističku bazu, i dalje ostaje otvoreno pitanje koliko se turistička potrošnja prelijeva na širi lokalni gospodarski krug. Posebno se ističe potreba da turizam snažnije uključi otočne proizvode, lokalne dobavljače i autentične sadržaje, jer upravo na tom spoju nastaje veća dodana vrijednost za zajednicu. Bez takvog povezivanja turizam ostaje glavni generator prihoda, ali ne koristi u punoj mjeri potencijal poljoprivrede, ribarstva, obrta i otočnih oznaka kvalitete.

³² Izvor: Turistička zajednica Grada Cresa – eVisitor, 2024.

2.7.5. Ključni izazovi i razvojni potencijali

Gospodarstvo Grada Cresa obilježeno je izraženom sezonalnošću, oslonjenošću na turizam i velikim udjelom mikro i malih poslovnih subjekata. Takva struktura s jedne strane daje fleksibilnost i prilagodljivost, ali s druge strane stvara visoku osjetljivost na sezonske oscilacije, prometnu povezanost i dostupnost radne snage. Kao jedan od najočitijih problema izdvaja se upravo nedostatak radnika i smještaja za radnu snagu, osobito u ljetnim mjesecima, kada potrebe gospodarstva premašuju lokalne kapacitete i kada troškovi poslovanja dodatno rastu.

Dodatno ograničenje predstavlja nedostatak odgovarajućih poslovnih, proizvodnih i skladišnih prostora. To se posebno vidi kod malih poduzetnika, obrtnika, poljoprivrednika i građevinskog sektora, koji imaju potrebu za funkcionalnim prostorima za rad, skladištenje i razvoj djelatnosti, ali takva infrastruktura zasad nije razvijena u mjeri koja bi pratila stvarne potrebe lokalnog gospodarstva. Upravo se na ovom području vidi da gospodarski razvoj Cresa ne ovisi samo o tržišnoj aktivnosti, nego i o stvaranju osnovnih prostornih preduvjeta za rad tijekom cijele godine.

U poljoprivredi i ribarstvu razvojni potencijal ostaje snažan, ali nije dovoljno iskorišten. Ovčarstvo i maslinarstvo i dalje su među najsnažnijim identitetskim i proizvodnim granama, no njihovu održivost ograničavaju usitnjenost i dostupnost parcela, stara mehanizacija, potreba za ulaganjima u putove i pristup zemljištu te sve ozbiljniji pritisak divljači, osobito divljih svinja, a odnedavno i čaglja, koji dodatno ugrožava tradicionalni ekstenzivni uzgoj ovaca na otvorenim pašnjacima. Posebno mjesto u tom kontekstu ima creska ovca, koja nije važna samo kao proizvodna osnova ovčarstva, nego i kao dio identiteta, krajobraza i tradicijskih znanja po kojima je otok prepoznatljiv. Istodobno, iako Cres raspolaže prepoznatljivim proizvodima i oznakama kvalitete, one se još uvijek nedovoljno koriste u tržišnom pozicioniranju, ugostiteljstvu i širem turističkom lancu. Sličan se problem vidi i u ribarstvu i akvakulturi, gdje proizvodnja postoji, ali lokalna povezanost s otočnim tržištem i opskrbom nije dovoljno snažna.

Turizam, iako glavni izvor prihoda, zahtijeva daljnje usmjeravanje prema održivosti i kvaliteti. Potrebno je ublažiti sezonalnost i snažnije razvijati predsezonu i posezonu kroz sadržaje, infrastrukturu i ponudu koja privlači goste i izvan vrhunca ljeta. U tom je kontekstu važno naglasiti da Cres već ima konkretne nositelje kvalitativnog pomaka turističke ponude. Otvaranje hotela The Isolano krajem 2024. godine, pod brendom Autograph Collection by Marriott, potvrđuje da destinacija ulazi i u segment više kategorizirane i međunarodno vidljivije hotelske ponude. Istodobno se posebno ističe Cresanka d.d., čiji kapaciteti u kamping segmentu i hotelijerstvu, kao i ulaganja u wellness, višu kategorizaciju, dodatne sadržaje i održivost, pokazuju da Cres ima realnu osnovu za razvoj turizma više kvalitete. Ključni izazov ostaje kako tu turističku i investicijsku snagu snažnije prelići na ostatak lokalnog gospodarstva – osobito na poljoprivredu, ribarstvo, obrt, kulturne sadržaje i certificirane otočne proizvode – kako bi turistički razvoj imao veći učinak na zajednicu tijekom cijele godine.

U sljedećem razdoblju važan razvojni smjer bit će jačanje otpornosti gospodarstva kroz diverzifikaciju djelatnosti, stvaranje prostora za poduzetništvo i proizvodnju, bolje povezivanje lokalne proizvodnje i turizma te snažnije korištenje certificiranih i brendiranih otočnih proizvoda. Time bi Cres mogao zadržati turističku konkurentnost, a istodobno povećati lokalnu dodanu vrijednost i gospodarsku održivost tijekom cijele godine.

2.8. Prostor, infrastruktura i okoliš

Prostor, infrastruktura i okoliš na području Grada Cresa čine međusobno povezane sustave koji izravno određuju kvalitetu života stanovništva, mogućnosti razvoja i dugoročnu održivost otoka. U otočnim uvjetima njihovo je funkcioniranje dodatno opterećeno izraženom sezonalnošću, zbog koje se tijekom turističke sezone višestruko povećava broj korisnika i pritisak na prometnu, komunalnu i okolišnu infrastrukturu. Razvoj ovih sustava u razdoblju 2021.–2024. obilježen je kombinacijom kontinuiranog održavanja i projektnih ulaganja, uz ciklički karakter investicija tipičan za otočne jedinice lokalne samouprave. Upravo se u ovom segmentu najjasnije vidi koliko su prostor, infrastruktura i svakodnevno funkcioniranje otoka međusobno povezani. Na Cresu infrastrukturna pitanja nisu samo tehničke teme, nego izravno određuju kvalitetu života stanovništva, mogućnost razvoja naselja, dostupnost javnih usluga i nosivi kapacitet prostora tijekom turističke sezone.

2.8.1. Prostorno uređenje

Prostorni razvoj Grada Cresa temelji se na Prostornom planu uređenja Grada Cresa (PPUG), donesenom 2002. godine, uz njegove izmjene i dopune iz 2006., 2011. i 2018. godine. Uz PPUG, dodatni operativni okvir za razvoj naselja osigurava Urbanistički plan uređenja naselja Cres iz 2008. godine.³³

Sustav prostornog planiranja usmjeren je na usklađivanje razvojnih potreba s očuvanjem prirodnih i krajobraznih vrijednosti, što je osobito važno u obalnom području koje je pod najvećim pritiskom turističkog razvoja. Planovi jasno definiraju razgraničenje između građevinskih područja, turističkih zona, infrastrukturnih koridora i zaštićenih prostora, čime se osigurava kontrolirani razvoj i sprječava prekomjerna urbanizacija.

U otočnim uvjetima prostorno planiranje ima izraženu upravljačku funkciju jer ograničenost prostora i osjetljivost ekosustava zahtijevaju dugoročno i promišljeno planiranje. Poseban naglasak stavlja se na očuvanje obalnog pojasa, racionalno korištenje prostora u manjim naseljima te usklađivanje turističkog razvoja s nosivim kapacitetom prostora. Takav pristup omogućuje održavanje ravnoteže između gospodarskog razvoja, prvenstveno turizma, i očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti koje predstavljaju temelj identiteta i konkurentnosti Grada

³³ Izvor: Grad Cres

Cresa. Prostorno planiranje pritom nema samo zaštitnu nego i razvojnu funkciju jer stvara preduvjete za provedbu infrastrukturnih ulaganja, razvoj naselja i turističkih zona te usklađivanje javnih i gospodarskih interesa u prostoru.

Prostorno planiranje na Cresu suočava se sve više s pritiskom vrlo konkretnih pitanja: prometa u mirovanju, dostupnosti javnih sadržaja, kadrovske stanovanja, komunalnih zahvata i ograničenih mogućnosti širenja u pojedinim naseljima. Zbog toga je za naredno razdoblje osobito važno da planski okvir ne ostane samo zaštitni instrument, nego i alat za rješavanje stvarnih prostornih uskih grla, osobito ondje gdje ograničen prostor izravno usporava razvoj javne i komunalne infrastrukture. U tom se kontekstu kao jedan od novijih razvojnih smjerova pojavljuje i urbanistička vizija „Cres Line”, kojom se promišlja dugoročno povezivanje danas fragmentiranih gradskih cjelina kroz novu pješačku i javnu prostornu os grada. Prema javno predstavljenom konceptu, riječ je o ideji koja bi povezala povijesnu jezgru, stambene zone, sportske sadržaje i južni dio grada, uz razvoj novih javnih prostora i sadržaja te uzimanje u obzir klimatskih izazova, osobito plavljenja postojeće rive i lungomara. Iako se ne radi o projektu koji je u ovoj fazi moguće promatrati kao neposredan izvedbeni zahvat, njegova važnost za Grad Cres leži u tome što otvara temu cjelovitijeg urbanističkog povezivanja grada, razvoja javnog prostora i postupnog uvođenja sadržaja koji danas nedostaju postojećem gradskom tkivu.

U tom je smislu važno naglasiti i da se prostorno-planski okvir Grada ne može promatrati kao zatvoren sustav, nego kao dokumentacijska osnova koja se mora dalje prilagođavati razvojnim potrebama. U razgovorima s dionicima posebno je istaknuta važnost izmjena urbanističkog plana te pripreme novih planskih rješenja za pojedina lučka i razvojno osjetljiva područja, osobito za luku Beli i luku Porozina. To potvrđuje da će u narednom razdoblju upravo prostorno-planski instrumenti imati važnu ulogu u stvaranju preduvjeta za komunalne, prometne i lučke zahvate koje bez odgovarajućeg planskog okvira nije moguće provoditi.

2.8.2. Prometna infrastruktura i povezanost

Prometni sustav Grada Cresa temelji se na kombinaciji otočne cestovne mreže i trajektne povezanosti s kopnom, pri čemu trajektni promet predstavlja ključni infrastrukturni element funkcionalne integracije otoka. Osnovnu unutarnju prometnu os čini državna cesta D100, koja prolazi otokom od Porozine do juga cresko-lošinjskog prometnog sustava i povezuje glavna naselja, dok dodatnu mrežu čine županijske i lokalne ceste koje omogućuju pristup manjim naseljima i izdvojenim dijelovima prostora. U ranijim gradskim razvojnim dokumentima izričito se navodi da je D100 glavna cestovna prometnica otoka, uz popis županijskih i lokalnih cesta te činjenicu da se na području Grada nalaze i luke županijskog i lokalnog značaja, što potvrđuje da prometna povezanost Cresa nije samo pitanje jedne ceste, nego sustava koji povezuje kopno, glavna naselja i manja otočna mjesta.

Prometna povezanost s kopnom ostvaruje se putem trajektnih linija Valbiska–Merag i Brestova–Porozina, što Cresu daje važnu komparativnu prednost u odnosu na dio drugih otoka jer smanjuje rizik potpune prometne izolacije i povećava fleksibilnost pristupa. Istodobno, upravo ta ovisnost o pomorskom prometu ostaje jedno od glavnih strukturnih ograničenja razvoja, jer raspoloživost i protočnost sustava izravno ovise o trajektnim kapacitetima, vremenskim uvjetima i sezonskom intenzitetu prometa. Ta ovisnost osobito dolazi do izražaja u ljetnim mjesecima, kada se broj korisnika višestruko povećava, a prometni sustav istodobno mora zadovoljiti potrebe stanovništva, gospodarstva, opskrbe i turizma. O ozbiljnosti tog problema govori i činjenica da su učenici creske gimnazije kroz projekt „Projekt za trajekt“ pokrenuli inicijativu za uvođenje prednosti pri ukrcaju otočnog stanovništva tijekom turističke sezone, a 2025. godine ta je inicijativa prerasla u pilot-projekt na liniji Valbiska–Merag. Time je pitanje trajektne dostupnosti jasno prepoznato ne samo kao prometno, nego i kao pitanje svakodnevne funkcionalnosti i ravnopravnosti otočnog života.

Važan razvojni učinak na prometnu i pomorsku povezanost područja Grada Cresa imaju i ulaganja Županijske lučke uprave Cres, koja predstavljaju kontinuitet većeg investicijskog ciklusa u lučku infrastrukturu. U tom je smislu posebno važna rekonstrukcija i dogradnja zapadnog dijela luke Cres, dovršena i otvorena 2021. Projekt ukupne vrijednosti 40,7 milijuna kuna obuhvatio je izgradnju vanjskog lukobrana i uređenje kopnenog dijela luke, čime su poboljšani uvjeti prihvata putničkih brodova, funkcionalnost luke i povezanost s gradskim središtem. Na taj se investicijski kontinuitet nadovezuje i projekt rekonstrukcije i dogradnje luke Martinšćica, čija je realizacija započela 2025. godine, a koji dodatno potvrđuje važnost vanjskih ulaganja u lučku infrastrukturu za sigurnost, dostupnost i razvoj otočnih naselja na području Grada Cresa.

Dodatna slabost prometnog sustava vidi se i u unutarnjoj povezanosti naselja te usklađenosti linija s realnim dnevnim potrebama stanovništva. Iz razgovora s dionicima proizlazi da pitanje prijevoza nije samo stvar veze s kopnom, nego i pitanje funkcionalnog povezivanja sela, radnih mjesta, škole, zdravstvenih usluga i katamaranskih linija. To je osobito važno za stanovnike udaljenijih naselja, gdje nedostatak prilagođenog javnog prijevoza pojačava ovisnost o osobnom automobilu. Iskustva lokalnog stanovništva jasno upućuju na to da problem nije samo u broju linija, nego i u njihovoj neusklađenosti s radnim vremenom, školskim obvezama, produženim boravkom i katamaranskim vezama, zbog čega javni prijevoz u nizu slučajeva ne može pratiti stvarne dnevne potrebe stanovništva.

Važno je istaknuti i da se u promatranom razdoblju na području Cresa odvija više značajnih zahvata na državnim cestama pod nadležnošću Hrvatskih cesta. U tijeku su radovi na DC101 prema trajektnom pristaništu Merag, usmjereni na sigurnost i stabilnost prometnice, uključujući zaštitu od odrona, oborinsku odvodnju i obnovu kolničke konstrukcije. Istodobno se provodi rekonstrukcija dionice DC100 Predošćica te izvanredno održavanje dionice Beli – Predošćica, dok je za najzahtjevniju dionicu Dragozetići – Beli u tijeku priprema za početak radova. Ovi

projekti potvrđuju da je cestovna povezanost, osobito prema sjevernom dijelu otoka i ključnim prometnim točkama poput Merga, jedno od najvažnijih infrastrukturnih pitanja za sigurnost, dostupnost i ravnomjerniji razvoj područja Cresa.

Upravo sezonalnost određuje funkcionalnu logiku prometne infrastrukture na Cresu. Grad je u svojim ranijim razvojnim dokumentima jasno prepoznao da gosti na Cres u pravilu dolaze osobnim vozilima, zbog čega je tijekom turističke sezone prometni sustav pod iznimnim opterećenjem. To ne stvara samo gužve i povećanu potrebu za regulacijom prometa, nego povećava i troškove održavanja cesta, parkirališta i prateće komunalne infrastrukture, uz dodatni pritisak na javne površine i kvalitetu života u naseljima. U tom smislu prometna infrastruktura na Cresu nema samo funkciju dostupnosti, nego i funkciju teritorijalne kohezije i svakodnevne održivosti života na otoku.

Grad Cres zato kontinuirano ulaže u prometnu i komunalnu infrastrukturu. Prema izvješću o izvršenju Programa građenja komunalne infrastrukture za 2024. godinu, za nerazvrstane ceste realizirano je 436.395,36 eura, što potvrđuje intenzivniji investicijski ciklus u odnosu na prethodne godine. Uz redovito održavanje, provode se i infrastrukturni zahvati sufinancirani europskim sredstvima, poput projekta izgradnje javne gradske prometnice OU7 s pripadajućom komunalnom infrastrukturom, čime se ne povećava samo komunalni standard, nego i prostorna spremnost za daljnji razvoj naselja i javnih sadržaja.³⁴

U otočnim uvjetima ulaganja u nerazvrstane i pristupne ceste nemaju samo prometnu, nego i izrazitu gospodarsku i razvojnu funkciju. Stanje putova kroz ruralni i šumski prostor izravno utječe na mogućnost korištenja poljoprivrednog zemljišta, pristupa maslinicima i pašnjacima te šire revitalizacije proizvodnih aktivnosti u manjim naseljima. Zbog toga ulaganja u nerazvrstane ceste na Cresu treba promatrati i kao dio politike očuvanja krajobraza, poljoprivrede i ravnomjernijeg razvoja otočnog prostora.

Prometni razvoj Cresa u narednom razdoblju stoga neće ovisiti samo o novim ulaganjima, nego i o sposobnosti da se postojeći sustav učini otpornijim na sezonska opterećenja, sigurnijim za svakodnevnu upotrebu i bolje prilagođenim potrebama stanovništva u svim naseljima. Kao jedan od najkonkretnijih prometnih problema izdvaja se promet u mirovanju. U samom Cresu, ali i u nizu drugih naselja, osobito u Valunu, Belom i Lubenicama, raspoloživi kapaciteti parkiranja ne prate sezonski i prostorni pritisak, a dodatni problem predstavljaju složeni imovinsko-pravni odnosi i ograničene mogućnosti širenja. Upravo zato pitanje parkiranja na Cresu nije sporedna komunalna tema, nego jedno od ključnih pitanja svakodnevne funkcionalnosti naselja, kvalitete života stanovnika i upravljanja turističkim opterećenjem.

³⁴ Izvor: Službene stranice Grada Cresa

Uz same kapacitete, važno je i pitanje organizacije sustava. U lokalnom kontekstu već se testiraju modeli automatizirane naplate i nadzora parkiranja, a u pojedinim naseljima spominju se i potreba za novim parkirališnim zonama, garažama i drukčijom prometnom regulacijom. To pokazuje da prometna politika u sljedećem razdoblju neće ovisiti samo o izgradnji, nego i o pametnijem upravljanju postojećim prostorom, osobito ondje gdje fizičko širenje nije lako izvedivo.

2.8.3. Pomorsko dobro

Pomorsko dobro na području Grada Cresa predstavlja jedan od najvrjednijih prostornih i razvojnih resursa, ali istodobno i jedan od najosjetljivijih prostora u kojem se najizravnije sudaraju javni interes, turističko korištenje, lokalno gospodarstvo i potreba zaštite okoliša. Njegova funkcija nije samo komunalna ili turistička, nego višestruka: ono je javni prostor, prostor rekreacije i svakodnevnog života, dio identiteta naselja te istodobno osnova niza sezonskih gospodarskih aktivnosti koje stvaraju prihod i održavaju ekonomsku živost obalnih naselja.

Upravljanje pomorskim dobrom uređeno je Planom upravljanja pomorskim dobrom na području Grada Cresa za razdoblje 2024.–2028., čime je uspostavljen planski okvir za korištenje, održavanje i razvoj obalnog prostora. Takav okvir je važan jer Cres, kao izrazito obalno i turistički aktivno područje, ne može kvalitetno upravljati pomorskim dobrom samo kroz pojedinačne dozvole i komunalne intervencije, nego kroz srednjoročno planiranje koje mora istodobno voditi računa o javnoj dostupnosti, gospodarskom korištenju, zaštiti prostora i komunalnom standardu.

Analiza evidencije koncesijskih odobrenja i dozvola pokazuje jasno profiliranu strukturu korištenja pomorskog dobra. Dominantne djelatnosti uključuju ugostiteljske sadržaje, iznajmljivanje opreme za rekreaciju na moru, brodica, pedalina i SUP-ova te komercijalno-rekreacijske sadržaje, što potvrđuje da se obalni prostor u najvećoj mjeri koristi kroz sezonski turistički model. Istodobno, prostorna raspodjela tih aktivnosti, od samog naselja Cresa do Valuna, Martinšćice i Belog, pokazuje da pomorsko dobro ima važnu funkciju i u održavanju gospodarske aktivnosti manjih naselja, a ne samo glavnog gradskog središta.³⁵

Takav model korištenja donosi očitu gospodarsku korist, ali istodobno povećava i pritisak na prostor. Visoka koncentracija aktivnosti tijekom ljetnih mjeseci stvara dodatno opterećenje na obalni pojas, komunalnu infrastrukturu, promet u priobalju i prirodne resurse, osobito na lokacijama gdje se preklapaju javna uporaba prostora, turistička potrošnja i komercijalni sadržaji. Upravo zato upravljanje pomorskim dobrom u Cresu nije samo pitanje administriranja dozvola, nego pitanje aktivnog balansiranja između gospodarskog korištenja, javnog interesa i očuvanja prostora.

³⁵ Izvor: Grad Cres, evidencija koncesijskih odobrenja

Za Grad Cres pomorsko dobro zato ima i šire razvojno značenje. Ono predstavlja jednu od ključnih točaka u kojoj se susreću turizam, identitet mjesta, javne potrebe stanovništva i komunalno upravljanje. Kvaliteta tog upravljanja izravno utječe na doživljaj prostora, razinu komunalnog reda, održivost turističkog korištenja i dugoročnu očuvanost obale, zbog čega će u narednom razdoblju biti važno dodatno jačati koordinaciju između planskog upravljanja, komunalnog održavanja i gospodarskog korištenja pomorskog dobra.

U tom kontekstu posebno je važno istaknuti da se na području Grada Cresa posljednjih godina nastavlja značajan investicijski ciklus u lučku infrastrukturu pod vodstvom Županijske lučke uprave Cres. Nakon rekonstrukcije zapadnog dijela luke Cres, 2025. godine započela je i realizacija projekta rekonstrukcije i dogradnje luke Martinšćica, a u planu je i ulaganje u luku Valun. Iako se ne radi o gradskim investicijama u užem smislu, njihovo značenje za Grad Cres je izravno, jer unapređuju sigurnost plovidbe, funkcionalnost luka, komunalne vezove i kvalitetu obalnog prostora u naseljima koja imaju važnu prometnu i društvenu ulogu na otoku.

U pojedinim dijelovima obale razvojni izazovi više nisu vezani samo uz održavanje postojećeg stanja, nego i uz potrebu uređenja novih ili opterećenijih obalnih prostora. To je posebno vidljivo na lokacijama gdje raste broj stanovnika i korisnika obale, gdje se javlja potreba za kvalitetnije uređenim gradskim plažama, boljim pristupom osobama smanjene pokretljivosti, uređenim šetnicama i ravnomjernijim rasporedom korištenja obalnog prostora izvan najopterećenijih točaka.

2.8.4. Vodoopskrba i odvodnja

Sustav vodoopskrbe i odvodnje na području Grada Cresa razvija se kroz kombinaciju redovitog održavanja komunalne infrastrukture i kapitalnih ulaganja u vodne građevine, pri čemu ključnu operativnu ulogu ima društvo Vodoopskrba i odvodnja Cres Lošinj d.o.o. Takav model upravljanja tipičan je za otočno područje u kojem sustav mora istodobno osigurati sigurnu opskrbu stanovništva, odgovoriti na sezonski rast potrošnje te pratiti zahtjeve zaštite okoliša i vodnih resursa.

U promatranom razdoblju došlo je i do važne institucionalne promjene u upravljanju sustavom vodoopskrbe i odvodnje na području Cresa i Lošinja. Na temelju odluke o objedinjavanju vodouslužnih područja, zajedničko komunalno društvo Vodoopskrba i odvodnja Cres-Lošinj pripojeno je krčkoj tvrtki Ponikve voda. U lokalnom kontekstu ta je promjena percipirana osjetljivo, ponajprije zbog bojazni da bi otočni prostor u novoj organizaciji mogao imati slabiji utjecaj na odlučivanje o budućim ulaganjima i razvojnim prioritetima. Istodobno, u obrazloženjima odluke naglašavano je da bi neprihvatanje pripajanja moglo dovesti u pitanje kontinuitet pružanja vodnih usluga i provedbu važnih infrastrukturnih projekata.

Postupak pripajanja završen je u studenome 2025. godine, čime je uspostavljena nova organizacijska struktura sustava, a za direktoricu Podružnice VIOCL-a unutar Ponikve vode imenovana je Tanja Čelap, dosadašnja rukovoditeljica razvoja i investicija u VIOCL-u. Ta promjena ne mijenja činjenicu da za Grad Cres i dalje ostaju ključna ista razvojna pitanja: sigurnost i ravnomjernost vodoopskrbe, daljnje širenje i modernizacija mreže, razvoj sustava odvodnje i pročišćavanja te očuvanje mogućnosti da se specifične potrebe cresko-lošinjskog otočnog prostora primjereno uvažavaju u budućem upravljanju sustavom.

Opskrba pitkom vodom temelji se na regionalnom sustavu s ključnim izvorom u Vranskome jezeru, dok je sustav odvodnje razvijen prvenstveno u naselju Cres, uz ograničenu pokrivenost u manjim naseljima. U gradskim razvojnim dokumentima izrijekom se navodi da, iako je zajednički vodovodni sustav Cresa i Malog Lošinja među razvijenijima u županiji, pojedini njegovi dijelovi zahtijevaju rekonstrukciju radi smanjenja gubitaka vode, a stanovnicima sjevernog dijela otoka potrebno je osigurati opskrbu pod jednakim uvjetima kao i korisnicima priključenima na mrežu. Time se jasno pokazuje da pitanje vodoopskrbe na Cresu nije riješeno samo na razini osnovne dostupnosti, nego ostaje i pitanje teritorijalne ravnoteže i kvalitete komunalne usluge. To je posebno važno za sjeverni dio otoka i manja naselja, gdje se pitanje priključenosti i ravnomjerne opskrbe i dalje doživljava kao jedno od temeljnih razvojnih pitanja. U lokalnom kontekstu posebno je naglašeno očekivanje dovršetka glavnih magistralnih zahvata, nakon čega bi se u narednim godinama postupnije rješavala opskrba i odvodnja po manjim naseljima. Time vodoopskrba i odvodnja ostaju jedno od područja u kojem građani najizravnije mjere ravnomjernost razvoja otoka.

Važno je spomenuti i pitanje vodoopskrbe Belog, za koje se kao jedno od mogućih rješenja razvija projekt desalinizatora. Iako je riječ o zahvatu koji vodi javno poduzeće, njegov značaj za Grad Cres je izravan jer pokazuje da se za najizazovnija i prostorno izdvojena naselja moraju tražiti prilagođena i tehnički specifična rješenja. Time se pitanje ravnomjerne vodoopskrbe dodatno potvrđuje kao jedno od temeljnih razvojnih pitanja otočnog prostora.

Ulaganja u sustav raspoređena su kroz više programskih kategorija, od redovitog održavanja i manjih kapitalnih projekata do financijskih instrumenata za veće infrastrukturne zahvate. U 2024. godini ukupna izdvajanja za sustav vodoopskrbe i odvodnje iznosila su približno 430 tisuća eura, dok je za projekt aglomeracije izdana suglasnost za zaduženje u iznosu od 1,5 milijuna eura, što potvrđuje ulazak u značajniji investicijski ciklus usmjeren na odvodnju, pročišćavanje otpadnih voda i zaštitu okoliša.³⁶

Važnost tog investicijskog ciklusa dodatno potvrđuje i ranije planiranje projekta aglomeracije u gradskim programskim dokumentima. U njima su kao ciljevi zadani povećanje broja korisnika priključenih na kanalizacijsku mrežu, sanacija postojeće

³⁶ Izvor: *Godišnji izvještaj o izvršenju Proračuna Grada Cresa za 2024. godinu*

kanalizacijske mreže, izgradnja nove sanitarne kanalizacije i izgradnja nove vodovodne mreže na području naselja Cres. To znači da se razvoj sustava ne svodi samo na održavanje postojećeg stanja, nego ima jasno postavljenu razvojnu logiku usmjerenu na proširenje mreže i podizanje razine usluge. Važan element tog razvoja je i podizanje standarda pročišćavanja otpadnih voda. S obzirom na osjetljivost obalnog i otočnog okoliša, ulaganja u odvodnju i pročišćavanje imaju znatno šire značenje od same komunalne funkcije: ona izravno utječu na zaštitu mora, obale, turističku kvalitetu prostora i dugoročnu održivost naselja.

Unatoč tome, ključni izazovi ostaju izraženi. Gubici u mreži, nedovoljna pokrivenost kanalizacijskom infrastrukturom u manjim naseljima i potreba za daljnjom modernizacijom sustava ostaju otvorena pitanja, osobito u uvjetima sezonski povećanog opterećenja. U tom smislu razvoj vodoopskrbe i odvodnje na Cresu nije samo komunalno pitanje, nego jedno od temeljnih razvojnih i okolišnih pitanja, jer izravno utječe na zaštitu vodnih resursa, kvalitetu obalnog prostora i standard života stanovništva. Uz vodoopskrbu i sanitarnu odvodnju, u sljedećem razdoblju sve će veću važnost imati i oborinska odvodnja, osobito u starijim i gusto izgrađenim dijelovima naselja gdje klimatski i sezonski pritisci dodatno opterećuju postojeću infrastrukturu. Upravo na tom spoju komunalne infrastrukture i prilagodbe klimatskim promjenama vidi se potreba za pravodobnim planiranjem novih zahvata, a ne samo za sanacijom postojećih problema.

2.8.5. Gospodarenje otpadom

Sustav gospodarenja otpadom na području Grada Cresa u proteklom je razdoblju prošao kroz važnu transformaciju, prelaskom s modela odlaganja na organizirani sustav upravljanja otpadom. Taj pomak posebno je vidljiv kroz realizaciju ključnih infrastrukturnih zahvata, među kojima se izdvajaju izgradnja reciklažnog dvorišta Pržić te sanacija i zatvaranje odlagališta otpada Pržići. Time su uklonjeni važni okolišni rizici i stvoreni osnovni preduvjeti za suvremeniji i uređeniji sustav postupanja s otpadom.³⁷

Operativno upravljanje sustavom osigurava komunalno društvo Komunalne usluge Cres Lošinj d.o.o., kroz model koji obuhvaća organizirano prikupljanje otpada, odvojeno sakupljanje, reciklažno dvorište, pretovarnu stanicu i daljnje smanjenje količine miješanog otpada. Takva organizacija potvrđuje da se Cres udaljio od minimalnog komunalnog modela i postupno prelazi prema sustavu koji je više usmjeren na odvajanje, obradu i racionalnije upravljanje tokovima otpada. Pritom je važno naglasiti da je sustav i dalje u fazi operativnog jačanja, a ne dovršenog razvoja. Uz postojeće elemente infrastrukture, u lokalnom kontekstu istaknuta je potreba za dodatnim logističkim i tehničkim kapacitetima, uključujući vozila, mehanizaciju, opremu za manipulaciju kompostom, natkrivene prostore i

³⁷ Izvor: Službene stranice Grada Cresa

bolju organizaciju pojedinih tokova otpada koji traže suho skladištenje ili pripremu za ponovnu uporabu.

Najveći izazov sustava i dalje je sezonalnost. Tijekom turističke sezone količine otpada višestruko rastu, što povećava potrebu za logističkim kapacitetima, dodatnim operativnim angažmanom i većim troškovima sustava. U otočnim uvjetima taj je problem još izraženiji zbog potrebe transporta otpada s otoka, što sustav čini financijski i organizacijski zahtjevnijim nego u kopnenim jedinicama lokalne samouprave. Upravo zato učinkovitost sustava gospodarenja otpadom na Cresu nije samo komunalno pitanje, nego i pitanje zaštite prostora, turističke održivosti i kvalitete života tijekom cijele godine.

Daljnji razvoj sustava zato ne ovisi samo o novim infrastrukturnim zahvatima, nego i o povećanju stope odvojenog prikupljanja, optimizaciji logistike, edukaciji korisnika i smanjenju ukupne količine otpada. Na otoku kao što je Cres, gdje su prostor i okoliš ključni razvojni resursi, gospodarenje otpadom mora se promatrati kao sastavni dio šire politike održivosti, a ne samo kao komunalna usluga. Kao konkretan razvojni smjer ističe se i jačanje lokalnih kapaciteta za obradu biootpada, sortiranje korisnih frakcija i ponovnu uporabu dijela opreme i materijala koji nastaju osobito u turističkom sektoru. Time se gospodarenje otpadom može postupno pomicati od troškovno zahtjevnog modela zbrinjavanja prema modelu koji više naglašava odvajanje, ponovnu uporabu i kružno upravljanje resursima. U tom je smislu za Cres posebno relevantno sudjelovanje u projektu EcoMedIslands, koji je usmjeren na razvoj pametnijih i održivijih rješenja za gospodarenje otpadom na mediteranskim otocima, uključujući bolje praćenje tokova otpada, optimizaciju sustava prikupljanja i jačanje otpornosti otočnih komunalnih modela u uvjetima sezonskih opterećenja.

2.8.6. Energetika i energetska tranzicija

Energetski razvoj Grada Cresa više se ne može promatrati samo kroz klasičnu komunalnu infrastrukturu, nego kao dio šire otočne tranzicije prema održivom, decentraliziranom i otpornijem energetsom sustavu. Cres je uključen u inicijativu Clean Energy for EU Islands, a za cresko-lošinjski arhipelag 2019. izrađen je Program tranzicije prema čistoj energiji, kojim je postavljen cilj potpune dekarbonizacije energetskeg sustava otočja do 2040. godine. U tom okviru naglasak je stavljen na razvoj lokalne proizvodnje energije iz obnovljivih izvora, povećanje energetske učinkovitosti i uključivanje lokalne zajednice u nove energetske modele.

Dodatni institucionalni okvir energetske tranziciji daje činjenica da je Grad Cres potpisnik Sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju te da je krajem 2021. usvojen SECAP, kao ključni gradski dokument za projekte energetske učinkovitosti, korištenja obnovljivih izvora energije i prilagodbe klimatskim promjenama.

Posebno važan institucionalni iskorak predstavlja osnivanje energetske zadruge Apsyrtides 2021. godine u Cresu. Riječ je o prvom takvom modelu na hrvatskim otocima koji povezuje gradove, javni sektor, poduzetnike, ustanove, udruge i građane u provedbi otočne strategije čiste energije. Javno je objavljeno da je zadruga prikupila sredstva za kupnju zemljišta i pripremu dokumentacije za vlastitu sunčanu elektranu, čime se energetska tranzicija u Cresu razvija i kroz konkretan model građanske energije.

Planska i stručna dokumentacija potvrđuju i širi potencijal razvoja sunčane energije. Budući da je Program tranzicije prema čistoj energiji izrađen za cijeli cresko-lošinjski arhipelag, on obuhvaća i projekte izvan administrativnog područja Grada Cresa. Za samo područje Grada Cresa posebno su relevantne planirane lokacije sunčanih elektrana Orlec Trinket – Istok i Orlec Trinket – Zapad, dok ukupni planirani kapacitet neintegriranih sunčanih elektrana na razini otočja iznosi oko 22,5 MW.

Energetska tranzicija Cresa dodatno je ojačana sudjelovanjem u više nacionalnih i europskih projekata. Iz godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna za 2023. vidljivo je da je Grad sudjelovao u projektima Energy Cities, LIFE ISLET, FETREC i Dobra energija, dok izvještaj za 2024. potvrđuje da se projekt Dobra energija provodi u partnerstvu s Istarskom županijom, IRENA-om, Zelenom energetsom zadrugom i drugim partnerima.

Dodatnu razvojnu težinu energetsom sektoru daje uključivanje Grada Cresa u projekt North Adriatic Hydrogen Valley (NAHV), odnosno Dolinu vodika Sjevernog Jadrana. Grad sudjeluje kao jedan od 37 partnera u projektu, pri čemu je za Cres posebno važna planirana primjena vodika u pomorskom prometu i lokalnoj energiji, uključujući planirani katamaran na vodik na liniji Cres–Rijeka i testnu vodikovu infrastrukturu na otoku. Na njega se nadovezuje projekt NASCHA, te jača regionalne kapacitete u ključnim područjima: urbanim energetske rješenjima, transportu i mobilnosti, održivom navodnjavanju te proizvodnji, skladištenju i distribuciji vodika.

Takav razvojni smjer daje energetici na Cresu znatno šire značenje od same opskrbe električnom energijom. Ona postaje razvojna poluga koja povezuje klimatske ciljeve, prometnu održivost, lokalno gospodarstvo, tehnološke inovacije i uključivanje građana, uz istodobnu potrebu za daljnjom modernizacijom mreže i integracijom novih proizvodnih kapaciteta.

Ipak, uz razvojne ambicije energetske tranzicije, u svakodnevnom funkcioniranju naselja i dalje dolaze do izražaja i vrlo osnovna infrastrukturna pitanja, poput stabilnosti opskrbe električnom energijom i kvalitete javne rasvjete u manjim mjestima. Upravo zato energetska tranzicija na Cresu ne bi trebala biti promatrana samo kroz velike razvojne projekte, nego i kroz rješenja koja jačaju otpornost svakodnevnog života, uključujući lokalnu proizvodnju energije, decentralizirane modele i funkcionalniju rasvjetu u naseljima. U tom se smislu kao jedan od

konkretnih lokalnih potencijala prepoznaju i manji, distribuirani energetske zahvati, osobito ondje gdje mogu istodobno pridonijeti energetske sigurnosti, komunalnom standardu i prilagodbi klimatskim promjenama. Takvi pristupi mogu imati posebnu vrijednost u udaljenijim naseljima, gdje svako povećanje otpornosti osnovne infrastrukture ima znatno veći učinak na kvalitetu života. Kao mogući razvojni smjer nameće se i jačanje javne rasvjete u manjim naseljima, osobito ondje gdje su smanjeni intenziteti rasvjete i gdje se istodobno javljaju povremeni prekidi u opskrbi električnom energijom. Upravo bi decentralizirana i solarna rasvjetna rješenja mogla imati dodatnu vrijednost za sela, jer istodobno odgovaraju na pitanje energetike, komunalnog standarda i sigurnosti svakodnevnog života.

2.8.7. Okoliš

Okoliš na području Grada Cresa nije samo vrijedna prirodna osnova razvoja, nego i jedan od ključnih razvojnih ograničavajućih čimbenika jer svako veće infrastrukturno, turističko ili gospodarsko zahvaćanje mora biti usklađeno s visokim standardima zaštite prostora. Prema podacima iz postojećeg provedbenog programa, vodene površine zauzimaju 74,1 % ukupne površine Grada, šume 13,55 %, ostalo poljoprivredno i šumsko tlo 9,7 %, poljoprivredno tlo 2,3 %, dok građevinska područja zauzimaju svega 0,35 % ukupne površine, što potvrđuje da je prostorna matrica Cresa dominantno prirodna, a ne urbana.³⁸

Izvan građevinskih područja čitavo područje Grada Cresa ulazi u ekološku mrežu Natura 2000, a među posebno zaštićenim dijelovima prirode izdvajaju se posebni rezervati Mali Bok–Koromačna i Fojiška–Podpredošćica. To znači da zaštita okoliša na Cresu uključuje trajnu obvezu očuvanja bioraznolikosti, krajobraznih vrijednosti te osjetljivih obalnih i šumskih ekosustava, pri čemu okoliš istodobno predstavlja razvojni kapital i razvojno ograničenje.

Posebno mjesto u prirodnoj baštini Cresa zauzima bjeloglavi sup, jedna od najprepoznatljivijih i najsnažnijih simboličkih vrsta otoka. Kvarnerska populacija, koja danas broji oko 120 parova i predstavlja posljednju hrvatsku populaciju ove vrste, jedinstvena je i po tome što se gnijezdi na liticama neposredno iznad mora. Bjeloglavi sup pritom nema samo snažnu simboličku i identitetsku vrijednost, nego i važnu ekološku ulogu jer se hrani strvinama i tako sudjeluje u prirodnom održavanju ekosustava. Za Grad Cres je zato posebno važno što se u Belom razvija Centar za posjetitelje i oporavilište za bjeloglave supove, koji kroz zaštitu, oporavak jedinki, edukaciju i interpretaciju prirodne baštine predstavlja jedan od najupečatljivijih lokalnih primjera povezivanja zaštite prirode, znanja i javne svijesti.

U okolišnom i krajobraznom smislu važan izazov predstavlja i dugotrajan problem alohtone divljači na Cresu. Prema razgovorima s dionicima, divlje svinje i jeleni lopatari naseljeni su na sjevernom dijelu otoka tijekom 1980-ih godina radi izlova, a tijekom 1990-ih, zbog neodržavanja lovišta i gubitka kontrole nad njihovim

³⁸ Izvor: Provedbeni program Grada Cresa 2021-2025

kretanjem, proširili su se po cijelom otoku, uključujući središnji i južni dio. Time problem više nije ograničen na jedno područje, nego izravno utječe na poljoprivredu, ovčarstvo, održavanje pašnjaka i ukupno gospodarenje prostorom. Posebno je osjetljiv creski pregonski tip uzgoja ovaca, u kojem se stada sezonski premještaju i borave na otvorenim pašnjacima, zbog čega su ovce i osobito janjad dodatno izloženi napadima i štetama. U tom se kontekstu pitanje divljači na Cresu ne može promatrati samo kao pitanje lovnog gospodarenja, nego kao pitanje zaštite tradicionalnog načina korištenja prostora, očuvanja kulturnog krajolika i dugoročne okolišne ravnoteže otoka. Posebno je pritom važna uloga Udruge Pramenka, koja je nastala upravo radi zaštite ovčarstva i smanjenja šteta koje divljač uzrokuje na terenu.

Okolišni pritisci nisu ravnomjerno raspoređeni tijekom godine. Tijekom ljetnih mjeseci višestruko raste promet, turistički boravci i korištenje obalnog prostora, što povećava opterećenje mora, obale, prometne infrastrukture, sustava otpada i vodoopskrbe. U tom kontekstu posebno je važan projekt „Čiste plaže – utvrđivanje porijekla i količine morskog otpada na creskim plažama,“ u okviru kojeg je 2023. provedeno sustavno motrenje otpada na osam lokacija plaža, dva puta mjesečno tijekom dvanaest mjeseci, s posebnim naglaskom na plastični otpad.

Okolišna održivost Cresa snažno je povezana i s vodnim resursima te klimatskom i energetsom tranzicijom. U postojećim gradskim dokumentima navodi se potreba rekonstrukcije dijelova vodovodnog sustava radi smanjenja gubitaka vode, dok je nastavak projekta aglomeracije definiran kao mjera kojom se poboljšavaju vodoopskrba, odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda s izravnim ciljem zaštite vodnih resursa i okoliša. Okolišna politika Grada dodatno je povezana s klimatskom i energetsom tranzicijom kroz provedbu mjera predviđenih SECAP-om.

Sve navedeno pokazuje da je okoliš na Cresu istodobno razvojna prednost i razvojna obveza. Na Cresu se posebno jasno vidi da očuvan okoliš nije samo vrijednost koju treba štiti, nego i osnovni preduvjet ukupnog razvojnog modela otoka. Svako popuštanje u upravljanju prostorom, prometom, vodama, otpadom i obalnim pojasom brzo bi se odrazilo i na kvalitetu života stanovnika i na dugoročnu privlačnost otoka. Zbog toga se pitanja zaštite okoliša na Cresu ne mogu odvajati od komunalne politike, prostornog planiranja i svakodnevnog upravljanja infrastrukturom.

2.8.8. Ključni izazovi i razvojni potencijali

Prostor, infrastruktura i okoliš na Cresu čine područje u kojem najizravnije dolaze do izražaja ograničenja otočnog razvoja. Najveći izazov nije samo sezonalnost sama po sebi, nego činjenica da prometni, komunalni i okolišni sustavi tijekom velikog dijela godine moraju funkcionirati za potrebe stalnog stanovništva, a zatim se u vrlo kratkom razdoblju prilagoditi višestruko većem broju korisnika. To povećava troškove, pojačava pritisak na prostor i traži znatno veću operativnu otpornost nego u usporedivim kopnenim sredinama.

Kao jedan od najkonkretnijih infrastrukturnih problema ističe se promet u mirovanju. U Cresu, ali i u nizu drugih naselja, parkirališni kapaciteti ne prate stvarne potrebe prostora, dok su mogućnosti širenja često ograničene vlasničkim odnosima, prostornim zadatostima i osjetljivošću naseljske strukture. Uz to, trajna ovisnost o trajektnom prometu i nedovoljno prilagođena unutarnja prometna povezanost dodatno pojačavaju oslonjenost na osobne automobile i otežavaju svakodnevno funkcioniranje stanovništva, osobito u udaljenijim naseljima.

U komunalnom segmentu i dalje su otvorena pitanja ravnomjerne dostupnosti infrastrukture i podizanja standarda sustava. To se posebno odnosi na vodoopskrbu i odvodnju, gdje se kao važni izazovi izdvajaju gubici u mreži, ograničena pokrivenost manjih naselja, potreba za daljnjim širenjem sustava i važnost pravodobnog planiranja oborinske odvodnje. Kod gospodarenja otpadom vidi se značajan napredak, ali i dalje ostaje potreba za dodatnim vozilima, opremom, skladišnim i logističkim kapacitetima, osobito u uvjetima sezonskog rasta količina otpada i otočne organizacije transporta.

Posebno važan razvojni potencijal Cresa leži u energetici i energetske tranziciji. Za razliku od brojnih drugih sredina, Cres već ima uspostavljen institucionalni i organizacijski okvir za razvoj decentraliziranog i otpornijeg energetske sustava, uključujući uključivanje u europske otočne inicijative, usvojen SECAP i djelovanje energetske zadruge Apsyrtides. Upravo u tome leži jedna od najvećih razvojnih prilika Grada: energetika se ne promatra samo kao pitanje opskrbe, nego kao prostor građanske energije, lokalnog udruživanja, otpornosti sustava i dugoročnog smanjenja ovisnosti o vanjskim izvorima.

Istodobno, taj potencijal neće se ostvariti sam od sebe. Bit će ga potrebno povezati s konkretnim prostornim, infrastrukturnim i komunalnim potrebama otoka, od stabilnosti opskrbe i kvalitete javne rasvjete do razvoja obnovljivih izvora i uključivanja građana, ustanova i gospodarstva u nove energetske modele. Upravo sposobnost da se energetska tranzicija poveže sa svakodnevnim životom naselja, a ne zadrži samo na razini strateških dokumenata, bit će jedno od važnijih razvojnih pitanja u narednom razdoblju.

U sljedećem razdoblju ključan će biti realan i fazan pristup: rješavanje najizraženijih prostornih i komunalnih uskih grla, jačanje otpornosti postojećih sustava i pažljivo upravljanje razvojnim pritiscima u prostoru. Razvojni potencijal dodatno jačaju i ulaganja drugih javnih aktera na području Grada, osobito u lučku infrastrukturu, koja izravno utječu na sigurnost, dostupnost i kvalitetu života otočnih naselja. Upravo će sposobnost Grada da promet, vode, otpad, energiju i zaštitu okoliša vodi kao povezani sustav, a ne kao skup odvojenih sektora, biti jedno od glavnih mjerila njegove razvojne uspješnosti.

2.9. Civilna zaštita i vatrogastvo

Sustav civilne zaštite i vatrogastva na području Grada Cresa ima posebno važnu ulogu zbog otočnog položaja, razvedenosti naselja, sezonskog povećanja broja korisnika prostora i ograničene mogućnosti oslanjanja na brzu pomoć s kopna. U takvim uvjetima sigurnost stanovništva, imovine i okoliša u velikoj mjeri ovisi o spremnosti lokalnih operativnih snaga, jasno definiranim procedurama aktiviranja i međusobnoj koordinaciji službi. Planski okvir sustava temelji se na procjeni rizika, planu djelovanja civilne zaštite, dokumentima zaštite od požara te godišnjim analizama i planovima razvoja sustava civilne zaštite koje Grad redovito donosi i ažurira.

2.9.1. Organizacija sustava

Sustav civilne zaštite na području Grada Cresa organiziran je kroz Stožer civilne zaštite Grada Cresa, DVD Cres, Gradsko društvo Crvenog križa Mali Lošinj, HGSS – Stanicu Rijeka, povjerenike i zamjenike povjerenika civilne zaštite te pravne osobe od interesa za sustav civilne zaštite. U planu djelovanja civilne zaštite posebno su razrađeni postupci uzbunjivanja, pripravnosti, mobilizacije i uključivanja operativnih snaga, kao i uloge pojedinih sudionika u kriznim situacijama.

Procjena rizika Grada Cresa kao glavne obrađene prijetnje prepoznaje potres, epidemije i pandemije, ekstremne temperature, požar otvorenog prostora, vjetar i tehničko-tehnološke nesreće s opasnim tvarima, što jasno pokazuje da je riječ o sustavu koji mora biti spreman istodobno na prirodne, zdravstvene i tehničko-tehnološke ugroze. U procjeni se svi navedeni rizici vrednuju kao tolerantni, ali uz potrebu stalnog održavanja i unaprjeđenja spremnosti sustava.

Operativna logika sustava posebno je važna u otočnim uvjetima, gdje prve intervencijske minute i sati imaju presudnu težinu. Plan djelovanja zato razrađuje postupke mobilizacije: Stožer civilne zaštite aktivira se u rasponu od 30 minuta do 4 sata na operativnoj i taktičkoj razini, vatrogasne snage aktiviraju se odmah do jednog sata, a HGSS i Crveni križ prema planu se uključuju u vrlo kratkom roku, ovisno o vrsti ugroze i zahtjevu Stožera.³⁹

2.9.2. Vatrogastvo i zaštita od požara

Nositelj protupožarne zaštite na području Grada Cresa je Dobrovoljno vatrogasno društvo Cres, koje predstavlja temeljnu operativnu snagu za intervencije na području Grada. Prema Planu djelovanja civilne zaštite, DVD Cres raspolaže s 20 osposobljenih operativnih članova, od čega su 4 stalno zaposlena profesionalna vatrogasca, dok ostatak čini dobrovoljna operativna postrojba. Društvo raspolaže navalnim vozilom Mercedes Atego, kombiniranim vozilom Citroën Jumper,

³⁹ Izvor: Plan djelovanja civilne zaštite Grada Cresa

vozilom za šumski požar Land Rover Defender, prikolicom-cisternom te dodatnom pumpnom i drugom opremom za intervencije.

Požarna zaštita na Cresu ima izrazitu sezonsku komponentu. U službeno donesenom Provedbenom planu unapređenja zaštite od požara za 2024. godinu navodi se da područje Grada pokriva DVD Cres, da je potrebno osigurati najmanje četiri zaposlena operativna vatrogasca za obavljanje aktivne vatrogasne djelatnosti te da se tijekom razdoblja povećane opasnosti od izbijanja požara mora osigurati stalno vatrogasno dežurstvo. U istom dokumentu navedeno je i da je Grad Cres za potrebe vatrogasne djelatnosti u 2024. osigurao 135.000,00 eura, od čega 130.000,00 eura za redovno poslovanje DVD-a i 5.000,00 eura za opremu u okviru provedbenog plana.⁴⁰

Godišnja analiza stanja sustava civilne zaštite dodatno potvrđuje da Grad redovito donosi i usklađuje operativne dokumente povezane sa zaštitom od požara, uključujući plan motrenja i ophodnji, plan aktivnog uključivanja svih subjekata zaštite od požara te godišnji plan razvoja zaštite od požara. To pokazuje da je protupožarna zaštita na Cresu organizirana kao kontinuirani sustav preventivnih i operativnih mjera, a ne samo kao reakcija na izvanredne događaje. Posebno važan razvojni iskorak u ovom području predstavlja projekt novog vatrogasnog doma koji je odobren kroz ITP mehanizam, pokrenute su prve nabave te se njegova realizacija očekuje u prvoj polovici 2027. Time se pitanje vatrogasne infrastrukture više ne svodi samo na prepoznatu potrebu, nego na konkretan zahvat koji bi trebao bitno unaprijediti prostorne uvjete rada, organizaciju intervencija i ukupnu operativnu spremnost sustava.

S obzirom na velike površine otvorenog prostora, šumski i priobalni karakter terena te ljetne klimatske ekstreme, vatrogastvo na Cresu ima širu funkciju od klasične zaštite naselja. Ono je jedna od ključnih sastavnica ukupne otočne otpornosti, jer od njegove raspoloživosti i brzine reakcije ovise sigurnost stanovništva, zaštita turističkih zona, očuvanje prirodnih resursa i zaštita ključne infrastrukture. Upravo zbog toga prostorni i tehnički uvjeti rada vatrogasnih snaga imaju veće značenje nego u kompaktnijim sredinama. Na Cresu vatrogastvo nije samo služba intervencije, nego jedan od ključnih oslonaca sigurnosti stanovništva, zaštite turističkih zona, očuvanja prirodnih resursa i zaštite komunalne i prometne infrastrukture tijekom cijele godine.

2.9.3. Druge operativne snage i kapaciteti sustava

Uz vatrogastvo, važan dio sustava civilne zaštite čine druge operativne snage i pravne osobe od interesa za sustav. U planu djelovanja civilne zaštite navodi se da je za humanitarnu, logističku i dio zdravstveno-socijalne potpore predviđeno Gradsko društvo Crvenog križa Mali Lošinj, dok HGSS – Stanica Rijeka osigurava specijalističke kapacitete spašavanja na nepristupačnom terenu i u drugim

⁴⁰ Izvor: Službene novine Grada Cresa

složenim situacijama. Prema planu, HGSS Stanica Rijeka raspolaže s 45 članova, uključujući gorske spašavatelje, letače spašavatelje, vodiče potražnih pasa, liječnike, spašavatelje na brzim vodama i druge specijalizirane članove, uz razvijen vozni park i tehničku opremu.

Važnu ulogu imaju i pravne osobe koje se civilnom zaštitom bave kroz svoju redovnu djelatnost. Plan djelovanja navodi Vodoopskrbu i odvodnju Cres-Lošinj d.o.o., Elektrovodu d.o.o. Cres, Komunalne usluge Cres-Lošinj d.o.o. i Cresanku d.d. kao pravne osobe od interesa za sustav civilne zaštite, s jasno navedenim ljudskim i materijalno-tehničkim kapacitetima koji se mogu angažirati u kriznim situacijama. Uz njih su posebno važni i kapaciteti za zbrinjavanje i smještaj stanovništva, koji uključuju škole, vrtić, hotel Kimen i veće kampove na području Grada.

Dio operativne učinkovitosti sustava proizlazi i iz razrađenih procedura uzbuđivanja i aktiviranja. Plan djelovanja civilne zaštite predviđa korištenje sirena, razglasa, elektroničkih medija, radija, internetskih stranica i SMS poruka, a na području Grada Cresa prema planu postoji jedna sirena, smještena na zgradi DVD-a Cres. Time se pokazuje da sustav upozoravanja postoji, ali i da u otočnim uvjetima njegova učinkovitost i dalje u velikoj mjeri ovisi o ljudskom faktoru, komunikacijskim vezama i lokalnoj organizaciji.

2.9.4. Ključni izazovi i razvojni potencijali

Sustav civilne zaštite i vatrogastva na području Grada Cresa funkcionalno je postavljen i planski razrađen, ali se suočava s nizom izazova karakterističnih za otočne sredine. Najveći izazov proizlazi iz kombinacije teritorijalne razvedenosti, sezonskog povećanja broja ljudi na području Grada i ograničenih mogućnosti brzog oslanjanja na vanjske snage u prvim satima događaja. To znači da lokalni sustav mora biti dovoljno samostalan, organiziran i opremljen da može preuzeti početni teret odgovora na krizne situacije.

Posebno izražen izazov odnosi se na protupožarnu zaštitu, koja je tijekom ljetnih mjeseci dodatno opterećena klimatskim uvjetima, povećanim prometom, turističkom koncentracijom i većim korištenjem otvorenog prostora. U takvim okolnostima kontinuirano ulaganje u opremu, ljudske resurse i prostorne uvjete rada vatrogasnih snaga ostaje jedan od prioriteta lokalne sigurnosne politike. Sustav već raspolaže jasnim planskim okvirom, razrađenim procedurama aktivacije te mrežom operativnih snaga i pravnih osoba koje mogu djelovati u kriznim situacijama. Dodatno, projekt novog vatrogasnog doma predstavlja važan razvojni iskorak jer pokazuje da se jedan od ključnih infrastrukturnih nedostataka sustava već počinje rješavati. Time se otvara mogućnost podizanja standarda rada, bolje organizacije intervencija i dugoročnog jačanja operativne otpornosti vatrogastva na otoku.

Razvojni potencijal sustava leži u tome što Cres već raspolaže osnovnim planskim, organizacijskim i operativnim pretpostavkama za daljnje jačanje civilne zaštite. Postojeća mreža operativnih snaga, pravnih osoba i kapaciteta za zbrinjavanje daje dobru bazu za razvoj otpornijeg sustava, a daljnji iskorak moguć je kroz modernizaciju opreme, dodatno osposobljavanje operativnih snaga, jačanje komunikacijskih i uzbunjivačkih kapaciteta te ulaganja u prostorne uvjete rada, osobito u vatrogastvu.

U narednom razdoblju prioritet bi trebao biti usmjeren na jačanje lokalne samodostatnosti sustava, uz zadržavanje visokog stupnja koordinacije s županijskim i državnim službama. Za otočni grad poput Cresa, civilna zaštita i vatrogastvo nisu samo zakonska obveza, nego jedan od ključnih elemenata sigurnosti zajednice, otpornosti prostora i stabilnosti svakodnevnog života tijekom cijele godine.

2.10. SWOT analiza

UPRAVNI I FISKALNI KAPACITET			
SNAGE	SLABOSTI	PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> visoka razvojna pozicija Grada Cresa (VIII. razvojna skupina); stabilan fiskalni kapacitet i višegodišnje ostvarivanje viška prihoda nad rashodima; mogućnost predfinanciranja projekata i osiguravanja vlastitog učešća u EU i nacionalnim projektima; iskustvo u pripremi i provedbi projekata te razmjerno snažan projektni potencijal; funkcionalna suradnja s Malim Lošinjem kroz zajednička društva i institucije; postojanje OTRA-e kao razvojne potpore u pripremi i provedbi projekata; razvijeni oblici transparentnosti i uključivanja građana (Transparentan proračun, savjetovanja, participativno budžetiranje); 	<ul style="list-style-type: none"> ograničeni administrativni i stručni kapaciteti u odnosu na složenost razvojnih potreba; nedostatak specijaliziranog kadra za paralelnu pripremu i provedbu većeg broja složenih projekata; visoki troškovi infrastrukturnih ulaganja i otežana provedba zbog otočnih uvjeta; složeni imovinsko-pravni odnosi koji usporavaju razvojne zahvate; ovisnost ključnih projekata o vanjskim izvorima financiranja i faznoj realizaciji 	<ul style="list-style-type: none"> dostupnost EU fondova, nacionalnih programa i ITP mehanizma za otoke; status otoka kao područja s posebnim razvojnim obilježjima u nacionalnim politikama; visoke stope sufinanciranja za otočne, zelene, digitalne i društvene projekte; dostupnost AI alata i automatizacije koji mogu kompenzirati ograničene administrativne kapacitete; nacionalni i EU prioriteti usmjereni na jačanje otpornosti, energetske tranziciju, digitalizaciju i dostupnost javnih usluga; dostupnost razvojne i stručne potpore regionalnih i otočnih 	<ul style="list-style-type: none"> moguće smanjenje dostupnosti EU sredstava u sljedećem višegodišnjem financijskom okviru; česte izmjene zakonodavnog, poreznog i regulatornog okvira koje utječu na planiranje i prihode JLS-ova; odgode natječaja, promjene uvjeta financiranja i smanjenje alokacija na nacionalnoj i EU razini; rast administrativnih i kontrolnih zahtjeva nadležnih tijela prema korisnicima javnih sredstava; inflacija i rast cijena radova, opreme i usluga koji smanjuju realnu vrijednost planiranih sredstava; pojačana konkurencija drugih JLS-ova za ograničene izvore financiranja; dugoročno sužavanje porezne baze zbog

<ul style="list-style-type: none"> • postupno jačanje digitalnih alata upravljanja, osobito GIS sustava. 	<p>ograničava autonomiju i brzinu provedbe;</p> <ul style="list-style-type: none"> • još uvijek nedovoljno razvijene digitalne usluge prema građanima i gospodarstvu; • ranjivost proračuna na dinamiku investicijskih ciklusa i povlačenje bespovratnih sredstava. 	<p>institucija (regionalni koordinator, razvojne agencije, LAG, FLAG i druga partnerstva);</p> <ul style="list-style-type: none"> • dostupnost državnih i bankarskih instrumenata za predfinanciranje i sufinanciranje projekata; • nacionalni trend digitalizacije javne uprave i razvoj interoperabilnih javnih sustava; • rast zahtjeva za transparentnošću, otvorenim podacima i participativnim upravljanjem, što potiče modernizaciju lokalne uprave; • stabilan makroekonomski i institucionalni okvir članstva RH u EU i eurozoni; • mogućnost jačanja međugradske i međunarodne suradnje kroz europske programe i teritorijalna partnerstva. 	<p>starenja stanovništva i manjka radno aktivnog stanovništva;</p> <ul style="list-style-type: none"> • moguća centralizacija odlučivanja i smanjenje lokalne autonomije u pojedinim sustavima javnih usluga; • povećani fiskalni pritisci države i moguće smanjenje transfera ili promjene modela financiranja JLS-ova; • vanjski gospodarski poremećaji koji utječu na investicijsku dinamiku i proračunsku stabilnost.
---	---	--	--

PROMET I INFRASTRUKTURA

SNAGE	SLABOSTI	PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Cres je administrativno, upravno i uslužno središte otoka; • luka Cres i ACI marina Cres daju čvrstu osnovu za razvoj pomorskih, nautičkih i pratećih usluga; • funkcionalna povezanost s Lošinjem preko Osora i trajektne veze prema Istri i Krku; • Vransko jezero kao strateški resurs otočne vodoopskrbe; • zajednički komunalni sustav i iskustvo međugradske suradnje u pružanju usluga; 	<ul style="list-style-type: none"> • snažna ovisnost o trajektnim vezama i vremenskim uvjetima; • visoki jedinični troškovi izgradnje i održavanja infrastrukture zbog otočnosti, reljefa i raspršenosti naselja; • promet u mirovanju kao jedan od najizraženijih 	<ul style="list-style-type: none"> • dostupnost EU i nacionalnih izvora financiranja za prometnu, komunalnu, vodnu i energetska infrastrukturu; • posebni državni programi i ITP ulaganja usmjereni na razvoj pametnih i održivih otoka; • razvoj i dostupnost naprednih tehnologija za upravljanje prometom, vodom, otpadom, rasvjetom i infrastrukturom; 	<ul style="list-style-type: none"> • ograničeni kapaciteti i nepouzdanost državnog pomorskog prometnog sustava, osobito izvan vršne sezone; • ovisnost o državnim i županijskim investicijama u lučku, cestovnu i prometnu infrastrukturu; • klimatske promjene i sve češći ekstremni vremenski događaji koji mogu ugroziti promet, opskrbu i infrastrukturu; • rast cijena energenata, prijevoza, građevinskih

<ul style="list-style-type: none"> • postupno jačanje podataka i alata za upravljanje infrastrukturom kroz GIS; • dobra pokrivenost mobilnom mrežom i pristup internetu kao infrastrukturna prednost u usporedbi s nekim otocima; • aktivni projekti razvoja pogona na vodik; • uvrštenost više infrastrukturnih projekata na prioritetne liste financiranja; • jasna usmjerenost prema jačanju otpornosti sustava, osobito u energiji, vodi i civilnoj zaštiti. 	<p>infrastrukturnih problema;</p> <ul style="list-style-type: none"> • nedovoljni parkirališni kapaciteti u Cresu i drugim naseljima; • ograničene mogućnosti širenja prometne i komunalne infrastrukture zbog prostornih i vlasničkih ograničenja; • neravnomjerna dostupnost komunalne infrastrukture u manjim naseljima. 	<ul style="list-style-type: none"> • nacionalni i europski prioriteti ulaganja u zelenu, otpornu i klimatski prilagođenu infrastrukturu; • mogućnost financiranja projekata javne i društvene infrastrukture s visokim intenzitetom potpore; • tehnološki napredak u području energetske učinkovitosti, obnovljivih izvora energije i digitalnog nadzora sustava; • razvoj nacionalnih politika održive mobilnosti i niskouglijasnog prometa; • jačanje međuotočne i županijske koordinacije u planiranju prometnih i komunalnih ulaganja; • dostupnost specijaliziranih programa za ulaganja u civilnu zaštitu, vatrogastvo i otpornost infrastrukture; • povećana važnost otpornosti vodoopskrbe i komunalnih sustava u europskim i nacionalnim javnim politikama. 	<p>radova i komunalne opreme;</p> <ul style="list-style-type: none"> • sporo rješavanje imovinsko-pravnih odnosa i dugotrajne procedure ishoda suglasnosti i dozvola; • pooštavanje tehničkih, okolišnih i sigurnosnih standarda koji povećavaju troškove prilagodbe infrastrukture; • povećanje sezonskog prometnog i komunalnog opterećenja iznad postojećih kapaciteta; • dugotrajna neizvjesnost oko organizacije i upravljačke autonomije vodnih i komunalnih sustava; • moguće smanjenje raspoloživih sredstava za infrastrukturu nakon 2027. godine; • ograničeni kapaciteti nadležnih državnih i županijskih tijela za istodobnu provedbu većeg broja otočnih projekata.
---	--	---	--

PRIRODNI RESURSI, OKOLIŠ I GOSPODARSTVO

SNAGE	SLABOSTI	PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • iznimno očuvan prirodni prostor, visoka kvaliteta okoliša i snažan otočni identitet; • Vransko jezero kao strateški prirodni resurs i temelj vodoopskrbe cresko-lošinjskog prostora; 	<ul style="list-style-type: none"> • izražena sezonalnost gospodarstva i snažna oslonjenost na turizam; • vrlo velik sezonski nesrazmjer noćenja i 	<ul style="list-style-type: none"> • rast potražnje za autentičnim, održivim i iskustvenim destinacijama manjeg mjerila; • rast interesa za eno-gastro, outdoor, eco i nature-based turizam; 	<ul style="list-style-type: none"> • globalni poremećaji na turističkom tržištu i velika osjetljivost sezonskog gospodarstva na vanjske krize; • klimatske promjene, suše, toplinski valovi i ekstremne oborine s negativnim učinkom na

<ul style="list-style-type: none"> • velika krajobrazna i ekološka vrijednost prostora uz obuhvat mrežom Natura 2000; • bjeloglavi sup kao jedinstven i međunarodno prepoznatljiv prirodni simbol Cresa te važna osnova za diferencijaciju destinacije; • snažna tradicija ovčarstva, maslinarstva, rada s vunom i drugih djelatnosti duboko povezanih s identitetom otoka; • Cresko ekstra djevičansko maslinovo ulje nositelj je oznake izvornosti, a Cres definiran i kao područje proizvodnje za zaštićene oznake izvornosti Istarski med i Istarski ovčji sir; • poljoprivreda je i dalje značajan sektor lokalnog gospodarstva, s 195 poljoprivrednih gospodarstava koja obrađuju gotovo 2.000 ha površina; • značajna zastupljenost maslinarstva, s 162,90 ha maslinika i 823 parcele; • konkretni proizvodno-prerađivački kapaciteti, poput sirane u Loznatima povezane s Poljoprivrednom zadrugom Loznati; • turizam je glavni generator prihoda i ima snažan multiplikativni učinak na trgovinu, građevinarstvo, prijevoz i niz pratećih usluga; • stabilna turistička baza i razmjerno uravnotežena međunarodna potražnja; • veliki kamping kapaciteti; • prisutnost hotela više kategorije; • Cresanka d.d. kao jedan od ključnih turističkih i gospodarskih aktera; • visok udio obrta, mikro i malih poduzetnika daje lokalnom gospodarstvu fleksibilnost i prilagodljivost. 	<p>opterećenja sustava;</p> <ul style="list-style-type: none"> • nedostatak radne snage i smještaja za radnike, osobito ljeti; • manjak poslovnih, proizvodnih i skladišnih prostora; • nedovoljna diverzifikacija gospodarstva izvan turizma; • poljoprivredni potencijal nije dovoljno iskorišten; • usitnjenost i dostupnost parcela, stara mehanizacija i potreba za dodatnim ulaganjima; • nedostatak brendirane i pakirane lokalne prehrambene ponude prilagođene turističkom tržištu; • rascjepkanost dionika u lancu vrijednosti lokalnih proizvoda (od proizvođača do police); • snažan pritisak divljači na ovčarstvo i druge tradicionalne djelatnosti. 	<ul style="list-style-type: none"> • nacionalni i EU prioriteti usmjereni na očuvanje biološke raznolikosti, kružno gospodarstvo i održivo korištenje resursa; • dostupnost EU i nacionalnih sredstava za zaštitu prirode, poljoprivredu, ribarstvo, lokalnu proizvodnju i malo poduzetništvo; • razvoj politika plave ekonomije i održivog gospodarstva; • rast tržišta lokalnih i autohtonih proizvoda s oznakama kvalitete i podrijetla; • povećan interes tržišta za kratke lance opskrbe i lokalnu hranu; • razvoj tržišta rada na daljinu i veći interes za život i rad u kvalitetnim otočnim sredinama; • međunarodna i nacionalna valorizacija zaštićenih prostora, ekoloških mreža i prirodne baštine; • dostupnost naprednih tehnologija za povećanje konkurentnosti, učinkovitosti resursa i digitalnu transformaciju gospodarstva. 	<p>poljoprivredu, turizam i okoliš;</p> <ul style="list-style-type: none"> • rast konkurencije drugih jadranskih i mediteranskih destinacija s boljom prometnom dostupnošću i razvijenijom ponudom; • rast cijena energenata, prijevoza, rada i sirovina koji smanjuje konkurentnost otočnog gospodarstva; • daljnji rast cijena nekretnina i zemljišta, što otežava razvoj gospodarskih djelatnosti i smještaj radne snage; • ograničenja i stroži regulatorni zahtjevi povezani sa zaštitom prostora, prirode i Natura 2000 područjima; • nestabilnost i nepredvidivost nacionalnih politika relevantnih za poljoprivredu, ribarstvo i poduzetništvo; • daljnje starenje stanovništva i smanjenje radno aktivne baze; • povećani rizik od šteta u poljoprivredi i stočarstvu uzrokovanih klimatskim i biološkim pritiscima; • promjene u europskim prioritetima financiranja koje mogu smanjiti fokus na lokalni razvoj, turizam ili male otočne projekte.
---	--	--	--

DEMOGRAFIJA, ODGOJ, ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA SKRB

SNAGE	SLABOSTI	PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • pozitivan migracijski saldo u razdoblju 2021. - 2024.; • realan potencijal demografske stabilizacije kroz doseljavanje; • razvijen sustav izravnih demografskih mjera za djecu i obitelji; • postojeći model POS stanova kao važan presedan lokalne stambene politike; • institucionalni kontinuitet od vrtića do područnog odjela srednje škole; • postoji kontinuitet osnovnih oblika socijalne podrške i pomoći u kući, što je u otočnim uvjetima osobito važno za starije i nemoćne osobe; • postoji dislocirana jedinica doma za starije osobe s postojećim smještajnim kapacitetom; • u pripremi novi dom za starije osobe u Cresu s planiranim kapacitetom od oko 90 kreveta; • pokrenuto ulaganje u stanovanje za medicinski kadar kroz zajednički projekt Grada Cresa i PGŽ s četiri stana za deficitarne kadrove; • dostupna primarna zdravstvena zaštita; • Dječji vrtić Girice radi na stabilno visokoj razini potpunosti; • besplatan vrtić za roditelje s prebivalištem na području Grada predstavlja snažan demografski i socijalni nadstandard. 	<ul style="list-style-type: none"> • pad ukupnog broja stanovnika u desetljeću 2011. - 2021.; • visok indeks starenja i nepovoljna dobna struktura; • trajno negativna prirodna promjena; • depopulacija i slabljenje vitalnosti manjih naselja; • stanovanje kao središnje usko grlo demografske stabilizacije; • visoke cijene nekretnina i ograničena dostupnost dugoročnog najma; • otežano privlačenje i zadržavanje kadra u zdravstvu, obrazovanju, socijalnoj skrbi i javnim službama; • nepostojanje psihološke i mentalno-zdravstvene podrške dostupne stanovnicima otoka tijekom cijele godine; • dugotrajni pritisak na medicinski kadar zbog sezonskog narastanja broja korisnika; • rast potreba starijeg stanovništva i 	<ul style="list-style-type: none"> • rast interesa za život u manjim, sigurnijim i kvalitetnijim sredinama; • trend rada na daljinu koji povećava atraktivnost otočnih sredina za doseljavanje; • dostupnost EU i nacionalnih sredstava za demografsku revitalizaciju, stanovanje, javne usluge i socijalnu uključenost; • nacionalni i europski prioriteti teritorijalne kohezije i smanjenja razvojnih nejednakosti; • povećan fokus javnih politika na dostupnost skrbi za starije, ranjive skupine i izvaninstitucionalne usluge; • digitalna transformacija javnih usluga koja može povećati dostupnost usluga stanovnicima udaljenijih naselja; • dostupnost programa za energetske obnovu i modernizaciju vrtića, škola i zdravstveno-socijalne infrastrukture; • veća dostupnost programa za obrazovanje i prekvalifikacije za deficitarna zanimanja; • nacionalne mjere i javne politike za jačanje stambene priuštivosti i zadržavanje mladih obitelji; 	<ul style="list-style-type: none"> • dugoročni nacionalni trend depopulacije i starenja stanovništva; • odljev mladih i radno aktivnih stanovnika prema većim urbanim centrima i inozemstvu; • rast cijena stanovanja, dugoročnog najma i troškova života koji otežava ostanak i doseljavanje; • nacionalni manjak kadra u zdravstvu, obrazovanju i socijalnoj skrbi; • centralizacija zdravstvenog sustava i smanjena dostupnost specijalističkih usluga u otočnim sredinama; • prekidi ili otežana dostupnost usluga s kopna zbog vremenskih uvjeta i prometne izoliranosti; • rast troškova organizacije zdravstvenih, obrazovnih i socijalnih usluga na otocima; • fiskalna ograničenja državnog proračuna koja mogu smanjiti dostupna sredstva za društvene usluge; • odgode i neredovitost objave ESF i sličnih natječaja za socijalne i demografske programe; • negativni zdravstveni i socijalni učinci klimatskih promjena na starije i ranjive skupine.

	ograničeni otočni kapaciteti skrbi.	<ul style="list-style-type: none"> • mogućnost povezivanja demografskih mjera s otočnim i županijskim programima razvoja kvalitete života. 	
OBRAZOVANJE, KULTURA, SPORT, CIVILNO DRUŠTVO I SIGURNOST ZAJEDNICE			
SNAGE	SLABOSTI	PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • osiguran institucionalni kontinuitet od predškolskog do srednjoškolskog obrazovanja na otoku, što je jedna od ključnih pretpostavki ostanka mladih obitelji na Cresu; • stipendiranje učenika i studenata, uključujući deficitarna zanimanja i studij medicine, što je važna poluga dugoročnog jačanja ljudskih kapaciteta; • bogata i funkcionalna kulturna infrastruktura koju nose Gradska knjižnica i čitaonica Frane Petrića i Creski muzej kao javne ustanove od trajne važnosti za zajednicu; • Palača Moise, kroz suradnju Grada Cresa i Sveučilišta u Rijeci, već funkcionira kao edukacijsko i znanstveno središte; • Susajda prepoznata kao prostor s izrazitim društveno-kulturnim potencijalom i prostor okupljanja mladih i jačanja cjelogodišnjeg života grada; • Cres raspolaže iznimno bogatom materijalnom i nematerijalnom baštinom, što kulturi daje ulogu ne samo identitetskog nego i razvojnog resursa; • aktivne udruge civilnog društva na otoku; • sport na Cresu ima dugu tradiciju i visoku razinu 	<ul style="list-style-type: none"> • dugoročna održivost obrazovnog sustava snažno ovisi o dostupnosti kadra i stanovanju; • oscilacije broja djece i učenika otežavaju planiranje kapaciteta; • vrtić i pojedini obrazovni sadržaji rade pod stalnim opterećenjem; • dio kulturnih i društvenih potencijala još nije dovoljno infrastrukturno i programski valoriziran; • sport i civilno društvo ovise o održavanju prostora, ljudi i kontinuirane potpore; • postojeći kapaciteti sustava civilne zaštite i vatrogastva traže daljnju infrastrukturnu i tehničku modernizaciju; • ograničene mogućnosti cjeloživotnog obrazovanja i profesionalnog usavršavanja za 	<ul style="list-style-type: none"> • dostupnost nacionalnih i europskih sredstava za ulaganja u obrazovnu, kulturnu, sportsku i društvenu infrastrukturu; • EU programi i nacionalne politike usmjereni na digitalne kompetencije, STEM, cjeloživotno obrazovanje i mobilnost; • rast interesa za kulturni i baštinski turizam temeljen na autentičnim lokalnim pričama i prostorima; • razvoj kreativnih industrija kao spona između kulture, turizma i digitalnog gospodarstva; • dostupnost programa za digitalizaciju kulturne baštine, muzejske i knjižnične građe; • nacionalne i europske politike očuvanja materijalne i nematerijalne baštine; • porast interesa za manje kulturne događaje, rezidencijalne programe, edukativne kampove i specijalizirane festivale u 	<ul style="list-style-type: none"> • dugoročno smanjenje broja djece i učenika u manjim sredinama; • centralizacija obrazovnog sustava i racionalizacija mreže ustanova; • nacionalni nedostatak nastavnog, stručnog i kulturnog kadra; • konkurencija većih urbanih sredina u privlačenju kvalificiranih stručnjaka; • fiskalna ograničenja države koja mogu smanjiti ulaganja u obrazovanje, kulturu, sport i društvene programe; • rizik smanjenja dostupnosti EU sredstava nakon 2027. godine; • porast troškova organizacije kulturnih i sportskih sadržaja; • komercijalizacija kulturne ponude i pritisak homogenizacije sadržaja u turističkim destinacijama; • negativni učinci masovnog turizma na baštinu, javne prostore i lokalni identitet; • klimatske promjene i ekstremni vremenski uvjeti koji ograničavaju održavanje aktivnosti na otvorenom te povećavaju sigurnosne rizike za zajednicu;

<p>uključenosti djece i mladih;</p> <ul style="list-style-type: none"> • postoje osnovni sportski kapaciteti i aktivni klubovi u više disciplina; • organiziran sustav civilne zaštite i vatrogastva prilagođen otočnim uvjetima; • postojanje operativnih snaga važnih za sigurnost zajednice (DVD, civilna zaštita, Crveni križ i drugi dionici); • prepoznata potreba jačanja otpornosti zajednice kroz planirane investicije u vatrogasnu i sigurnosnu infrastrukturu. 	<p>odrasle stanovnike otoka;</p> <ul style="list-style-type: none"> • nedovoljna digitalna pismenost dijela stanovništva, osobito starije populacije; • otočna izdvojenost povećava zahtjevnost reakcije u kriznim i izvanrednim situacijama. 	<p>autentičnim sredinama;</p> <ul style="list-style-type: none"> • nacionalni i europski programi potpore sportu, rekreaciji i zdravim stilovima života; • rast interesa za outdoor i rekreativne aktivnosti u prirodi; • povećan fokus javnih politika na otpornost zajednice, civilnu zaštitu i vatrogastvo; • dostupnost programa i fondova za jačanje kapaciteta udruga, ustanova i lokalnih partnerstava. 	<ul style="list-style-type: none"> • sezonsko povećanje opterećenja prostora i infrastrukture koje povećava sigurnosne rizike; • ovisnost o prometnoj povezanosti i vremenskim uvjetima u slučaju hitnih intervencija i kriznih situacija.
--	---	--	--

3. Ključni kratkoročni razvojni izazovi i potencijali Grada Cresa

Grad Cres u drugu polovicu desetljeća ulazi iz razvojno povoljne pozicije. Analitička podloga i SWOT analiza jasno pokazuju da se glavni kratkoročni razvojni izazovi ne svode na pojedinačne sektore, nego proizlaze iz međusobnog preklapanja više strukturnih pritisaka: ograničenosti prostora, sezonalnosti, demografskog starenja, potrebe za zadržavanjem kadrova, visokih troškova infrastrukture i zahtjeva za istodobnim očuvanjem okoliša i podizanjem kvalitete života. Istodobno, Cres raspolaže važnim razvojnim prednostima – očuvanim prostorom i identitetom, stabilnim fiskalnim kapacitetom, iskustvom u pripremi i provedbi projekata, aktivnim lokalnim institucijama i partnerstvima te sve jasnijim razvojnim inicijativama koje mogu biti osnova za provedive prioritete u ovom mandatnom razdoblju. Važan razvojni potencijal Grada proizlazi i iz već aktivnih projektnih inicijativa u području energetske tranzicije, održivog upravljanja resursima i inovativnih otočnih rješenja, koje potvrđuju da Cres raspolaže konkretnim iskustvom u povezivanju strateških ciljeva s provedivim projektima.

3.1. Upravljanje razvojem i stvaranje preduvjeta za provedbu

Jedan od ključnih kratkoročnih razvojnih izazova Grada Cresa odnosi se na sposobnost upravljanja razvojem i stvaranja preduvjeta za provedbu planiranih zahvata. U otočnim uvjetima razvoj ne ovisi samo o raspoloživim financijskim sredstvima, nego i o kvaliteti upravljanja, pravodobnoj pripremi projektne i prostorno-planske dokumentacije, rješavanju imovinsko-pravnih odnosa, digitalizaciji postupaka i sposobnosti gradske uprave da složene razvojne potrebe prevede u ograničen broj provedivih i međusobno usklađenih projekata. U tom je smislu osobito važno što Cres već raspolaže određenim upravljačkim i razvojnim alatima: razvijenim sustavom savjetovanja s javnošću, digitalnim alatima

transparentnosti, GIS-om kao podlogom za operativno upravljanje prostorom te praksama participativnijeg odlučivanja koje mogu pridonijeti boljem povezivanju razvojnih odluka sa stvarnim potrebama zajednice.

Važan dio tog izazova odnosi se i na prostorno planiranje, koje na Cresu nema samo tehničku ili regulatornu ulogu, nego predstavlja jedan od temeljnih preduvjeta razvoja. Ograničen prostor, osjetljiv okoliš, potreba za stanovanjem, prometom u mirovanju, razvojem luka, javnih sadržaja i komunalne infrastrukture znače da se bez kvalitetnog i ažurnog planskog okvira ne mogu otvoriti ni novi razvojni zahvati. Upravo zato je važno što se prostorno-planski okvir već mijenja i prilagođava novim okolnostima, uključujući i donošenje novog UPU krajem 2024. godine, kao i potrebu daljnjeg planskog otvaranja pojedinih razvojno osjetljivih područja. To potvrđuje da će u narednom razdoblju upravo planiranje, usklađivanje i priprema dokumentacije biti jedan od ključnih razvojnih poslova Grada, a ne samo administrativna pozadina drugih projekata.

Razvojni potencijal Cresa u ovom segmentu leži u tome što Grad već ima iskustvo u korištenju županijskih, otočnih i europskih razvojnih mehanizama te u pripremi projekata koji se mogu kandidirati za vanjske izvore financiranja. Uvrštavanje važnih zahvata u otočni i županijski razvojni okvir, kao i sposobnost povezivanja lokalnih potreba s instrumentima poput ITP-a, pokazuju da Cres ne djeluje samo reaktivno, nego sve više planski. Međutim, praksa pokazuje da će uspješnost tog pristupa ovisiti o tome hoće li Grad moći istodobno jačati digitalizaciju uprave, transparentnost, participativnost, prostorno-plansku spremnost i provedbene kapacitete. Upravo u toj sposobnosti da razvoj vodi organizirano, fazno i realno leži jedan od najvažnijih kratkoročnih potencijala Grada Cresa.

3.2. Održivo gospodarstvo, turizam više kvalitete i lokalna valorizacija resursa

Gospodarski razvoj Cresa u kratkoročnom razdoblju suočen je s dvostrukim izazovom. S jedne strane, turizam ostaje glavni generator prihoda, zaposlenosti i ukupne gospodarske aktivnosti, ali istodobno stvara izraženu sezonalnost, pojačan pritisak na prostor i infrastrukturu te veliku ovisnost o raspoloživosti radne snage i smještaja za radnike. S druge strane, iako Cres raspolaže snažnim lokalnim resursima i prepoznatljivim proizvodima, korist od turističke aktivnosti još se ne prelijeva dovoljno snažno na širi lokalni gospodarski krug. To je posebno vidljivo u slabijoj povezanosti turizma s poljoprivredom, ribarstvom, obrtom, otočnim oznakama kvalitete i lokalnim dobavljačima, zbog čega dio razvojne vrijednosti ostaje nedovoljno iskorišten.

U poljoprivredi i ribarstvu Cres ima snažnu identitetsku i proizvodnu osnovu, ali i niz vrlo konkretnih ograničenja. Ovčarstvo i maslinarstvo i dalje su među najsnažnijim otočnim granama, no njihovu održivost opterećuju usitnjenost i dostupnost parcela, zastarjela mehanizacija, potreba za ulaganjima u putove i pristup zemljištu te pritisak divljači koji osobito pogađa tradicionalni ekstenzivni

uzgoj. Istodobno, iako Cres raspolaže prepoznatljivim proizvodima i oznakama kvalitete, njihova tržišna i ugostiteljska valorizacija još uvijek nije dovoljno snažna. Sličan problem prisutan je i u ribarstvu i akvakulturi, gdje proizvodnja postoji, ali povezanost s otočnim tržištem, lokalnom opskrbom i svakodnevnim životom zajednice još nije razvijena u punoj mjeri.

Dodatno ograničenje razvoja predstavlja nedostatak odgovarajućih poslovnih, proizvodnih i skladišnih prostora. To se posebno vidi kod malih poduzetnika, obrtnika, poljoprivrednika i građevinskog sektora, koji imaju potrebu za funkcionalnim prostorima za rad, skladištenje i razvoj djelatnosti, ali takva infrastruktura zasad ne prati stvarne potrebe otočnog gospodarstva. U otočnim uvjetima to pitanje nije moguće odvojiti ni od smještaja radne snage, jer gospodarska održivost sve više ovisi o sposobnosti da se istodobno osiguraju prostori za poslovanje i uvjeti za boravak radnika potrebnih lokalnom gospodarstvu.

Istodobno, razvojni potencijali Cresa u ovom segmentu vrlo su izraženi. Turizam se već sada sve jasnije usmjerava prema kvaliteti, održivosti i sadržajnijem iskustvu, a ne prema masovnom rastu. Otvaranje hotela više kategorije i ulaganja postojećih turističkih sustava pokazuju da Cres ima realnu osnovu za razvoj turizma više kvalitete, jačanje predsezone i posezone te privlačenje novih tržišnih segmenata. Poseban potencijal leži i u tome što otok raspolaže autentičnim resursima koji se mogu snažnije valorizirati: prirodnim posebnostima (poglavito Bjeloglavi supovi), baštinom, lokalnim proizvodima, tradicijom ovčarstva i maslinarstva, ribarstvom, manjim naseljima i interpretacijskim sadržajima koji mogu dati veću dubinu turističkom doživljaju.

U tom je smislu posebno važno da Cres ne gradi razvoj samo na volumenu turističkog prometa, nego na jačanju njegove dodane vrijednosti. To uključuje snažnije povezivanje turizma s lokalnom proizvodnjom, certificiranim i brendiranim otočnim proizvodima, kvalitetnijom interpretacijom identiteta mjesta i sadržajima koji mogu produljiti boravak gostiju i povećati korist za zajednicu. Upravo u spoju kvalitetnijeg turizma, lokalnih proizvoda, malog poduzetništva i jačanja poslovne infrastrukture leži jedan od najvažnijih kratkoročnih razvojnih potencijala Cresa.

3.3. Komunalna infrastruktura, mobilnost i okolišna otpornost

Jednako važan skup kratkoročnih razvojnih izazova odnosi se na komunalnu infrastrukturu, mobilnost i okolišnu otpornost, jer upravo u tom segmentu najizraženije dolaze do izražaja ograničenja otočnog razvoja. Na Cresu prometni, komunalni i okolišni sustavi tijekom većeg dijela godine moraju funkcionirati za potrebe stalnog stanovništva, a zatim se u vrlo kratkom razdoblju prilagoditi višestruko većem broju korisnika. Takvi uvjeti povećavaju troškove održavanja, pojačavaju pritisak na prostor i traže znatno veću razinu operativne otpornosti nego u usporedivim kopnenim sredinama. Poseban izazov pritom predstavlja

činjenica da se svakodnevna funkcionalnost otoka i dalje u velikoj mjeri oslanja na trajektnu i lučku povezanost, dok unutarnja prometna mreža, osobito prema manjim i udaljenijim naseljima, ne prati uvijek stvarne potrebe stanovništva tijekom cijele godine.

U prometnom smislu kao jedan od najizraženijih problema nameće se promet u mirovanju. U samom Cresu, ali i u nizu drugih naselja, posebno u Valunu, Belom i Lubenicama, raspoloživi kapaciteti parkiranja ne prate sezonski i prostorni pritisak, dok dodatno ograničenje predstavljaju složeni imovinsko-pravni odnosi i skućene mogućnosti širenja. Uz to, javni prijevoz među naseljima i dalje je slabije prilagođen svakodnevnom ritmu života, što pojačava oslonjenost na osobni automobil i dodatno otežava funkcionalnu povezanost otoka. Iako su u tijeku važni zahvati na državnim cestama i lučkoj infrastrukturi, uključujući ulaganja u cestovne pravce prema sjevernom dijelu otoka te kontinuitet većih ulaganja u luke Cres i Martinšćicu, prometna povezanost i dalje ostaje jedno od temeljnih pitanja sigurnosti, dostupnosti i ravnomjernijeg razvoja područja Grada Cresa.

Slična napetost između postojećeg stanja i razvojnih potreba vidljiva je i u komunalnoj infrastrukturi. U vodoopskrbi i odvodnji ostaju otvorena pitanja ravnomjerne dostupnosti sustava, smanjenja gubitaka, daljnjeg širenja mreže prema manjim naseljima te podizanja standarda pročišćavanja i oborinske odvodnje. U otočnim uvjetima i sama institucionalna promjena upravljanja sustavom, nakon pripajanja Vodoopskrbe i odvodnje Cres-Lošinj društvu Ponikve voda, dodatno naglašava osjetljivost pitanja lokalnog utjecaja na buduće razvojne odluke. U gospodarenju otpadom vidljiv je napredak i prijelaz prema razvijenijem sustavu odvajanja i obrade, ali izazovi sezonalnosti, otočnog transporta otpada te potrebe za dodatnom opremom, logističkim i skladišnim kapacitetima i dalje ostaju vrlo izraženi. Zato komunalna infrastruktura na Cresu nije samo tehnički sustav održavanja standarda, nego jedno od glavnih područja na kojem građani neposredno mjere ravnomjernost razvoja i kvalitetu svakodnevnog života.

Istodobno, upravo u ovom segmentu Cres raspolaže i snažnim razvojnim potencijalima. Očuvan prostor i okoliš, razvijen planski okvir, projekti u pripremi i provedbi te postupno jačanje komunalnih kapaciteta daju dobru osnovu da se postojeća uska grla rješavaju fazno i ciljano. To se posebno odnosi na mogućnost povezivanja prometnih, komunalnih i energetske zahvata u jedinstveniji model otpornosti otoka. Energetska tranzicija pritom ima posebno mjesto, jer se na Cresu više ne promatra samo kao pitanje opskrbe električnom energijom, nego kao dio šire otočne tranzicije prema decentraliziranijem, održivijem i otpornijem sustavu. Postojeći strateški i institucionalni okvir, uključujući Clean Energy for EU Islands, SECAP i razvoj energetske zajednice, pokazuje da Cres u tom području ima realnu osnovu za iskorak. Ključ kratkoročnog razvoja zato neće biti u pokušaju rješavanja svega odjednom, nego u sposobnosti da se promet, vode, otpad, energija i zaštita okoliša vode kao međusobno povezani sustav, usmjeren na kvalitetu života, otpornost naselja i dugoročnu održivost otočnog prostora.

3.4. Društveni razvoj, javne usluge i identitet zajednice

Posebno važan skup kratkoročnih razvojnih izazova i potencijala odnosi se na društveni razvoj, javne usluge i identitet zajednice, jer upravo na tom području Cres najizravnije pokazuje koliko razvoj otoka ovisi o svakodnevnoj kvaliteti života stanovnika. Demografska slika potvrđuje da Grad ulazi u novo razdoblje u uvjetima negativne prirodne promjene, izraženog starenja stanovništva i prostorne koncentracije stanovnika u naselju Cres, dok manja naselja ostaju osjetljiva na depopulaciju i slabljenje društvene vitalnosti. Istodobno, pozitivan migracijski saldo pokazuje da Cres i dalje ima privlačnost kao mjesto za život, ali i da ta privlačnost sama po sebi nije dovoljna ako se ne pretvori u trajno naseljavanje. U tom se smislu kao jedno od središnjih pitanja nameće stanovanje, ne samo za mlade obitelji nego i za stručni kadar u zdravstvu, obrazovanju, socijalnoj skrbi i gradskoj upravi. Upravo zato društveni razvoj Cresa u narednom razdoblju ne može biti odvojen od pitanja dostupnosti javnih usluga, ravnomjernog razvoja naselja i mogućnosti da ljudi na otoku žive tijekom cijele godine, a ne samo sezonski.

U sustavu odgoja i obrazovanja Cres raspolaže važnim institucionalnim kontinuitetom, ali se i ovdje jasno vide otočna ograničenja. Predškolski odgoj, osnovna škola i područni odjel srednje škole čine temelj demografske održivosti i kvalitete života obitelji, no njihova dugoročna stabilnost ovisi o kadrovima, prostornim kapacitetima, logistici i standardu usluga. Posebno se ističe opterećenost vrtićkih kapaciteta, potreba za daljnjim jačanjem jasličkog segmenta i dodatnih sadržaja te važnost zadržavanja dostupnog i kvalitetnog obrazovanja na otoku kao jedne od ključnih pretpostavki ostanka mladih obitelji. U tom smislu Cres raspolaže i jasnim razvojnim potencijalima: besplatan vrtić, sustav stipendija, prijevozne pogodnosti i opći obrazovni kontinuitet predstavljaju stvarne demografske poluge, ali njihov puni učinak ovisit će o tome hoće li biti povezani sa stanovanjem, radnim uvjetima i širim standardom života.

Slična logika vrijedi i za zdravstvo i socijalnu skrb. Otočna dostupnost primarne zdravstvene zaštite i osnovnih oblika socijalne podrške predstavlja veliku vrijednost za zajednicu, ali praksa pokazuje da održivost tih sustava sve više ovisi o mogućnosti privlačenja i zadržavanja stručnog kadra, osobito u uvjetima demografskog starenja i sezonskih pritisaka. Rast potreba starijeg stanovništva, ograničeni otočni kapaciteti skrbi i oslanjanje dijela usluga na kopno čine zdravstvo i socijalu jednim od osjetljivijih segmenata otočnog života. Istodobno, Cres i ovdje raspolaže važnim razvojnim potencijalima: priprema doma za starije osobe, jačanje izvaninstitucionalnih oblika skrbi, sezonski modeli rasterećenja zdravstvenog sustava i usmjerenje prema osiguravanju stanovanja za medicinski kadar pokazuju da Grad u ovom području već traži cjelovitiji odgovor. Kratkoročni razvojni izazov zato nije samo proširiti pojedine usluge, nego povezati zdravstvo, socijalu, stanovanje i organizaciju rada u održiv otočni model skrbi.

Uz javne usluge, za društvenu vitalnost Cresa posebno su važni kultura, sport i civilno društvo. Kulturna baština, muzejske i knjižnične djelatnosti, palača Moise,

sezonski i cjelogodišnji programi te prostori poput Susajde i ljetnog kina potvrđuju da kultura na Cresu nema samo reprezentativnu i turističku ulogu, nego i važnu funkciju u održavanju društvene kohezije i cjelogodišnjeg života zajednice. Istodobno, izazovi su vrlo konkretni: dio ključnih prostora zahtijeva sanaciju, funkcionalnu obnovu i jasnije programske modele, a dodatno se nameće potreba za sadržajima koji nisu usmjereni samo na posjetitelje, nego i na mlade, lokalno stanovništvo i zimski život otoka. U tom kontekstu važan razvojni potencijal leži u jačanju interpretacijskih sadržaja, povezivanju baštine s obrazovanjem i znanošću te aktiviranju prostora koji mogu istodobno služiti kulturi, mladima i zajednici.

Sport i civilno društvo dodatno potvrđuju da Cres raspolaže snažnim društvenim kapitalom. Velik broj aktivnih udruga, širok raspon djelatnosti i izražena uključenost djece, mladih i lokalnih zajednica pokazuju da društveni život otoka nije reducirana samo na formalne institucije. Istodobno, i ovdje su izazovi jasni: postojeća sportska infrastruktura ne prati u potpunosti potrebe klubova i rekreativnih korisnika, osobito u dvoranskim sportovima, a dio društvene dinamike i dalje ovisi o angažmanu relativno uskog kruga aktivnih pojedinaca. Upravo zato potencijal Cresa nije samo u postojećoj razini uključenosti, nego i u mogućnosti da kroz ulaganja u sportsku, kulturnu i društvenu infrastrukturu dodatno ojača kvalitetu života, međugeneracijsku povezanost i identitet zajednice. U konačnici, društveni razvoj Cresa u kratkoročnom razdoblju ovisit će o tome koliko će uspješno povezati demografsku otpornost, javne usluge, kulturu, sport i civilni sektor u zajednički okvir života na otoku koji je istodobno uključiv, funkcionalan i privlačan za ostanak tijekom cijele godine.

4. Strateški okvir provedbenog programa

4.1. Vizija

Cres je uređen, uključiv i održiv otočni grad visoke kvalitete života, koji čuva svoje prirodne i kulturne vrijednosti, ravnomjerno razvija svoja naselja te stvara uvjete za siguran, kvalitetan i dostojanstven život svih generacija.

4.2. Misija

Misija Grada Cresa je odgovornim, transparentnim i uključivim upravljanjem stvarati uvjete za kvalitetan život stanovnika u svim dijelovima grada i otoka, uz očuvanje prostora, prirodnih resursa i lokalnog identiteta. Grad Cres svoju misiju ostvaruje kroz unaprjeđenje komunalne i društvene infrastrukture, jačanje dostupnosti javnih usluga, poticanje održivog gospodarstva te stvaranje preduvjeta za demografsku otpornost, ravnomjerniji razvoj naselja i dugoročnu kvalitetu života. U provedbi svojih zadaća Grad djeluje kao pouzdan servis građana, partner ustanovama, gospodarstvu i civilnom društvu te kao nositelj razvojnih inicijativa koje odgovaraju na stvarne potrebe otočne zajednice.

5. Prioriteti i mjere provedbenog programa

PRIORITET 1: Jačanje upravljačkih kapaciteta i stvaranje preduvjeta za provedbu razvoja

Prioritet je usmjeren na jačanje sposobnosti Grada Cresa da razvoj vodi planski, koordinirano i provedivo, u uvjetima otočnosti koja povećava troškove, usporava pripremu zahvata i pojačava važnost pravodobnog planiranja. Analitička podloga jasno pokazuje da razvoj Cresa ne ovisi samo o financijskim mogućnostima, nego i o kvaliteti upravljanja, spremnosti projektne i prostorno-planske dokumentacije, rješavanju imovinsko-pravnih odnosa, dostupnosti stručnih kadrova, digitalizaciji procesa i sposobnosti gradske uprave da istodobno vodi veći broj složenih zahvata. U tom smislu upravljanje razvojem na Cresu nije pomoćna administrativna funkcija, nego jedan od temeljnih razvojnih resursa. Posebna važnost ovog prioriteta proizlazi iz činjenice da je prostorno planiranje na Cresu izravno povezano s mogućnošću rješavanja stvarnih otočnih uskih grla: stanovanja za deficitarna zanimanja, prometa u mirovanju, razvoja luka, javnih sadržaja, komunalne infrastrukture i novih razvojnih zona. Jednako su važni i digitalni te organizacijski alati upravljanja, poput GIS-a, transparentnog proračuna, participativnog budžetiranja i daljnje digitalizacije usluga prema građanima i gospodarstvu. Ovaj prioritet zato obuhvaća jačanje planskog, organizacijskog i upravljačkog kapaciteta Grada kao preduvjeta za učinkovitu provedbu svih ostalih razvojnih prioriteta. Poseban naglasak stavlja se na stvaranje uvjeta za pravodobnu pripremu projekata, jačanje transparentnosti i participativnosti te usklađivanje lokalnih razvojnih potreba s otočnim, županijskim i europskim okvirima financiranja.

1.1. Jačanje upravljačkih kapaciteta, digitalizacije i transparentnosti gradske uprave		
OZNAKA MJERE:	reformaska (R)	
NADLEŽNOST:	Jedinstveni upravni odjel	
OPIS MJERE:	Svrha mjere je povećati učinkovitost, dostupnost i otvorenost rada gradske uprave kako bi kvalitetnije odgovarala na potrebe građana, gospodarstva i svakodnevnog upravljanja prostorom i komunalnim sustavima. Mjera podrazumijeva jačanje stručnih kapaciteta uprave, nastavak digitalizacije usluga, daljnje unaprjeđenje GIS sustava, uvođenje digitalne prijave komunalnih problema te nastavak provedbe participativnog budžetiranja i drugih rješenja koja doprinose većoj transparentnosti i uključivanju građana.	
KLJUČNE AKTIVNOSTI:	<ul style="list-style-type: none"> • edukacije i stručna usavršavanja zaposlenika • nastavak digitalizacije usluga za građane i gospodarstvo • daljnje unaprjeđenje GIS sustava • provedba projekta participativnog budžetiranja • uvođenje sustava digitalne prijave komunalnih problema • projekt Digital Islands 	
POKAZATELJI REZULTATA:	<ul style="list-style-type: none"> • broj uvedenih digitalnih usluga i e-alata (e-obraci, prijave, uvid u status predmeta, e-upisi, e-natječaji, GIS slojevi) CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 15 novih digitalnih usluga/alata • broj projekata financiranih kroz participativno budžetiranje CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 9 (3 godišnje) 	
DOPRINOS CILJEVIMA:	ODRŽIVOG RAZVOJA UN AGENDE 2030.	PLANA RAZVOJA PGŽ 2022.-2027.
	SDG 16 – Mir, pravda i snažne institucije	1.2. Gospodarski rast usmjeren na jačanje izvoza podizanjem produktivnosti i digitalne transformacije

1.2. Jačanje prostorno-planske, projektne i provedbene spremnosti za razvojne zahvate		
OZNAKA MJERE:	reformaska (R)	
NADLEŽNOST:	Jedinstveni upravni odjel	
OPIS MJERE:	Mjera cilja povećati spremnost Grada za pravodobnu pripremu i provedbu razvojnih zahvata kroz izradu prostorno-planske i projektne dokumentacije te rješavanje ključnih preduvjeta za realizaciju ulaganja. Mjera obuhvaća izradu urbanističkih planova uređenja za luku Beli i Porozine, ishodenje građevinske dozvole za parterno uređenje pomorskog dobra od područja lučke uprave prema centru mjesta te pripremu projektne dokumentacije i drugih stručnih, upravnih i tehničkih podloga potrebnih za pokretanje i provedbu projekata. Time se smanjuju razvojna uska grla, ubrzava operativna spremnost Grada i stvaraju preduvjeti za uređenije i učinkovitije upravljanje prostorom.	
KLJUČNE AKTIVNOSTI:	<ul style="list-style-type: none"> • izrada UPU za luku Beli, Porozine i Pržić • ishodenje građevinske dozvole za parterno uređenje pomorskog dobra od područja lučke uprave prema centru mjesta • priprema projektne dokumentacije i drugi zahvati koji su preduvjet provedbe projekata 	
POKAZATELJI REZULTATA:	<ul style="list-style-type: none"> • broj izrađenih i usvojenih prostorno-planskih i projektnih dokumenata k CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 2 • broj razvojnih projekata spremnih za prijavu, ugovaranje ili početak provedbe na temelju pripremljene dokumentacije CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 8 (2 godišnje) 	
DOPRINOS CILJEVIMA:	ODRŽIVOG RAZVOJA UN AGENDE 2030.	PLANA RAZVOJA PGŽ 2022.-2027.
	SDG 16 – Mir, pravda i snažne institucije	3.1. Pametan i održiv pristup upravljanju prostorom i prirodnim resursima

PRIORITET 2: Razvoj održivog gospodarstva, turizma više kvalitete I lokalne proizvodnje

Jačanje gospodarske otpornosti Cresa kroz razvoj modela koji neće počivati isključivo na sezonskom turističkom prometu, nego na snažnijem povezivanju turizma s lokalnom proizvodnjom, poduzetništvom i identitetom otoka. Gospodarstvo Cresa izrazito oslonjeno na turizam, uz velik udio mikro i malih poslovnih subjekata, visoku sezonalnost i rastući problem radne snage i smještaja za radnike. Istodobno, turistička potrošnja još se ne prelijeva dovoljno snažno na ostatak lokalnog gospodarstva, osobito na poljoprivredu, ribarstvo, obrt i otočne proizvode. Upravo zato razvojni izazov nije samo zadržati turističku konkurentnost, nego povećati korist koju turizam stvara za zajednicu tijekom cijele godine. Poseban naglasak je na daljnje usmjeravanje turizma prema kvaliteti, održivosti i sadržajnijem iskustvu, uz jačanje predsezone i posezone, bolju interpretaciju identiteta mjesta, snažniji storytelling i šire uključivanje lokalnih proizvoda i dobavljača u turistički lanac vrijednosti. U tom okviru važnu ulogu imaju i selektivni oblici turizma, razvoj hotelske i kamping ponude više kvalitete, valorizacija prirodnih i kulturnih posebnosti te jačanje tržišne prepoznatljivosti otočnih resursa. S druge strane, u lokalnoj proizvodnji i poduzetništvu prioritet podrazumijeva jačanje preradbenih i skladišnih kapaciteta, razvoj poduzetničke infrastrukture, bolju dostupnost poslovnih prostora i snažniju potporu poljoprivredi, ribarstvu i malom gospodarstvu. Posebno je važno stvarati uvjete u kojima će maslinarstvo, ovčarstvo, akvakultura, lokalni proizvodi i male otočne djelatnosti biti vidljivije povezani s tržištem, ugostiteljstvom i svakodnevnim životom zajednice. Time ovaj

prioritet postaje ključan za razvoj gospodarstva koje je istodobno konkurentno, održivo i ukorijenjeno u lokalne resurse Cres.

2.1. Jačanje poduzetničke infrastrukture i konkurentnosti lokalnog gospodarstva		
OZNAKA MJERE:	investicijska (I)	
NADLEŽNOST:	Jedinstveni upravni odjel	
OPIS MJERE:	Svrha mjere je ojačati uvjete za razvoj konkurentnijeg, otpornijeg i raznovrsnijeg lokalnog gospodarstva kroz ulaganja u poduzetničku infrastrukturu, izravnu podršku poduzetnicima i jačanje poslovnog okruženja. Mjera obuhvaća razvoj poduzetničkog inkubatora, izgradnju poduzetničke zone s proizvodnim i skladišnim prostorima, provedbu programa subvencija za poduzetnike, potporne aktivnosti za malo gospodarstvo i lokalne poslovne inicijative, podršku radu mjesnih odbora u funkciji ravnomjernijeg lokalnog razvoja te aktivnosti usmjerene na integraciju stranih radnika kao važnog dijela raspoložive radne snage.	
KLJUČNE AKTIVNOSTI:	<ul style="list-style-type: none"> • projekt razvoja poduzetničkog inkubatora Volnik • projekt izgradnje poduzetničke zone s proizvodnim i skladišnim prostorima • program subvencije za poduzetnike • podrška radu mjesnih odbora • potporne aktivnosti za malo gospodarstvo i lokalne poslovne inicijative • program integracije stranih radnika 	
POKAZATELJI REZULTATA:	<ul style="list-style-type: none"> • broj poduzetnika i obrtnika korisnika potpora i/ili subvencija CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 20 • broj novih poslovnih subjekata koji koriste poduzetničku infrastrukturu ili raspoložive proizvodne i skladišne kapacitete CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 10 • broj stranih radnika uključenih u programe integracije CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 15 	
DOPRINOS CILJEVIMA:	ODRŽIVOG RAZVOJA UN AGENDE 2030.	PLANA RAZVOJA PGŽ 2022.-2027.
	SDG 8 – Dostojanstven rad i gospodarski rast	1.3. Atraktivno poslovno okruženje za zapošljavanje, rast i ulaganja

2.2. Unaprjeđenje održivog turizma više kvalitete i cjelogodišnje destinacijske ponude		
OZNAKA MJERE:	investicijska (I)	
NADLEŽNOST:	Jedinstveni upravni odjel, Turistička zajednica Grada Cresa, OTRA	
OPIS MJERE:	Mjerom se unaprjeđuje turistički razvoj u smjeru veće kvalitete, održivosti i ravnomjernije raspoređenosti aktivnosti tijekom godine, uz snažnije oslanjanje na autentične lokalne vrijednosti, baštinu i doživljaj prostora. Mjera obuhvaća izradu Plana upravljanja destinacijom, podršku aktivnostima TZ-a, potporu kreativnim i nišnim manifestacijama te druge aktivnosti usmjerene na oblikovanje prepoznatljivije i sadržajnije destinacijske ponude više dodane vrijednosti.	
KLJUČNE AKTIVNOSTI:	<ul style="list-style-type: none"> • izrada Plana upravljanja destinacijom Grada Cresa • podrška aktivnostima TZ-a: nova web stranica, AI asistent, QR kodovi, tematske staze i ture • Podrška kreativnim i nišnim manifestacijama (Fantasy festival) • projekt Value Plus • program unaprjeđenja održivog turizma više kvalitete i cjelogodišnje destinacijske ponude 	
POKAZATELJI REZULTATA:	<ul style="list-style-type: none"> • broj noćenja ostvarenih izvan glavnih ljetnih mjeseci (siječanj-lipanj i listopad-prosinac) CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: +15 % u odnosu na 2025. • broj novih ili unaprjeđenih turističkih proizvoda i sadržaja usmjerenih na cjelogodišnju ponudu i turizam više kvalitete CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 8 • prosječna ocjena zadovoljstva turista i jednodnevnih posjetitelja CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: ≥ 9 / 10 	
DOPRINOS CILJEVIMA:	ODRŽIVOG RAZVOJA UN AGENDE 2030.	PLANA RAZVOJA PGŽ 2022.-2027.
	SDG 8 – Dostojanstven rad i gospodarski rast	1.2. Gospodarski rast usmjeren na jačanje izvoza podizanjem produktivnosti i digitalnu transformaciju

2.3. Jačanje lokalne proizvodnje, poljoprivrede, ribarstva i otočnih proizvoda		
OZNAKA MJERE:	investicijska (I)	
NADLEŽNOST:	Jedinstveni upravni odjel	
OPIS MJERE:	Svrha mjere je ojačati dugoročnu održivost i tržišnu konkurentnost lokalne proizvodnje kroz potporu poljoprivredi, ribarstvu i proizvodima koji proizlaze iz tradicije, znanja i resursa prostora. Mjera obuhvaća provedbu programa subvencija poljoprivrednicima, podršku proizvodima s oznakom kvalitete, održavanje i probijanje maslinarskih puteva, provedbu projekata mobilne ribarnice i gradskog pčelinjaka te aktivnosti usmjerene na revitalizaciju ovčarstva i jačanje uvjeta za rad u sektoru.	
KLJUČNE AKTIVNOSTI:	<ul style="list-style-type: none"> • program subvencije poljoprivrednicima • program podrške proizvodima s oznakom kvalitete • zamjena nekretnine i davanje zemljišta zadruzi za klaonicu • podrška radu lovačkim društvima • održavanje i probijanje maslinarskih puteva • projekt "mobilna ribarnica" • projekt gradski pčelinjak • program podrške revitalizaciji ovčarstva 	
POKAZATELJI REZULTATA:	<ul style="list-style-type: none"> • broj korisnika potpora i programa usmjerenih na poljoprivredu i ribarstvo CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 35 • broj lokalnih proizvođača uključenih u sustave oznake kvalitete CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 6 • ukupni prihodi sektora poljoprivrede i ribarstva na području Grada Cresa CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: +10 % u odnosu na 2025. 	
DOPRINOS CILJEVIMA:	ODRŽIVOG RAZVOJA UN AGENDE 2030.	PLANA RAZVOJA PGŽ 2022.-2027.
	SDG 2 – Iskorijeniti glad	3.1. Pametan i održiv pristup upravljanju prostorom i prirodnim resursima

PRIORITET 3: Unaprjeđenje komunalne infrastrukture, mobilnosti i otpornosti

Ovaj prioritet usmjeren je na jačanje funkcionalnosti otočnog prostora kroz postupno i ciljano unaprjeđenje komunalne infrastrukture, prometne povezanosti i otpornosti sustava na sezonske i razvojne pritiske. Prometni, komunalni i okolišni sustavi na Cresu su međusobno snažno povezani te izravno određuju kvalitetu života stanovništva, dostupnost usluga, sigurnost svakodnevnog funkcioniranja i mogućnosti razvoja naselja. Posebnu težinu imaju sezonalnost, ovisnost o trajektnom prometu, slabija unutarnja prometna povezanost pojedinih naselja, problem prometa u mirovanju, osjetljivost sustava vodoopskrbe i odvodnje te potreba za daljnjim razvojem gospodarenja otpadom, lučke infrastrukture i energetske rješenja. Prioritet zato obuhvaća ne samo infrastrukturna ulaganja u užem smislu, nego i pametnije upravljanje postojećim prostorom i sustavima. U prometu to znači daljnji razvoj i bolju organizaciju cestovne i lučke povezanosti, sustava parkiranja te unutarnje dostupnosti naselja. U komunalnom smislu to uključuje daljnje širenje i modernizaciju vodoopskrbe i odvodnje, povećanje standarda gospodarenja otpadom, razvoj energetske učinkovitijih i otpornijih rješenja te jačanje sposobnosti komunalnog sustava da odgovori na veći broj korisnika tijekom turističke sezone. Posebno je važno da se taj razvoj vodi integrirano, odnosno da promet, komunalne usluge, energija i upravljanje prostorom ne budu promatrani odvojeno. U otočnim uvjetima upravo takav pristup omogućuje da komunalna infrastruktura prestane biti samo područje održavanja postojećeg stanja i postane aktivan čimbenik otpornosti, ravnomjernijeg razvoja naselja i dugoročne održivosti Cresa.

3.1. Unaprjeđenje komunalne infrastrukture i usluga		
OZNAKA MJERE:	investicijska (I)	
NADLEŽNOST:	Jedinstveni upravni odjel, Komunalne usluge Cres Lošinj d.o.o.	
OPIS MJERE:	Svrha mjere je podići pouzdanost, učinkovitost i kvalitetu komunalnih sustava i usluga kako bi se osigurali bolji uvjeti svakodnevnog života, urednije upravljanje prostorom i veća otpornost na infrastrukturna opterećenja. Mjera obuhvaća ulaganja u sustave pročišćavanja voda i odvodnje oborinskih voda, razvoj infrastrukture za gospodarenje otpadom, jačanje operativnih kapaciteta komunalnog poduzeća kroz nabavu mehanizacije i opreme, unaprjeđenje sustava prikupljanja otpada u manjim naseljima te generalno podizanje komunalnog standarda i dostupnosti osnovnih javnih usluga.	
KLJUČNE AKTIVNOSTI:	<ul style="list-style-type: none"> • projekt drugog stupnja pročišćavanja vode • fazni projekt izgradnje sustava pročišćavanja oborinskih voda • projekt izgradnje kompostane • projekt izgradnje betonske pregrade i hale za glomazni i sortirani otpad • nabava mehanizacije za komunalno poduzeće za otpad i komunalne poslove • projekt desalinizatora u naselju Beli • projekt proširenja groblja i izgradnje nove mrtvačnice 	
POKAZATELJI REZULTATA:	<ul style="list-style-type: none"> • količina odvojeno prikupljenog i obrađenog otpada u ukupnom sustavu gospodarenja otpadom CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: +25 % u odnosu na početnu godinu • broj izgrađenih, opremljenih ili unaprjeđenih komunalnih objekata i sustava CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 5 	
DOPRINOS CILJEVIMA:	ODRŽIVOG RAZVOJA UN AGENDE 2030.	PLANA RAZVOJA PGŽ 2022.-2027.
	SDG 6 – Čista voda i sanitarni uvjeti	3.3. Kvalitetna, dostupna i održiva javna i komunalna infrastruktura na cjelokupnom području

3.2. Pобољшanje prometne infrastrukture, prometa u mirovanju i prometne sigurnosti		
OZNAKA MJERE:	investicijska (I)	
NADLEŽNOST:	Jedinstveni upravni odjel, Komunalne usluge Cres Lošinj d.o.o.	
OPIS MJERE:	Cilj mjere je unaprijediti prometnu funkcionalnost, dostupnost i sigurnost kroz ulaganja u prometnu infrastrukturu, uređenje prometa u mirovanju i bolju organizaciju kretanja u naseljima. Mjera obuhvaća pripremu dokumentacije i izgradnju javnih garaža, uređenje parkirališta, širenje sustava naplate i nadzora parkiranja, uvođenje kružnog prometovanja gdje je to potrebno, uređenje partera stare gradske jezgre te zahvate na uređenju i održavanju cesta, a s ciljem smanjenja prometnih pritisaka i podizanja kvalitete svakodnevnog kretanja stanovnika i posjetitelja.	
KLJUČNE AKTIVNOSTI:	<ul style="list-style-type: none"> • priprema projektne dokumentacije i izgradnja javnih garaža (u Jadranskoj ulici, kod budućeg Doma za starije i kod Kapetanije) • projekt izgradnje garažnog prostora za komunalno poduzeće • uređenje parkirališta u Cresu, Valunu i Belom • projekt širenja naplate parkinga i videonadzora te automatizirane naplate • uvođenje kružnog prometovanja u Lubenicama • izgradnja pristupne prometnice za Dom za starije • uređivanje partera stare gradske jezgre • uređenje i održavanje cesta 	
POKAZATELJI REZULTATA:	<ul style="list-style-type: none"> • broj novoizgrađenih ili uređenih parkirališnih mjesta CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 200 • duljina uređenih, rekonstruiranih ili unaprjeđenih prometnih površina CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 6 km • udio parkirališnih kapaciteta obuhvaćenih sustavom naplate, videonadzora i automatske naplate u ukupnom broju javnih parkirališnih mjesta (%) CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 75% 	
DOPRINOS CILJEVIMA:	ODRŽIVOG RAZVOJA UN AGENDE 2030.	PLANA RAZVOJA PGŽ 2022.-2027.
	SDG 11 – Održivi gradovi i zajednice	3.3. Kvalitetna, dostupna i održiva javna i komunalna infrastruktura na cjelokupnom području

3.3. Unaprjeđenje javnih površina, obalnog prostora i zelene mobilnosti		
OZNAKA MJERE:	investicijska (I)	
NADLEŽNOST:	Jedinstveni upravni odjel, Komunalne usluge Cres Lošinj d.o.o.	
OPIS MJERE:	Svrha mjere je unaprijediti kvalitetu, funkcionalnost i dostupnost javnih površina i obalnog prostora te potaknuti oblike kretanja koji doprinose ugodnijem boravku, boljoj povezanosti i višem standardu uređenja naselja. Mjera obuhvaća uređenje šetnica, plaža, trgova, rive i drugih javnih površina, pripremu projektne dokumentacije za nove pješačke i biciklističke pravce, unaprjeđenje biciklističke infrastrukture te podršku pripremi i provedbi zahvata koji doprinose stvaranja uređenijeg i pristupačnijeg javnog prostora.	
KLJUČNE AKTIVNOSTI:	<ul style="list-style-type: none"> ● projekt uređenja šetnica i plaža (sv. Petar – Grabar, Mali bok) ● projekt uređenja lungomare sv. Mikule ● priprema projektne dokumentacije za šetnicu i biciklističku stazu prema Valunu ● projekt uređenja trga i rive u Valunu ● unaprjeđenje biciklističkih staza ● uređenje partera ulice A. Tentora i Sv. Sidra ● podrška pripremi projektne dokumentacije i provedbi uređenja luke u Valunu 	
POKAZATELJI REZULTATA:	<ul style="list-style-type: none"> ● duljina novoizgrađenih i uređenih šetnica, biciklističkih i pješačkih staza CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 4 km ● površina uređenih ili obnovljenih javnih i obalnih prostora CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 2.000 m² 	
DOPRINOS CILJEVIMA:	ODRŽIVOG RAZVOJA UN AGENDE 2030.	PLANA RAZVOJA PGŽ 2022.-2027.
	SDG 11 – Održivi gradovi i zajednice	3.3. Kvalitetna, dostupna i održiva javna i komunalna infrastruktura na cjelokupnom području

3.4. Jačanje energetske otpornosti i zelene tranzicije komunalnih sustava		
OZNAKA MJERE:	investicijska (I)	
NADLEŽNOST:	Jedinstveni upravni odjel, Komunalne usluge Cres Lošinj d.o.o., OTRA	
OPIS MJERE:	Mjera cilja povećati energetske otpornost i ubrzati zelenu tranziciju komunalnih sustava kroz primjenu održivih rješenja, jačanje lokalnih kapaciteta i poticanje šireg uključivanja zajednice u energetske promjene. Obuhvaća ulaganja u ekološku javnu rasvjetu, podršku radu energetske zadruge Apsyrtides, provedbu razvojnih i pilot-projekata usmjerenih na energetske tranziciju te program potpore građanima za ulaganja povezana s energetske učinkovitošću i obnovljivim izvorima energije.	
KLJUČNE AKTIVNOSTI:	<ul style="list-style-type: none"> ● program uvođenja ekološke javne rasvjete kroz instalaciju solara ● podršku radu energetske zadruge Apsyrtides ● projekt LIFE ISLET ● projekt EcoMedIslands ● projekt NAHV – Dolina vodika ● projekt NASCHA ● program podrške građanima za energetske tranziciju ● provedbe I ažuriranje SECAP-a ● instalacija solarnih panela na zgrade u javnom vlasništvu 	
POKAZATELJI REZULTATA:	<ul style="list-style-type: none"> ● udio javne rasvjete opremljene solarnim rješenjima (%) CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: ≥ 95 % ● broj korisnika obuhvaćenih programima podrške za energetske tranziciju CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 20 ● rast članstva u energetske zadruzi Apsyrtides (%) CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: +25 % u odnosu na 2025. 	
DOPRINOS CILJEVIMA:	ODRŽIVOG RAZVOJA UN AGENDE 2030.	PLANA RAZVOJA PGŽ 2022.-2027.
	SDG 7 – Pristupačna i čista energija	3.2. Zelena i energetske tranzicija prema ugljičnoj neutralnosti

PRIORITET 4: Jačanje društvenog razvoja, javnih usluga i kvalitete života

Jačanje kvalitete života stanovnika kroz dostupnije i otpornije javne usluge, aktivniju demografsku i stambenu politiku te razvoj društvenih, kulturnih i sportskih sadržaja koji pridonose cjelogodišnjoj vitalnosti otoka neminovno je jedan od ključnih prioriteta za Grad Cres. Grad ulazi u novo plansko razdoblje u uvjetima starenja stanovništva, negativne prirodne promjene i izrazite potrebe za zadržavanjem mladih obitelji, stručnog kadra i društvene vitalnosti manjih naselja. U tom se kontekstu stanovanje, javne usluge i kvaliteta svakodnevnog života pojavljuju kao međusobno povezane teme: bez dostupnog vrtića, škole, zdravstva, socijalne skrbi, prostora za mlade i kulturnog života nije moguće dugoročno zadržati ni stanovništvo ni stručni kadar potreban za funkcioniranje otočne zajednice. Ovaj prioritet zato obuhvaća nekoliko međusobno povezanih razvojnih smjerova. Prvi je jačanje demografske otpornosti kroz aktivnu stambenu politiku, potporu obiteljima, privlačenje i zadržavanje deficitarnih zanimanja te stvaranje uvjeta za trajnije naseljavanje. Drugi je unaprjeđenje dostupnosti i kvalitete javnih usluga, osobito u predškolskom odgoju, obrazovanju, zdravstvu i socijalnoj skrbi, pri čemu je posebno važno povezati institucionalne kapacitete s realnim uvjetima života i rada na otoku. Treći je jačanje društvenog, kulturnog i sportskog života zajednice, kroz razvoj prostora i sadržaja za mlade, ulaganja u kulturnu i sportsku infrastrukturu, podršku udrugama i civilnom društvu te suvremenu interpretaciju baštine koja pridonosi i identitetu i kvaliteti života. Time ovaj prioritet ne obuhvaća samo "socijalna pitanja" u užem smislu, nego cjelokupni okvir života na otoku: od toga mogu li ljudi ostati živjeti na Cresu, do toga mogu li na njemu kvalitetno učiti, raditi, starjeti, sudjelovati u zajednici i koristiti javne sadržaje tijekom cijele godine.

4.1. Unaprjeđenje predškolskog, školskog i obrazovnog standarda djece i mladih

OZNAKA MJERE:	investicijska (I)	
NADLEŽNOST:	Jedinstveni upravni odjel, Komunalne usluge Cres Lošinj d.o.o.	
OPIS MJERE:	Svrha mjere je podići dostupnost i kvalitetu uvjeta za odrastanje, obrazovanje i razvoj djece i mladih kroz ulaganja u predškolsku infrastrukturu te sigurnije i kvalitetnije prostore za boravak i igru. Mjera obuhvaća dogradnju Dječjeg vrtića, izgradnju dječjih parkova te provedbu programa stipendiranja učenika i studenata, kako bi se dodatno ojačao obrazovni standard i stvorili bolji uvjeti za obitelji i mlade.	
KLJUČNE AKTIVNOSTI:	<ul style="list-style-type: none"> • projekt dogradnje Dječjeg vrtića Girice • uređenje igrališta DV Girice • projekt poboljšanja energetske učinkovitosti zgrade DV Girice • program izgradnje dječjih parkova (Beli, Valun, šetaliste u Cresu) • program stipendiranja učenika i studenata 	
POKAZATELJI REZULTATA:	<ul style="list-style-type: none"> • udio upisane djece u odnosu na broj zaprimljenih prijava za upis u dječji vrtić (%) <ul style="list-style-type: none"> CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 100 % • udio odobrenih stipendija i obrazovnih potpora u odnosu na broj zaprimljenih prijava (uz evidenciju ukupnog broja korisnika) <ul style="list-style-type: none"> CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 100 % • broj naselja obuhvaćenih novim igralištima i parkovima za djecu <ul style="list-style-type: none"> CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 4 	
DOPRINOS CILJEVIMA:	ODRŽIVOG RAZVOJA UN AGENDE 2030.	PLANA RAZVOJA PGŽ 2022.-2027.
	SDG 4 – Kvalitetno obrazovanje	2.1. Podrška osnivanju i funkcioniranju obitelji te razvoj sustava brige o djeci i mladima

4.2. Jačanje dostupnosti stanovanja, socijalnih i zdravstvenih usluga te skrbi za starije

OZNAKA MJERE:	investicijska (I)	
NADLEŽNOST:	Jedinstveni upravni odjel, Komunalne usluge Cres Lošinj d.o.o.	
OPIS MJERE:	Mjerom se cilja unaprijediti uvjete za stanovanje, dostupnost osnovnih zdravstvenih i socijalnih usluga te kvalitetu skrbi za starije osobe kako bi se ojačala sigurnost i održivost svakodnevnog života. Mjera obuhvaća izgradnju kadrovskih stanova i razvoj modela priuštivog stanovanja, podršku projektima smještaja i skrbi za starije, uređenje dodatnih prostora za boravak i usluge, kao i sufinanciranje programa udruga i inicijativa u području zdravstva, socijalne skrbi i aktivnog starenja.	
KLJUČNE AKTIVNOSTI:	<ul style="list-style-type: none"> • projekt gradnju kadrovskih stanova na Melinu • POS stanove • podršku projektu izgradnje Doma za umirovljenike • projekt uređenja Doma u Orlecu • sufinanciranje programa i projekata udruge umirovljenika • sufinanciranje programa i projekata u području zdravstvenih usluga 	
POKAZATELJI REZULTATA:	<ul style="list-style-type: none"> • broj novoizgrađenih ili osiguranih stambenih jedinica namijenjenih kadrovskom i priuštivom stanovanju CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 20 • udio odobrenih zahtjeva za (sve) socijalne potpore Grada Cresa u odnosu na broj zaprimljenih prijava (%) CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 100% 	
DOPRINOS CILJEVIMA:	ODRŽIVOG RAZVOJA UN AGENDE 2030.	PLANA RAZVOJA PGŽ 2022.-2027.
	SDG 3 – Zdravlje i blagostanje	5.2. Visok socijalni standard i dostojanstveno starenje

4.3. Unaprjeđenje kulturne, sportske i društvene infrastrukture te kvalitete života u zajednici

OZNAKA MJERE:	investicijska (I)	
NADLEŽNOST:	Jedinstveni upravni odjel, Komunalne usluge Cres Lošinj d.o.o.	
OPIS MJERE:	Svrha mjere je unaprijediti uvjete za kulturni, sportski i društveni život kroz obnovu i razvoj prostora, jačanje institucionalnih i organizacijskih kapaciteta te potporu programima koji doprinose aktivnijoj i sadržajnijoj zajednici. Mjera obuhvaća razvoj Kulturnog centra Susajda, sanaciju ljetnog kina i zgrade Muzeja, pripremu dokumentacije za novu sportsku dvoranu, projektiranje i faznu izgradnju sportske zone Piskel te nastavak potpore kulturnim i sportskim udrugama i ustanovama.	
KLJUČNE AKTIVNOSTI:	<ul style="list-style-type: none"> • projekt "Kulturni centar Susajda" • projekt sanacije ljetnog kina • priprema projektne dokumentacije za izgradnju nove sportske dvorane • projektiranje i fazna izgradnja sportske zone Piskel • sanaciju zgrade Muzeja • program podrške kulturnim udrugama i institucijama • program podrške sportskim udrugama 	
POKAZATELJI REZULTATA:	<ul style="list-style-type: none"> • broj obnovljenih, izgrađenih i unaprjeđenih objekata kulturne, sportske i društvene namjene CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 4 • udio odobrenih prijava na javne pozive za financiranje programa i projekata u kulturi i sportu u odnosu na broj zaprimljenih prijava (%) CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 100% • rast broja kulturnih i sportskih događanja (%) CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: +20 % u odnosu na 2025. 	
DOPRINOS CILJEVIMA:	ODRŽIVOG RAZVOJA UN AGENDE 2030.	PLANA RAZVOJA PGŽ 2022.-2027.
	SDG 11 – Održivi gradovi i zajednice	5.3. Razvoj kulture i sporta te poticanje kreativnosti

4.4. Unaprjeđenje kapaciteta civilne zaštite, vatrogastva i otpornosti zajednice

OZNAKA MJERE:	investicijska (I)	
NADLEŽNOST:	Jedinstveni upravni odjel	
OPIS MJERE:	Mjera cilja ojačati spremnost, operativnu učinkovitost i otpornost sustava civilne zaštite kako bi se osigurao brži i učinkovitiji odgovor na požare, nesreće, krizne situacije i druge izvanredne događaje. Mjera obuhvaća izgradnju novog Vatrogasnog doma kao ključne infrastrukturne pretpostavke za kvalitetniji rad vatrogasnog sustava te kontinuiranu podršku operativnim snagama civilne zaštite, osobito DVD-u, Crvenom križu i HGSS-u.	
KLJUČNE AKTIVNOSTI:	<ul style="list-style-type: none"> • projekt izgradnje novog Vatrogasnog doma • podrška sustavu civilne zaštite (DVD, Crveni križ, HGSS) 	
POKAZATELJI REZULTATA:	<ul style="list-style-type: none"> • broj izgrađenih, opremljenih i unaprjeđenih objekata za potrebe vatrogastva i civilne zaštite CILJANA VRIJEDNOST DO 2029.: 1	
DOPRINOS CILJEVIMA:	ODRŽIVOG RAZVOJA UN AGENDE 2030.	PLANA RAZVOJA PGŽ 2022.-2027.
	SDG 11 – Održivi gradovi i zajednice	5.1. Regija zdravlja i kvalitete života

6. Doprinos provedbi ciljeva i prioriteta iz povezanih akata strateškog planiranja

1.1. Jačanje upravljačkih kapaciteta, digitalizacije i transparentnosti gradske uprave

- Ova mjera doprinosi cilju SDG 16 – Mir, pravda i snažne institucije jer jača učinkovitost, otvorenost i odgovornost lokalne uprave, a građanima i gospodarstvu omogućuje dostupnije i transparentnije usluge. Istodobno doprinosi cilju 1.2. Plana razvoja PGŽ jer kroz digitalizaciju procesa, razvoj GIS-a, participativno budžetiranje i modernizaciju upravljanja podiže produktivnost javnog sektora i stvara povoljnije uvjete za razvoj lokalnog gospodarstva.

1.2. Jačanje prostorno-planske, projektne i provedbene spremnosti za razvojne zahvate

- Ova mjera doprinosi SDG-u 16 jer jača institucionalnu sposobnost Grada da planski, pravodobno i odgovorno upravlja razvojnim zahvatima i javnim ulaganjima. U odnosu na cilj 3.1. Plana razvoja PGŽ, mjera izravno podupire pametan i održiv pristup upravljanju prostorom i prirodnim resursima jer osigurava planske i projektne preduvjete za zahvate koji moraju biti prostorno usklađeni i dugoročno održivi.

2.1. Jačanje poduzetničke infrastrukture i konkurentnosti lokalnog gospodarstva

- Ova mjera doprinosi cilju SDG 8 – Dostojanstven rad i gospodarski rast jer jača uvjete za razvoj poduzetništva, nova ulaganja i otpornije lokalno gospodarstvo. Njezina je veza s ciljem 1.3. Plana razvoja PGŽ u stvaranju atraktivnijeg poslovnog okruženja kroz razvoj inkubatora, zone, subvencije i druge potporne mehanizme koji olakšavaju zapošljavanje, rast i ulaganja.

2.2. Unaprjeđenje održivog turizma više kvalitete i cjelogodišnje destinacijske ponude

- Ova mjera doprinosi SDG-u 8 jer potiče održiviji gospodarski rast kroz razvoj kvalitetnije, raznovrsnije i manje sezonski ovisne turističke ponude. U odnosu na cilj 1.2. Plana razvoja PGŽ, mjera doprinosi podizanju produktivnosti i tržišne konkurentnosti destinacije kroz bolje upravljanje, digitalne alate, nišne sadržaje i razvoj proizvoda više dodane vrijednosti.

2.3. Jačanje lokalne proizvodnje, poljoprivrede, ribarstva i otočnih proizvoda

- Ova mjera doprinosi cilju SDG 2 – Iskorijeniti glad kroz jačanje lokalnih sustava proizvodnje hrane, otpornosti opskrbe i održivijeg korištenja proizvodnih resursa. Istodobno doprinosi cilju 3.1. Plana razvoja PGŽ jer podupire održivo upravljanje prostorom i prirodnim resursima kroz obnovu proizvodnih kapaciteta, potporu tradicijskim djelatnostima i veću valorizaciju lokalnih proizvoda.

3.1. Unaprjeđenje komunalne infrastrukture i usluga

- Ova mjera doprinosi cilju SDG 6 – Čista voda i sanitarni uvjeti jer obuhvaća ulaganja u sustave pročišćavanja voda, odvodnju i druga komunalna rješenja koja izravno utječu na javno zdravlje i okolišne standarde. U odnosu na cilj 3.3. Plana razvoja PGŽ, mjera pridonosi kvalitetnijoj, dostupnijoj i održivijoj komunalnoj infrastrukturi kroz modernizaciju sustava otpada, vode i drugih temeljnih komunalnih usluga.

3.2. Poboljšanje prometne infrastrukture, prometa u mirovanju i prometne sigurnosti

- Ova mjera doprinosi cilju SDG 11 – Održivi gradovi i zajednice jer unapređuje prometnu pristupačnost, sigurnost i funkcionalnost naselja te smanjuje pritiske povezane s prometom u mirovanju. Njezina povezanost s ciljem 3.3. Plana razvoja PGŽ očituje se u jačanju dostupne i održive javne infrastrukture kroz uređenje parkiranja, cesta, pristupnih prometnica i bolje upravljanje prometnim sustavom.

3.3. Unaprjeđenje javnih površina, obalnog prostora i zelene mobilnosti

- Ova mjera doprinosi SDG-u 11 jer podiže kvalitetu javnog prostora, dostupnost obale i uvjete za održivije oblike kretanja, uključujući pješačku i biciklističku mobilnost. Ujedno doprinosi cilju 3.3. Plana razvoja PGŽ kroz ulaganja u kvalitetnu i održivu javnu infrastrukturu koja povećava funkcionalnost, privlačnost i standard uređenja naselja.

3.4. Jačanje energetske otpornosti i zelene tranzicije komunalnih sustava

- Ova mjera doprinosi cilju SDG 7 – Pristupačna i čista energija jer promiče korištenje obnovljivih izvora energije, energetske učinkovitost i inovativna energetska rješenja u komunalnim sustavima i zajednici. U odnosu na cilj 3.2. Plana razvoja PGŽ, mjera izravno podupire zelenu i energetske tranziciju prema ugljičnoj neutralnosti kroz javnu rasvjetu, energetske zadrugu, pilot-projekte i potporu građanima.

4.1. Unaprjeđenje predškolskog, školskog i obrazovnog standarda djece i mladih

- Ova mjera doprinosi cilju SDG 4 – Kvalitetno obrazovanje jer unapređuje uvjete ranog i kasnijeg obrazovanja, povećava dostupnost prostora i sadržaja za djecu i mlade te podupire nastavak obrazovanja kroz stipendije. U odnosu na cilj 2.1. Plana razvoja PGŽ, mjera doprinosi potpori obiteljima i razvoju sustava brige o djeci i mladima kroz ulaganja u vrtić, dječje sadržaje i obrazovni standard.

4.2. Jačanje dostupnosti stanovanja, socijalnih i zdravstvenih usluga te skrbi za starije

- Ova mjera doprinosi cilju SDG 3 – Zdravlje i blagostanje jer jača uvjete za sigurniji i kvalitetniji život kroz dostupnije stanovanje, zdravstvene usluge i skrb za starije osobe. U odnosu na cilj 5.2. Plana razvoja PGŽ, mjera pridonosi višem socijalnom standardu i dostojanstvenom starenju kroz razvoj stambenih rješenja, potporu uslugama za starije i jačanje zdravstveno-socijalne infrastrukture.

4.3. Unaprjeđenje kulturne, sportske i društvene infrastrukture te kvalitete života u zajednici

- Ova mjera doprinosi SDG-u 11 jer razvija sadržaje i prostore koji jačaju društvenu koheziju, identitet mjesta i kvalitetu života stanovnika. U odnosu na cilj 5.3. Plana razvoja PGŽ, mjera izravno podupire razvoj kulture i sporta te poticanje kreativnosti kroz ulaganja u kulturne i sportske objekte, muzejske sadržaje i programe udruga i ustanova.

4.4. Unaprjeđenje kapaciteta civilne zaštite, vatrogastva i otpornosti zajednice

- Ova mjera doprinosi SDG-u 11 jer jača sigurnost zajednice i otpornost na krizne situacije, požare i druge izvanredne događaje. U odnosu na cilj 5.1. Plana razvoja PGŽ, mjera pridonosi kvaliteti života i sigurnosti stanovništva kroz ulaganja u vatrogasnu infrastrukturu i potporu operativnim snagama civilne zaštite.

7. Praćenje, izvještavanje i vrednovanje provedbe Provedbenog programa

Praćenje i izvještavanje o provedbi Provedbenog programa sastavni su dio sustava strateškog planiranja te se provode u skladu s Pravilnikom o strateškom planiranju. Praćenje obuhvaća sustavno prikupljanje, analizu i usporedbu pokazatelja definiranih strateškim okvirom, s ciljem praćenja učinkovitosti i napretka u provedbi utvrđenih mjera.

Izvještavanje o provedbi osigurava pravovremene, cjelovite i relevantne informacije ključnim dionicima, a osobito javnosti, o statusu provedbe Provedbenog programa te stvara temelj za njegovo vrednovanje i eventualnu reviziju sukladno potrebama lokalne zajednice, promijenjenim okolnostima djelovanja JLS-ova i/ili izmjenama u nadređenim strateškim dokumentima.

7.1. Praćenje i izvještavanje

Za provedbu mandatnog Provedbenog programa, kao i za sustav praćenja i izvještavanja o njegovoj provedbi, nadležan je Grad Cres, na čelu s gradonačelnikom kao odgovornom osobom. Grad koordinira provedbu mjera usmjerenih na ostvarenje strateških ciljeva i vizije razvoja, u suradnji s nadležnim upravnim tijelima.

Gradonačelnik, u suradnji s lokalnim koordinatorom i Jedinostvenim upravnim odjelom, osigurava kontinuirano praćenje provedbe Provedbenog programa te redovito izvještava nadležna tijela. Odgovornost gradonačelnika obuhvaća i redovito izvještavanje o napretku provedbe te ostvarenju zadanih ciljeva i pokazatelja uspješnosti.

Radi osiguravanja ažurnosti i usklađenosti s razvojnim prioritetima, Prilog 1 Provedbenog programa revidirat će se krajem svake kalendarske godine, a najkasnije do 31. prosinca. Osim redovitih godišnjih ažuriranja, planira se i sveobuhvatnija revizija Provedbenog programa nakon donošenja novog Plana razvoja Primorsko-goranske županije za razdoblje nakon 2027. godine, radi usklađivanja lokalnih razvojnih prioriteta s novim županijskim strateškim okvirom. Sva izvješća o praćenju i provedbi Provedbenog programa bit će javno dostupna na službenim mrežnim stranicama Grada Cresa, u skladu s načelima transparentnosti i odgovornosti.

Ciljevi praćenja i izvještavanja obuhvaćaju:

- sustavno praćenje uspješnosti provedbe mjera akta strateškog planiranja
- učinkovito upravljanje provedbom i kontinuirano unapređivanje javnih politika temeljem rezultata praćenja
- osiguravanje kvalitetnih i pravovremenih podloga za donošenje odluka o razvojnim prioritetima i reviziji Provedbenog programa

- utvrđivanje planiranih i neplaniranih učinaka provedbe, uključujući pozitivne i negativne posljedice
- povezivanje ciljeva, mjera, projekata i financijskih instrumenata u jedinstven razvojni okvir
- osiguranje transparentnog korištenja javnih sredstava i informiranje javnosti o učincima njihove potrošnje.

Rokovi i postupci praćenja i izvještavanja provode se u skladu s Pravilnikom o rokovima i postupcima praćenja i izvještavanja o provedbi akata strateškog planiranja od nacionalnog značaja i od značaja za jedinice lokalne samouprave (NN 44/2024).

Izvešća o provedbi Provedbenog programa podnose se nadležnim tijelima dva puta godišnje:

- do 31. srpnja za tekuću godinu
- do 31. siječnja za prethodnu godinu.

Proces praćenja i izvještavanja obuhvaća sljedeće korake:

1. uspostavu institucionalnog okvira za praćenje provedbe
2. identifikaciju zahtjeva i pokazatelja praćenja
3. uspostavu mreže odgovornih osoba
4. izvještavanje o rezultatima i identifikaciju potencijalnih problema
5. pokretanje korektivnih i preventivnih aktivnosti
6. ispunjavanje zakonskih obveza izvještavanja.

7.2. Vrednovanje Provedbenog programa

Vrednovanje Provedbenog programa predstavlja neovisnu i sustavnu procjenu ostvarenih rezultata, ishoda i učinaka provedbe u odnosu na planirane ciljeve. Iako Zakonom o strateškom planiranju i Pravilnikom o strateškom planiranju nije propisana obveza vrednovanja kratkoročnih akata strateškog planiranja, Grad Cres zadržava mogućnost provedbe vrednovanja, u skladu s financijskim mogućnostima i procijenjenim potrebama razvoja javnih politika.

Vrednovanje će se provoditi prema sljedećim načelima:

- provodit će ga vanjski, neovisni stručnjaci, funkcionalno odvojeni od tijela uključenih u izradu i provedbu Provedbenog programa;
- gradonačelnik donosi odluku o pokretanju postupka vrednovanja;
- rezultati vrednovanja koristit će se kao osnova za unapređenje javnih politika i buduće procese strateškog planiranja.

Metodologija vrednovanja provodit će se u skladu s Priručnikom o strateškom planiranju te važećim Pravilnikom o rokovima i postupcima praćenja i izvještavanja, čime se osigurava usporedivost, transparentnost i kvaliteta procesa.

Provedbeni program Grada Cresa provodi se u skladu s važećim nacionalnim, županijskim i lokalnim strateškim okvirom. U slučaju izmjena ili donošenja novih strateških dokumenata više razine, Grad Cres osigurat će pravodobno usklađivanje Provedbenog programa kako bi se očuvala njegova relevantnost, provedivost i doprinos ostvarivanju dugoročnih razvojnih ciljeva.

8. Popis tablica, grafova i slika

<i>Tablica 1: Razvojna skupina otočnih gradova PGŽ.....</i>	<i>11</i>
<i>Tablica 2. Izvršenje proračuna Grada Cresa (2022.-2024.) i plan za 2025. Godinu.....</i>	<i>15</i>
<i>Tablica 3. Plan proračuna za 2026. godinu i projekcije za 2027. i 2028. godinu.....</i>	<i>15</i>
<i>Tablica 4. LEADER projekti LAG-a Kvarnerski otoci 2022.-2023.....</i>	<i>16</i>
<i>Tablica 5. Prioritetni ITP projekti za Grad Cres (2021.–2027).....</i>	<i>18</i>
<i>Tablica 6. Stanovništvo Grada Cresa po naseljima (2011. i 2021.).....</i>	<i>20</i>
<i>Tablica 7. Dobna struktura stanovništva Grada Cresa (2021.).....</i>	<i>21</i>
<i>Tablica 8. Prirodno kretanje stanovništva Grada Cresa (2022.–2024.).....</i>	<i>22</i>
<i>Tablica 9. Godišnji migracijski saldo (2021.–2024.).....</i>	<i>22</i>
<i>Tablica 10. Naknade za novorođenu djecu – realizacija (2022.–2024.).....</i>	<i>24</i>
<i>Tablica 11: Dječji vrtić Girice Cres – ključni pokazatelj.....</i>	<i>27</i>
<i>Tablica 12: Osnovna škola u Gradu Cresu – odabrani pokazatelji.....</i>	<i>28</i>
<i>Tablica 13: Upisni kapacitet – Područni odjel Cres.....</i>	<i>28</i>
<i>Tablica 14: Financijsko poslovanje Gradske knjižnice i čitaonice Frane Petrića (2021. – 2024.).....</i>	<i>34</i>
<i>Tablica 15: Financijsko poslovanje Creskog muzeja (2021. – 2024.).....</i>	<i>34</i>
<i>Tablica 16: Financiranje udruga u kulturi (2021.–2024.).....</i>	<i>36</i>
<i>Tablica 17: Financiranje javnih potreba u sportu (2021. – 2024.).....</i>	<i>39</i>
<i>Tablica 18: Struktura gospodarskih subjekata prema pravnom obliku.....</i>	<i>41</i>
<i>Tablica 19: Dominantni gospodarski sektori (NKD).....</i>	<i>42</i>
<i>Tablica 20: Distribucija poljoprivrednih površina i gospodarstava po naseljima (2025.).....</i>	<i>43</i>
<i>Tablica 21: Ukupni turistički promet (2021. – 2024.).....</i>	<i>48</i>
<i>Tablica 22: Struktura smještaja - udjeli po noćenjima (2024.).....</i>	<i>49</i>
<i>Graf 1: Emisijska tržišta (top 5, noćenja 2024.).....</i>	<i>50</i>